

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ
ΛΕΥΚΟΣΙΑ-ΚΥΠΡΟΣ

ΕΤΟΣ ΙΖ'

ΜΑΡΤΙΟΣ, 1952

ΑΡ. 201

ΠΡΟΣΕΥΧΗ

Τοὺς εἶδαμε ἀνεβαίνοντας
Μ' ἓνα σταυρὸ γιὰ λάβαρο
Μὲ μιὰ ὀλόλευκη ἰδέα
Νὰ φωτίζει τὰ μεγάλα τους μέτωπα.
Πίσω τους
Στάχτη οἱ ἐπιθυμίες κι' οἱ πόθοι....
Τοὺς εἶδαμε ἀνεβαίνοντας
Χαμένους στὰ σκοτεινὰ μονοπάτια....
Ἐψώσαμε τὴ μοναξιά μας ὡς τὰ πόδια Σου!
Ἀγαπήσαμε τὴ λαθωμένη γῆ
Τὸν ἀπρόσιτο οὐρανὸ καὶ τ' ἄστρα
Σὲ ζήσαμε σὰ θρύλο ἀνάμεσά μας...
"Ὅμως
Ποῦ εἶσαι, Κύριε!
"Ὅταν φουσκώνει τὸ κύμα τῆς ἀπόγνωσης
"Ὅταν ἡ προσδοκία ἀπλώνει τὰ μακρὰ χέρια της
"Ὅταν ἡ ἀναμαλιάρα ἀπελπισιὰ
Κτυπήσει τὶς κλειστὲς πόρτες
"Ὅταν τὸ σῶμα γίνει ὀλοκαύτωμα....
Δεῖξε μας, Κύριε
Τοῦ Γολγοθᾶ Σου τὸ δρόμο!....

IN MEMORY

I.

Ἐφτά φορές ἀνθήσανε κόκκινες παπαροῦνες
Ἐκεῖ ὅπου σκορπίσανε τὰ 'κοσιεφτά σου χρόνια
Καὶ γίναν σκόνη, γίναν φῶς, γίναν ἀγέρας.

Παιδί τοῦ Βορρᾶ καὶ τοῦ Νότου
Μὲ τὰ μάτια πρὸς τὴ θάλασσα
Τὰ ὄνειρα στὸν ἀγέρα,
Δὲν ἦταν νὰ θυβιστεῖς σὲ σιωπὴ καὶ λύπη
Δὲν ἦταν βαθειὰ μέσα στὴ γῆ
Νὰ πασπατεύεις τὰ μυστικά τοῦ κόσμου!

Βρῆκες τὸ δρόμο τοῦ ἡλίου, ἐκεῖ
ὅπου ἡ χαρὰ μετριέται ὡς τὶς ἄκρες τῶν μαλλιών,
Βαθειὰ ὡς τὸ κόκκαλο ἢ καλωσύνη.
Μάδησες ἓνα-ἓνα τὰ πέταλα τῆς νιότης σου
Γιὰ νὰ γίνεις ὅ,τι ἦσουν πρὶν
Σκόνη, ἀγέρας, φῶς — ὅ,τι ἀγαποῦσες....

II.

Τὸ γέλιο σου τὸ πῆρε ἡ ρεματιά.
Ἡ μέρα ντύθηκε χαρούμενα τὰ 'κοσιεφτά σου χρόνια.
Τὸ παράπονο σου βᾶσταξαν χιλιάδες σκοτωμένοι.

ΛΥΤΡΩΣΗ

Μέσα στην έρημιά της απουσίας
Μονάχα μιὰ ὄαση πόνου καὶ πλήξης
Σιγοτραγουδάει τις νοσταλγίες μας.....

Τὰ μάτια σου — δυὸ πηγάδια λύπης —
Ἄτενίζουν τοὺς μεγάλους δρόμους
χωρὶς φόβο κι' ἐπιθυμίες.

Δὲν εἶναι γιὰ μᾶς ὁ γυρισμός....
Δὲν εἶναι ἡ Ἰθάκη....

Πρώτη ἡ θάλασσα ἀνοίξε πανὶ τὸ κύμα
Ὁ γλάρος ἔχασε φτερά ἀκολουθώντας τὸ καράβι
Κι' οἱ παπαρουνες ἀναψαν φωτιά
Κοιτάζοντας κατάματα τὸν ἥλιο.

Θὰ βροῦμε κάποτε τὸ πράσινο νησί
Μὲ τὸ ξανθὸ ἀκρογιάλι
Μὲ τὰ γυμνά κοχύλια νὰ τραγουδᾶνε
Τὴ στεριά καὶ τὴ θάλασσα.

Θὰ τινάζουμε τις ἔγνοιες ἀπ' τὰ μαλλιά.
Οἱ γυμνοὶ ὄμοι μας θὰ κρατᾶν τὸν ἥλιο.
Ἡ μέρα θ' ἀκολουθεῖ μὲ σιγουριά τὴν νύχτα.
Μὲ τὰ γυμνά πόδια της ἡ αὐγή
Θὰ χαιρετᾶ τις κοπελλιές μὲ τὰ μεταξωτὰ μαντήλια
Τοὺς νιούς μὲ τὰ μεγάλα βήματα
Ποὺ παίζουν στ' ἀκροδάκτυλα τὸν κόσμο....

“Ὀλη ἡ ζωὴ διαγράφεται στὸν κύκλο τῶν ματιῶν σου
“Ὀλη ἡ χαρὰ στίς κόγχες τῶν χειλιῶν....

Ντύσου γαλάζια, ὡς τὸ κόκκαλο, τὴ μέρα
Στόλισε τὰ μαλλιά σου μὲ ἡλιοφῶς.

Δὲ θᾶναι πιά ἡ θύμηση πληγῆ
Μήτε τὰ μάτια σου δυὸ σκοτεινὰ πηγάδια λύπης....

ΧΡΥΣΤΑΛΛΕΝΗ ΑΝΔΡΕΑ ΙΩΑΝΝΟΥ

ΣΤΟΝ ΤΙΑΚΗ ΦΡΑΓΚΟΥΔΗ

Τὸ νέφος φεύγει ἀπ' τὸ γλαυκὸ ἀκρογιάλι
μὰ πάλι τ' ἀκρογιάλι ζωγραφίζει.
Κρίνος κι' ἂν πέσει κρίνος θάβγει πάλι
τῆς πλάσης τις ματιές νὰ αἰχμαλωτίζει.

Τόσο βαθιὰ τὸ πρῶτο σπέρμα πάλλει.
Στὸ νοῦ μας ἡ Πατρίδα ξεχωρίζει.
Παλιὰ γραμμὴ στὸ βλέμμα ξεπροβάλλει
κι' ἂν ἄλλη φύση γύρω τριγυρίζει.

Τὴν Κύπρο, θές δὲ θές, θὰ ζωγραφίσεις.
Μὲ τὴ γραμμὴ, τὸν ἦχο καὶ τὸ χρῶμα
καὶ μὲ τὸ λόγο ἀφέντη ἂν χτίσεις

τ' ἀφεντοπάλατο τῆς τέχνης, μάθε,
ρίζα του μένει τὸ Κυπραίικο χῶμα.
Ρίχνε τὸ χρῶμα σου καὶ πλάθε—πλάθε.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

VINDICATIO VITAE

"Αφησε τὴ μελέτη τοῦ Τζιόττο καὶ τοῦ Γκρέκο
 ἀνήσυχο μου, ἀγαπημένο πλάσμα,
 τί τέλεψε ἡ ὥρα
 τῆς μυστικῆς Προσευχῆς
 καὶ τὸ Φῶς τῆς Λύτρωσης, πίστεψέ μου, δὲ λάμπει, μόνο,
 μέσα στὴ Μνήμη, ποὺ κυκλοσέρνει γύρω
 ἀπὸ μιὰ φευγαλέαν Αὐγὴ,
 μιὰν Αὐγὴ,
 ποὺ τὴν πρωταντίκρυσες, κάποτε,
 μὲς τὸ ἀσπρογάλαζο, γελαστό, μεθύσι τῆς
 παιδούλα τότε.... πρωτοξύπνητη
 χαρὶς, ἀλοιμόνο, νὰ συλλογιστεῖς ποτέ σου
 (οὔτε καὶ τῶρ' ἀκόμα σὰ γυναίκα) πῶς
 ἡ πληρότητα τῆς μεγαλόδωρης, θαθειᾶς, ζωῆς
 σκιρτάει, μόνο, μέσα στὸ φῶς
 τοῦ δυνατοῦ, φλογισμένου, "Ἡλίου
 ποὺ τόσο τὸν ἀγαπᾶς....
 (ποὺ τὸν ἀγαπᾶς πρῶτο καὶ πάνω ἀπ' τὴ Θάλασσα)
 χαρὶς νὰ σμίξεις, ἀλοιμόνο, θαθειᾶ του, ὡς τὴν ὥρα
 κι' ὅλη σου τὴν πνοή,
 γιὰ νὰ σὲ συνεπαίρνει, ἀκόμα, κάποτε,
 ἡ ἄλλοπαρμένη θύμηση
 τῆς ἀκαθόριστης, θολῆς, Αὐγῆς
 ποὺ τὴν ἀντίκρυσες, ὄνειροδεμένη παιδούλα
 μὲς τὸ παιγνίδι τοῦ πρώτου σου Χτές....
 μιὰ ἀνήσυχη.....
 διψασμένη, παιδούλα!...

"Ανοιξε, πιά,
 ἀγαπημένη μου, τὸ Ρενουάρ
 καὶ μελέτησε στὸ γυμνὸ φῶς του τὸ Μεσημέρι
 τῆς μεθυσμένης Ζωῆς
 καὶ τὸ μεθυσμένο, δυνατὸ, "Ἡλιο
 κι' ἄφησε τὴ μελέτη τοῦ Τζιόττο καὶ τοῦ Γκρέκο
 ἴτι ἡ Λύτρωση δὲ λάμπει, μόνο, μέσα
 στὴ Μνήμη....
 ποὺ ὅσο κι' ἂν λικνίζει, κάποτε,
 τὸ Θρῆνο μας,
 εἶναι ἀδύναμη, ἀλοιμόνο,
 νὰ ποτίζει
 τὴ διψασμένη Ζωή!...

Κοίταξε, πιά,
 ἀνήσυχο μου, ἀγαπημένο, πλάσμα
 τὸν Πίνακα αὐτὸ τοῦ Ρενουάρ
 κι' ἀπόγειρε τὴ θολὴ Μνήμη μέσα
 στὴν ἥρεμη ἀγκάλη τοῦ Χτές,
 κι' ἄναψε τὸ χλωμὸ καντήλι ποὺ ὄλοι μας ἀνάβουμε, μπροστὰ
 στὶς νεκρὲς μας ἀγάπες.... μπροστὰ
 στὶς φευγαλέες μας ἀγάπες.... μπροστὰ
 στὶς σκοτωμένες μας ἀγάπες..., τὸ κερί
 ποὺ ἀνάβουμε στοὺς χλωμοὺς μας νεκροὺς
 (ἴτι ἔχουμε ὄλοι χλωμοὺς νεκροὺς....)
 κι' ἀπόγειρε κάπου, ἐκεῖ, τὴ θολὴ Μνήμη

τὴ θολὴν ἀκαθόριστην Αὐγὴ,
τὴν Αὐγὴ μὲ τὰ φευγαλέα τῆς χρώματα
ποῦ δὲν εἶχε, ἀκόμα, ἀντικρύσει τὸν Ἥλιο
(τὴν Αὐγὴ ποῦ, πάντα, μᾶς φεύγει λιγοζώητη)

κι' ἔλα ν' ἀγκαλιάσεις τὴν πύρη τοῦ γαλάζιου σου Ἥλιου,
τοῦ δυνατοῦ Ἥλιου τῆς Ζωῆς, ποῦ μᾶς ἐτάζει
σταθερὸς καὶ
ἐπίμονος, ἕως
τὴ μεγαλόπρεπη Δύση του!..

Δὲν εἶναι, ἀλοίμονο,
ἀγαπημέη μου,
γερά τὰ θήματά μας, σὰ χωρίζουμε
τὴ Μνήμη ἀπ' τὴ Ζωὴ ἢ!...

Στεφανώνει, γιὰ λίγες στιγμές,
ἢ Αὐγὴ
τὸν φλογερὸ Ἥλιο,
ἀλλὰ μᾶς ἐκδικεῖται κι' ἡ Ζωὴ
στὸ βαθὺ φῶς του
μὲς τὸ ἀπέραντο, θαθύτατο φῶς του
ποῦ στέκει
σὰ μιὰν ἀδυσώπητη προσταγὴ ζωῆς
φωτισμένη ἀπ' τὸ ζεστὸν Ἑρωτα
(στ' ἀνάβρυσμα τοῦ κατασταλαγμένου Λόγου...)
μέσα στὸ τρόπαιο τῆς γυμνῆς Γνώσης,
σὰ μιὰ, ἀδυσώπητη προσταγὴ Ζωῆς!...

Χαμογέλασε μου, τώρα,
ἀγαπημένη μου,
πάνω ἀπ' τὸν Πίνακα αὐτὸ τοῦ Ρενουάρ
'τί ἔτσι, πρὸ γαληνεμένα,
θὰ παραστέκουν, δίπλα μας,
τ' ἀεροσκιρτήματα τῆς θολῆς, φευγαλέας μας Αὐγῆς
ποῦ μοῖρα τοὺς εἶναι νὰ χαϊδεύουν
μόνο
τὸν πολύπαλμο, δυνατὸ Ἥλιο
ἕως τὸ
ἀνάκρασμα
τῆς μεθυσμένης Δύσης του!...

Μελέτησε, τώρα,
μαζύ μου,
τὸν Πίνακα αὐτὸ τοῦ Ρενουάρ
τὰ Γκράν Μπουλεβάρ
καὶ χαμογέλασε, χαρούμενη,
μαζύ μου,
ἀγαπημένη μου,
κοιτώντας, ἀπ' τὴν ὥρ' αὐτῆ,
μονάχα,
τὸν Ἥλιο!...

(Κι' ὦ! μὴ ξεχνᾶς: «Γελάει ὁ Ἥλιος!»...)
Αὐτὴ εἶναι, ἢ ἀπλῆ
ἱκεσία μου
σήμερον!...

ΑΠΟΨΕΙΣ

Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΠΟΥ ΦΙΛΟΞΕΝΗΣΕ Η ΚΥΠΡΟΣ

Ἡ Κύπρος φιλοξένησε τὸν περασμένο μῆνα ἓνα ἀπὸ τοὺς πιὸ διακεκριμένους Ἑλλήνες λογοτέχνες, τὸ Στρατῆ Μυριβίηλη.

Ὁ συγγραφέας τῆς «Ζωῆς ἐν Τάφῳ» εἶαι παλῆος γνῶριμος καὶ φίλος τοῦ νησιοῦ. Κι' ἄλλοτε εἶχεν ἐπισκεφθῆ τὸν τόπο μας, κι' εἶχε διατυπώσει τὶς ἐντυπώσεις του σὲ σειρά γοητευτικῶν ἄρθρων, γραμμένων μὲ βαθειὰ κατανόηση τῶν προβλημάτων, τῆς ζωῆς, τῆς ἱστορίας καὶ τῆς φύσης μας, καὶ μετουσιωμένων σὲ θαυμάσιες λυρικές εἰκόνες καὶ σχήματα. Κι' αὐτὴ τῆ φορά ὁ Μυριβίηλης δὲν παράλειψε νὰ σκύψει μὲ ἐνδιαφέρον κι' ἀγάπη ἀπάνω ἀπὸ τὶς διάφορες ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς μας, καὶ νὰ τὶς περιγράψει καὶ νὰ τὶς ἀγατάμει, μὲ τὴ σοφὴ ψυχογραφικὴ του δύναμη. Νὰ τοὺς δώσει χρῶμα καὶ τόνο, καὶ νὰ τὶς ἀποκρυσταλλώσει σὲ ἀριστουργηματικὲς συνθέσεις λυρικῆς ποιότητος καὶ ζωτανοῦ περιεχομένου.

Πραγματικά, λίγοι εἶναι οἱ λογοτέχνες μας, πού ἔχουν σὲ τόσο μεγάλο βαθμὸ ἀναπτυγμένο αὐτὸ τὸ χάρισμα: νὰ διατηροῦν, κάτω ἀπὸ τὴ στατικὴ καὶ συμβατικὴ διάρθρωση τοῦ λόγου, ζεστὴ τὴ ροὴ τῶν γεγονότων, νὰ συλλεμβάνουσι τὴ χαρακτηριστικὴ λεπτομέρεια καὶ νὰ τὴν προβάλλουσι ἀρμονικὰ μέσα στὸ ὄργανικὸ πλαίσιο τοῦ μύθου, ὑποβάλλοντας καταστάσεις, καὶ ξεπινώντας αἰσθήματα, κι' ἀνοίγοντας νέους πνευματικὸς δριζόντιους, καὶ χαράσσοντας νέες αἰσθητικὲς προοπτικὲς! Ὁ Μυριβίηλης εἶσαι στὸ κεφάλαιο αὐτὸ ἓνας πραγματικὸς δεξιότηχης: ἓνας λαμπρὸς στυλιστας, μὲ ξεκαθαρισμένη ἀντίληψη τῶν αἰσθητικῶν προβλημάτων καὶ τῶν νοσηριακῶν δυνατοτήτων τοῦ λόγου: ἓνας γνήσιος καλλιτέχνης, τόσο στὴ χρῆση τῆς μορφῆς, ὅσο καὶ τοῦ θέματος. Αὐτὸ ἄλλωστε εἶναι τὸ καιοῦργιο στοιχεῖο πού ἔφερε στὴ νεοελληνικὴ τέχνη ὁ συγγραφέας τοῦ «Βασίλη Ἀρβανίτη»: τὴν ἰσορροπήσει τῶν ἐπὶ μέρους νοητικῶν καὶ αἰσθητικῶν στοιχείων τοῦ λόγου σ' ἓνα ἀρμονικὸ σύνολο μορφῆς καὶ περιεχομένου.

Ξεκινώντας ἀπ' αὐτὸ ὁ Μυριβίηλης κατάφερε λίγο-λίγο νὰ δέσει μέσα στὰ διηγήματα καὶ τὰ μυθιστορήματά του τὸ ἐπικό καὶ τὸ λυρικό στοιχεῖο, νὰ ἐναρμόνισι τὸ ἀρχιτεκτονικὸ καὶ τὸ μουσικὸ, νὰ συνδιαλλάξει τὸ διανοητικὸ καὶ τὸ συναισθηματικὸ. Παραβίασε τὰ σύνορα τῆς ποίησης κι' ἄπλωσε τὸ: πεζὸ λόγῳ μέσα στὴν περισχὴ τοῦ λυρικοῦ συναισθηματος. Καὶ τὸ συναίσθημα τόκαμε ὕστερα, μὲ τὴ σειρά του, βασανιστικὸ στοιχεῖο τοῦ στοχασμοῦ καὶ τῆς νόησης. Αὐτὸ τὸ χάρισμα τῆς ἐναρμόνισης τῶν ἀντιθέσεων καὶ τῆς σύνθεσης ὄλων τῶν ἐπὶ μέρους στοιχείων— πού τόσο βαθειὰ ἀνταποκρίεται στὴν ποιότητα καὶ τὴ φύση τοῦ φαινομένου τῆς ζωῆς— ὁ Μυριβίηλης τὸ χρησιμοποίησε πλατεῖα στὴν τέχνη του: εἶδε τὸν ἄνθρωπο καὶ τὴ φύση σὰ μίαν συμφορὴ ἐκδήλωση. Ἄπλωσε τὶς ρίζες τῶν ἡρώων του μέσα στὸ χῶμα τῆς πατρίδας τους. Κίνησε μαζί περιέχον καὶ περιεχόμενα μέσα σὲ μίαν ἀριστοτεχνικὴ παγανιστικὴ σύνθεση, ὅπου ὅλα τὰ πλάσματα τοῦ Θεοῦ ζοῦνε παράλληλα τὴ χαρὰ τῆς δημιουργίας καὶ ξετυλίγουν τὸ σκοτεινὸ νῆμα τῆς μοίρας τους. Ζωὴ καὶ θάνατος, ἐνστικτώδης ὁρμὴ καὶ καθαρὴ βούληση, χαρὰ καὶ λύπη περιπλέκονται, μέσα στὴ μηχανικὴ περιοχὴ τῆς τέχνης του, σφικταγκυλιάζονται καὶ πορεύονται μαζί τὸ δρόμο πού χάραξε ἡ μυστηριώδης δύναμη τοῦ κυβερνᾶ τὸν κόσμο. Γιατὸ καὶ τὰ βιβλία τοῦ Μυριβίηλη ἔχουν πάντα— πλάι στὴ σαγήνη τοῦ ὕφους καὶ τῆ γοητεία τοῦ περιεχομένου— καθολικότητα καὶ πληρότητα, κι' ἀποπνέουν μίαν ὁλοκληρωμένη αἴσθηση ζωῆς.

Τὰ προσόδια αὐτὰ τῆς ἀφηγηματικῆς τέχνης τοῦ Μυριβίηλη ὑπάρχουν σ' ὅλα τὰ βιβλία του: ἰδιαίτερα ὅμως στὴ «Ζωὴ ἐν Τάφῳ», τῆ «Δασκάλα μὲ τὰ χρυσὰ μάτια», τὸ «Βασίλη Ἀρβανίτη» καὶ τὸ τελευταῖο του «Παναγιῶτα ἢ Γοργόνα». Στὸ πρῶτο ἢ ζωὴ κι' ὁ θάνατος πορεύονται ἀντάμα μέσα σ' ἓνα παρᾶξενο σύμπλεγμα λυρικῆς διάχυσης καὶ σαρκαστικοῦ στοχασμοῦ. Στὸ δεύτερο τὸ φυσικὸ περιέχον ἀπλώνει, σὰ σκοτεινὸ ἐνστικτό, τὶς ρίζες του μέσα στὰ μύχια τῆς ἀνθρώπινης καρδιάς καὶ συνεπαίρει τὸν ἄνθρωπο μ' ὅλες τὶς προλήψεις καὶ τοὺς σχηματοποιημένους λογισμούς του. Στὸ τρίτο ἢ ἐπικὴ παλληκαριά πορεύεται μ' ἓνα πληθωρικὸ, ἀκαταστάλακτο ζωϊκὸ αἶ-

σθημα, τὸ δρόμο τῆς ἀνθρώπινης μοίρας. Στὸ τελευταῖο συνυπάρχουν ὅλα τὰ προηγούμενα στοιχεῖα, μέσα σὲ μιὰν ἀριστουργηματικὴν ἀπλοχωριὰν αἰσθηματικὴν καὶ λυρικοῦ πάθους.

“Ὅλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα, ποὺ οἱ φίλοι τῆς τέχνης τοῦ Μυριθήλη εἶχαν ἐπανελημμένα τὴν εὐκαιρία νὰ τὰ χαροῦμε στὰ βιβλία του, τὰ ξαναχαρήκαμε καὶ πάλι, ζωιτανεμένα ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ στόμα τοῦ ἀγαπημένου συγγραφέα, στὶς διαλέξεις, ποὺ εἶχε τὴν καλωσύνη καὶ τὴν εὐγένεια νὰ δώσει σ’ ὅλες τὶς πόλεις τοῦ νησιοῦ μας. Ὑπῆρχε μέσα στὶς διαλέξεις αὐτὲς ἡ ἴδια γοητευτικὴ αἴσθηση τοῦ λόγου, ὁ ἴδιος λυρικός παλμός, ἡ ἴδια θερμὴ εὐαισθησία, ἡ ἴδια καθαρὴ κατανόηση, ποὺ ὑπάρχει σ’ ὅλα τὰ βιβλία τοῦ Μυριθήλη. Γιατὸ κ’ ἄφησαν ζωηρὲς ἐντυπώσεις κ’ ἀγαθώτατη μνήμη στὶς καρδιὲς ὅλων ἐκεῖνων ποὺ τὶς ἀκουσαν.

Πέρα ὅμως ἀπὸ τὸ προσωπικὸ στοιχεῖο, ποὺ μᾶς ἔφερε ὁ φίλος συγγραφέας, ἡ παρουσία του ἀνάμεσά μας εἶχε καὶ μιὰν ἄλλη βαθύτερη σημασία: Τὴ σημασία τοῦ μηνύματος τῆς ἀγάπης καὶ τῆς στοργῆς, ποὺ μᾶς ἔρχεται ἀπὸ τὴν ἐλεύθερη πνευματικὴν μας πρωτεύουσα. Τὴ σημασία τοῦ στενοῦ πνευματικοῦ συνδεσμοῦ, ποὺ ὑφίσταται ἀνάμεσα σ’ ἑμᾶς καὶ τοὺς ἄλλους, τοὺς ἐλεύθερους Ἕλληνες. Τὴ σημασία τοῦ ψυχικοῦ ἀναβαπτίσματος μέσα στὴν ἀθάνατη Ἑλληνικὴ κολυμπήθρα τοῦ ἐλεύθερου Ἑλληνικοῦ πνεύματος. Καὶ νιώσαμε βαθύτατα οἱ Κύπριοι—ὅλοι οἱ Κύπριοι, ἀπλοῖκοι ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ καὶ διανοούμενοι, ἐπιστήμονες κ’ ἐργάτες— αὐτὴ τὴ θαθεῖα σημασία. Γιατὸ κ’ εὐχόμεστε οἱ τέτοιες εὐκαιρίες νάιναι πολλές, κ’ ἀνοικτὸς πάντα ὁ δρόμος ποὺ φέρνει τὸ χαιρετισμὸ καὶ τὸ μῆνυμα τῆς πνευματικῆς μητρόπολης στὴν Ἑλληνικὴ αὐτὴ ἐπαρχία!

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

ΕΧΩ ΜΙΑ ΜΙΚΡΗ ΑΔΕΛΦΟΥΛΑ...

Ἐχω μιά μικρὴ ἀδελφούλα,
ἕνα τόσο δά ἀγγελοῦδι.

Ἐχω μιά γλυκεῖα παιδούλα,
ἕνα ζωντανό λουλοῦδι,
μὲ ὀλόμαυρα ματάκια,
μὲ ὀλόγουρα μαλλάκια.

Γίνομαι μ’ αὐτὴν παιδάκι,
καὶ γεμίζω καλωσύνη.

Ἐνα μόνο της λογάκι
κάθε πίκρα μου τὴ σθῆνει...
Λέει χίλια δυὸ λογάκια
κάνει χίλια δυὸ ναζάκια.

Πόσον ἀγαπῶ, ἀλήθεια,
τὴ μικρούλα μου ἀδελφούλα!...

Σὰν τῆς λέω στὰ παραμῦθια:
«Ἦταν μιά βασιλοπούλα,
ὀμορφη, γλυκεῖα, δροσάτη,
σ’ ἕνα ὀλόχρυσο παλάτι...»,

κάθεται καὶ μὲ κοιτάζει,
μὲ τὴν ἄδολη ματιὰ της
καὶ γιὰ πληρώμῃ μοῦ τάζει,
τὰ ὀλόγλυκα φιλιὰ της
νὰ μοῦ δώσει σὰν τελειώσω...
Πῶς τὴν ἀγαπᾶω! ὦ, πόσο...

Ν. ΟΝΗΣΙΦΟΡΟΥ

ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΜΕ ΤΑ ΨΗΛΑ ΣΚΑΛΟΠΑΤΙΑ

Ἄνοιξιάτικο τὸ πάρκο. Τὰ φύλλα τῶν δέντρων ἀνατρίχιαζαν—σάμπως ἀπὸ εὐχαρίστηση, ποὺ ἔφυγε ὁ ἀφῶς μεσημεριάτικος ἥλιος κι' ἄφινε τὴ θέση του σ' ἓνα πολὺ ἀλαφρὸ καὶ δροσερὸ ἀεράκι.

Ὁ Μᾶνος περπατοῦσε σκεπτικὸς, μὲ βῆμα ἀργό. Κάποτε ἔριχνε μιὰ ματιὰ σὲ κανένα περαστικό—ἔτσι, ἀπὸ συήθειο καὶ γιὰ νὰ μὴ δείχνει ὅτι κάτι τοῦ βασάνιζε τὴ σκέψη. Τόνοιωθε πὼς ἦταν πολὺ κωμικὸ—γιὰ ἓνα νέο σὰν κι' αὐτόν, ποὺ μόλις εἶχε κλείσει τὰ εἰκοσὶ του χρόνια, νὰ περπατᾷ στὸ δρόμο μὲ ὕφος κευρασμένο καὶ σκεπτικὸ, κι' ἔκανε, πάντοτε, ὅτι μπορούσε γιὰ νὰ τ' ἀποφύγει.

—Τὸ βράδυ, σκεφτόταν ὁ Μᾶνος, ὅταν δὲν ἔχει φεγγάρι, ἡ θάλασσα εἶναι μαύρη κι' ἂν δὲν ἦταν τὰ λογιῆς φῶτα ποὺ καθρεφτίζονται μέσα της, θάταν πολὺ ἀσχημῆ.... Θάταν ἀχρηστὴ γιὰ τοὺς ρωμαντικούς. Ἔτσι κι' ὁ ἄνθρωπος, ἔτσι κι' ἐγώ.... Ἐξίμου ἀχρηστος στὴν κοινωνία...

Ἐφτάσε στὸ μεγάλο δρόμο, μὲ τὴ μεγάλη κίνηση, τὸν πολὺ κόσμο. Μαγεμένο τὸ δεῖλι. Πάνω σ' ὄλα, τριγύρω, ἦταν μιὰ πολὺ γλυκεῖα ἀπόχρωση, ποὺ τὴ σκορπούσε ὁ ἥλιος καθὼς κρυβόταν πίσω ἀπὸ τ' ἀντικρυνὸ βουνὸ καὶ ποὺ μπορούσε νὰ κάνει νὰ νοιώσεις ὅλη τὴ θαυματουργὴ δύναμη τῶν δυσμικῶν ὠρῶν. Τοῦ Μάνου, ὁμως, ὁ λογισμὸς ἔτρεχε ἄλλου. Τὰ μάτια του ἔπαιζαν σβέλτα, δεξιά κι' ἀριστερά, καὶ δὲν τοῦ ἔφευγε τίποτα.

Ἕνας ἀπρόσεχτος κι' ἓνα αὐτοκίνητο ποὺ φρενάρι, εἶναι μιὰ πολὺ συνηθισμένη εἰκόνα. Μά, κείνη τὴ στιγμή, πῆρε ἄλλη ὄψη στὰ μάτια τοῦ Μάνου. Τοῦ φάνηκε πὼς τὰ φρένα τοῦ εἶπαν:

—Πιὸ τέλειος!... Ἄν θέλεις τὸ καλὸ σου πιὸ τέλειος!... Ἡ ἀπροσεξία, ἡ ἀφηρημάδα, μπορεῖ νὰ σοῦ στοιχίσουν ὀλόκληρη τὴ ζωή...

Κόσμος πολὺς ἀνεβοκατέβαινε, μὰ ὁ Μᾶνος ξεχώριζε ἀπ' ὄλους. Εἶχε πάνω του κάτι—στὴν ἔκφραση τοῦ προσώπου του, στὴν περπατησιά του, στὸ ὄλο του—ποὺ τὸν ἔκανε νὰ μὴ μοιάζει μὲ τοὺς ἄλλους περαστικούς. Ψηλά τὸ κεφάλι, περηφάνια... Ἄν τὸν ἐβλεπες, κείνη τὴν ὥρα, δὲ θὰ παραδεχόσουν ὅτι αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος εἶναι αἰσθηματικὸς, ὅτι ἔχει ἔστω κάποια μικρὴ σχέση μὲ τὴν ὄνειροπόληση,—ὅπως δὲ θὰ παραδεχόσουν ὅτι τὸ χελιδνὸ μοιάζει μὲ τὸ γιασεμί. Κι' ὁμως!... Κεῖ ποὺ περπατοῦσε, ἄλλασε μονομιᾶς τόσο πολὺ, ποὺ θὰ μπορούσες νὰ ἐπιμένεις μὲ πείσμα τώρα, ὅτι ἔχεις νὰ κάνεις μὲ μιὰ πολὺ αἰσθηματικὴ κ' ὄνειροπόλα ὕπαρξη. Τὰ μάτια του ἦτανε καρφωμένα σ' ἓνα ἀνοιχτὸ παράθυρο, ποὺ κροτοῦσε πάνω του μιὰ γλάστρα μὲ βασιλικὸ. Στάθηκε κιόλας, νὰ τὸν δεῖ καλά. Ὑστερα πῆγε κοντὰ του, ν' ἀναπνεύσει κάτι ἀπὸ τὴ μεθυστικὴ εὐωδιά, ποὺ ἦτανε σκορπισμένη ὀλόγουρα. Τὸν χάιδεψε, ἀλαφρά, σὰ νὰθελε νὰ τοῦ δείξει τὴν ἀτέρμονη συγκίνηση ποὺ ἐνοιωθε στ' ἀντίκρυσμά του. Μά, ὁ βασιλικὸς εἶχε φωνὴ καὶ τοῦ εἶπε:

—Πιὸ τέλειος!... Ἄν θέλεις τὸ καλὸ σου, πιὸ τέλειος... Ἡ ἐποχὴ μας δὲν τοὺς σηκώνει τοὺς πολὺ συναισθηματικὸς τύπους...

Ἐφυγε σὰν κυληγημένος. Κάτι τιτιβίσματα πουλιῶν, ὁμως, ποὺ πέρασαν πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι του, ἡ ἀξέχαστη μεθυστικὴ εὐωδιά τοῦ βασιλικῶ καὶ κείνη ἡ ἀπόχρωση ἀπὸ τὸ θῆλυα, ποὺ γινόταν πίσω ἀπὸ τ' ἀντικρυνὸ βουνὸ—καὶ ποὺ μόνο τότε τόξε προσέξει ὁ Μᾶνος—τοῦ ἔφεραν ἄθελα στὸ νοῦ μερικοὺς στίχους, ποὺ δὲν ἔλεγαν νὰ ξεκολλήσουν:

Γαρούφαλλα τοῦ δειλινοῦ...
Λάμπετε, σῆνετε μακριὰ μας,
Χωρὶς νὰ μπεῖτε στὴν καρδιά μας.

Ὅσο πάσκιζε νὰ τοὺς ἀπεδιώξει, τόσο αὐτοὶ ἐπιμένανε. Ὡσπου θύμωσε. Τάβαλε, πρῶτα, μὲ τὸν ἑαυτὸ του:

—Μά, πάντοτε αἰσθηματίας θάσαι, βρε θεομπαίχτη!...

Κι' ὕστερα μὲ τοὺς στίχους:

—Ἄμ δὲ θὰ σὰς περάσει. Ἀπὸ δῶ κοί πέρα, πρέπει νὰ γίνω περισσότερο ρεαλιστῆς, ἀλλοιῶς θὰ εἶμαι σ' ὅλη μου τὴ ζωὴ χαμένος ἄνθρωπος. Πρέπει νὰ διαβάξω λιγώτερος στίχους, νὰ ρεμβάζω πολὺ λίγο καὶ—τὸ κυριώτερο—νὰ περιορίσω τίς τολμηρὲς σκέψεις μου, τὰ μεγάλα μου ὄνειρα...

Κι' ὅπως ἤθελε νὰ βρεῖ μιὰ πρόφασιν γιὰ ν' ἀποδιώξει τοὺς στίχους ἀπὸ τὸ νοῦ του, βάλθηκε νὰ κοιτάζει ἓνα ὄμορφο γυναικεῖο σῶμα, ποὺ βάδιζε λίγο πιὸ

μπρός απ' αυτόν. "Αρχισε να σκέφτεται ότι μ' ένα τέτοιο θηλυκό, θα μπορούσε να περάσει κανείς μιάν αξέχαστη βραδιά. "Ότι θα μπορούσε να την ακολουθήσει, ώσπου να την καταφέρει... Μά, ξαφνικά,—λες και δεν ήταν αυτός που έκανε τις παραπάνω σκέψεις—έστριψε άριστερά, μετά δεξιά και γήγχε σ' ένα κεντρικό δρόμο πάλι μόνο και μόνο για ν' αποφύγει την όμορφη άγνωστη. Κι' αυτό, γιατί σκέφτηκε σε μία στιγμή, ότι ή γυναίκα είναι ένας μεγάλος πειρασμός και πρέπει να τον αποφεύγουμε. "Αν αυτή ή γυναίκα ήταν άρρωστη—φυματική, να πούμε, ή τίποτα άλλο;...

—Στραβομάρα!...

Είχε πέσει πάνω σ' ένα βρώμικο αλήτη—έτσι, απορροφημένος όπως ήταν, κι' αυτός θύμωσε. Στην άρχη δεν είπε τίποτα ό Μάνος. Είδε, όμως, ότι μερικοί περαστικοί, είχαν σταθεί κόλος και τόν κοιτούσαν, από περιέργεια, να δούνε τί θα κάνει. "Α δε μιλούσε, σίγουρα θα τόν έπαιρναν για δειλό. "Όχι!... Χίλιες φορές, όχι!.. Θάρρος, είπε στον εαυτό του, για να μην ξευτελιστείς. Κι' έρριξε άγρια ματιά στον αλήτη:

—Για πρόσεξε πώς μιλάς...

—"Αντε, ρε τσόφλι.

Θηρίο ό Μάνος. Σήκωσε τó χέρι του και τού έσκασε μία γερή γροθιά στό πρόσωπο:

—Νά μάθεις, νά...

"Ένα δυνατό χέρι τόν άρπαξε γερά από τó μπράτσο κι' ύστερα από λίγο, βρέθηκε—χωρίς να τó καταλάβει—μέσα σ' ένα μπουτρούμι τής φυλακής. Τότε μόνο κατάλαβε τί είχε κάνει. "Ενοίωσε σα νάχε συνέλθει από δυνατό μεθύσι ή νάχε ξυπνήσει από ένα κακό όνειρο.

"Ήταν πολύ πληχτικά μέσα σε κείνο τó μπουτρούμι κι' ό Μάνος άρχισε να στεναχωριέται. Σκεφτόταν ότι θα ήταν καλλίτερα να μη μιλούσε, νάδινε τόπο στην όργη. Τό θάρρος θα μπορούσε να τó καλλιεργήσει και σ' άλλη περίπτωση.

"Επειτα από λίγη ώρα, όλοι οι φυλακισμένοι είχαν αποκοιμηθεί. Σ' όλες τής φυλακές τού κόσμου, δυό πράματα κυριαρχούν: "Ο ύπνος κι' ή σκέψη. Μόνο οι πρωτάρηδες σκέφτονται περισσότερο και κοιμούνται πολύ λίγο. "Έτσι κι' ό Μάνος, κοιμήθηκε κάπως άργά, κατά τής δώδεκα....

... Είχε πάει πολλές φορές σ' έξοχικά μέρη κι' εκεί είχε περάσει τής καλλίτερες στιγμές τής ζωής του. "Αλλά τούτο δώ, ήταν άλλο πράγμα. Σωστός παράδεισος!.. Τί ήθελες και δεν είχε. Βουνό, θάλασσα, νερά τρεχάμενα, δέντρα καρπερά... "Ότι ποθεί ή ψυχή σου. Και τó δικό του τó σπίτι, τού φαινόταν ώραιότερο απ' όλα τ' άλλα. Μά, έλα πού είχε κάτι σκαλοπάτια, τó καθένα ψηλό ίσαμε τó μπόι του;... Πώς θ' ανέβαινε κεί πάνω; Κι' αυτή ή εύλογημένη ή θεία του, πού τού τάρισε κληρονομιά, τί ήθελε και τάφτειαζε έτσι ψηλά;... Τί παράξενος πού είναι ό κόσμος, αλήθεια!... "Όρες—ώρες, βλέπεις κάτι πράματα, πού πάς να τρελλασθείς... "Αλλά δεν ήταν αυτό μόνο. "Ήτανε κι' ένας γιγαντώσωμος άνθρωπος—πού βρέθηκε πάλι αυτός;—Και κοιμότανε σύριξα στό πρώτο σκαλοπάτι. Τόβλεπε ό Μάνος ότι δεν ήταν για να μετρηθεί κανείς μαζί του. Δέ θ' άφινε, όμως, κι' ένα τόσο ώραίο σπίτι να πάει χαμένο έτσι χωρίς ν' άγωνιστεί... Με μεγάλη προσοχή σκαρφάλωσε στό πρώτο σκαλοπάτι. Μά όταν, ύστερα από μία πολύ κοπιαστική προσπάθεια, κατόρθωσε να φτάσει στό τέταρτο σκαλοπάτι, ό γιγαντώσωμος ξύπνησε και μ' ένα πρωτοφανέρωτο σάλτο—σάμπως να ήταν φτερωτός—βρέθηκε μπροστά του. Τότε άπλωσε τή χερούκλα του και:....

Τί σκοτεινιά ήταν ούτή! Θέ μου... Σωστή κόλαση.

"Αναμε παιγάρο και στό φώς πού σκόρπισε τó σπέρτο, κοίταξε τó ρολόι του. "Ήτανε τρεις από τά μεσάνυχτα.—Μωρέ, όνειρο κι' αυτό!... Σκέφτηκε.

Τήν ιδέα πώς ήταν θαμένος ζωντανός, τού τήν έκανε τώρα πιό αίσθητή τó πυκνό σκοτάδι. Τόχουν οι πρωτάρηδες, βλέπεις, να παρομοιάζουν τή φυλακή με τάφο. Μετά συνηθίζουν. Βλέπουν, τής περισσότερες φορές, ότι αυτός ό θάνατος δεν είναι παντοτεινός. Κι' αυτό είναι πού κρατάει στη ζωή—ας τó πούμε έτσι—τό φυλακισμένο. "Έχει να περιμένει μιάν "Ανάσταση...

—"Όμως, καμιά φορά, τά όνειρα βγαίνουν τ' αντίθετα... Σκέφτηκε πάλι.

"Αρχισε να βλέπει καλλίτερα τώρα. Κάρφωσε τή βλέψη του πάνω σε μία χρυσαφένια άχτίνα, πού έμπαινε από κάποια χαραμάδα—σα να μην είχε ξαναδεί τέτοιο πράμα. "Έτσι, παράξενα, τήν κοιτούσε.

Κάποτε ξημέρωσε. Οί ὄρες ἄρχισαν νὰ περνοῦν ἢ μιὰ πίσω ἀπ' τὴν ἄλλη. "Ἐγινε μεσημέρι, μὰ τὸ Μᾶνος δὲν ἔλεγαν νὰ τὸν βγάλουν ἔξω. Καὶ δὸς του καὶ μεγάλωνε ἡ ἀγωνία του. "Ἀρχισε ν' ἀνησυχεῖ γιὰ τ' ἀποτελέσματα τῆς γροθιάς του.

—«Τάχατες νὰ συνήρθε κείνος ὁ ἀλήτης ἢ μήπως ἦταν σ' ἄσχημο μέρος τὸ χτύπημα;...». Ἡ ὄψη του ἦταν πολὺ συννεφιασμένη. Τόσο, ποὺ ὁ Μητσάρας ὁ χασίκλας ἄρχισε νὰ τὸν πειράζει:

—Μὴ στεναχωριέσαι, ρε σὺ πατριωτάκι... Δὲν τρέχει τίποτα. "Ἀρπαξες;.. Θὰ σ' ἀρπάξουν τὸ αἷμα τῆς καρδιάς σου. Σκότωσες;... Θὰ σὲ σκοτώσουν.

Πόσο θάθελε αὐτὴ τὴν ὥρα ὁ Μᾶνος νὰ φαινόταν πὼς εἶναι ξένοιαστος!... "Ἀρχισε νὰ σφυρίζει ἕνα πεταχτὸ τραγουδάκι. "Ἔτσι, μόνο καὶ μόνο γιὰ ν' ἀντιδράσει στὸν ἑαυτό του. "Ἐπειτα πείραξε τὸ Μητσάρα. Τοῦ εἶπε ὅτι δὲν ἔμοιαζε καθόλου μὲ χασίκλα, ἀλλὰ μ' ἕναν πολὺ «καθῶς πρέπει» κύριο. Κι' αὐτὸς θύμωσε. Θύμωσε τόσο πολὺ, ποὺ τοῦ πέταξε τ' ἀποτσιγγαρο στὰ μούτρα. "Ὑστερα, τὸν ἔβρισε κίβλας, ἄσχημα. Μὰ ὁ Μᾶνος, δὲν εἶπε τίποτα. "Ἐβρισε πὼς δὲν ἦταν καθόλου λογικὸ, νὰ παραξηγηθεῖ αὐτὸς μ' ἕνα τέτοιον ἄνθρωπο. Μὰ τότε;... Γιατὶ χτύπησε κείνον τὸν ἀλήτη;...

Ἢ ἤλιος ἦτανε στὴ δύση του—ἀπ' ὅσο μπορούσε κανεὶς νὰ καταλάβει μέσα ἀπὸ κείνο τὸ μπουντροῦμι, ποὺ τὸ μόνιμο σκετάδι του, ἔμοιαζε νὰ τοῦ ἦταν τόσο ἀπαραίτητο, ὅσο τὸ ρούχο στὸν ἄνθρωπο, νὰ ποῦμε, ἢ τ' ἀρμυρὸ νερὸ στὸ ψάρι.

Λάμπετε σῆνετε μακριὰ μας
χωρὶς νὰ μπεῖτε στὴν καρδιά μας....

Τὶ ἦταν πάλι τοῦτο τὸ κακό;... Νὰ μὴν μπορεῖ νὰ σταματήσει τὴ δρῦση τοῦ συναισθηματισμοῦ του. Γιὰ σκέψου!... Ὡς καὶ μέσα στὸ μπουντροῦμι, νὰ τὸν κυνηγᾷ κείνο τ' ἀπαίσιο συνήθειο. Ναι, συνήθειο!... Τόλγεγ καὶ τὸ πιστεύει πὼς τίποτα δὲ γεννιέται ἀπὸ μόνο του. Πὼς πάντα κάτι ὑπάρχει. Κἀτι τὸ βαθύτερο, ποὺ δὲν μπορεῖ εὐκόλα νὰ τὸ δεῖ ὁ καθένας. Τώρα, ὁ Μᾶνος εἶχε ἀρχίσει νὰ πιστεύει ὅτι καταπίαστηκε μ' ἕναν ἀγῶνα ποὺ δὲν ἔχει τέλος.

—Ὡς πότε, σκέφτηκε θὰ βαστάξει αὐτὸς ὁ πόλεμος;... Καὶ τάχατε θὰ νικήσω ἢ θὰ πᾶνε τὰ κόπια μου χαμένα;..

"Ἐνας ἐλαφρὸς θόρυβος κι' ἡ πόρτα ἄνοιξε.

—"Ἐλα μαζί μου... Εἶπε μιὰ θερειὰ φωνή. Καὶ στὴν καρδιά τοῦ Μᾶνος, ἔγινε μεγάλη ἀναταραχή:—Τάχατες νὰ συνήρθε κείνος ὁ ἀλήτης;...

"Ἐπειτα ἀπὸ λίγη ὥρα, ὁ Μᾶνος ἦταν ἐλεύθερος. Βγήκε ἔξω, στὸ δρόμο, καὶ τοῦ φαινόταν ὅτι ἔλειψε ἀπ' τὸν κόσμον πολὺ καιρὸ. "Ὅτι ἔλειψε μῆνες, χρόνια.... Μά, γιατί ἦταν τόσο μεγάλη κίνηση;... "Ἄ, βέβαια, Κυριακή... Καὶ κείνος ἦταν ἄπλυτος κι' ἀξέριστος...

Πλάι του πέρασε μιὰ κοπέλλα κι' ἦταν τόσο προκλητικὰ ὡραία, ποὺ ὁ Μᾶνος —ξεχνώντας τὰ χάλια του—τὴν πήρε τὸ κατόπι. Ποῦ ξέρεις, καμμιά φορά, κάτι μπορεῖ νὰ βγεῖ.

"Ὑστερα ἀπὸ λίγο, περπατοῦσαν μαζί. Πήγανε καὶ στὴν κάμαρα ποὺ κρατοῦσε μόνη τῆς σὲ μιὰ φτωχικὴ γειτονιά κι' ὁ Μᾶνος ἔφυγε ἀπὸ κεῖ στὶς δύο τὰ μεσάνυχτα.

—Μά, εἶναι γιὰ νὰ τ' ἀποφεύγεις αὐτὰ τὰ πράγματα;... Σκεφτόταν, καθῶς περπατοῦσε. Γιατὶ ζεῖ κανεὶς σ' αὐτὸ τὸν ποληόκοσμο;...

Πάνω ἀπ' ἔλα, θεώρατη βασίλισσα ἢ Σιωπὴ, φεροῦσε μιὰν ἀτσάλνια χλαμύδα κι' —μὲ κάτι μάτια, ποὺ τὸ καθένα τους ἦτανε μεγάλο σὰν ὀλόγιμο φεγγάρι—κοιτοῦσε, ἀγρυπνῆ, τὰ πάντα. Ὁ Μᾶνος, καθῶς ἀκούγε μὲς τὴν ἀπεραντωσύνη τῆς νύχτας, μονάχα τὰ δῆμάτα του, νὰ πέφτουν βαρεῖα πάνω στὴν ἄσφαλο, φαντάσθηκε ἔνοχο τὸν ἑαυτό του καὶ προσπάθησε νὰ κάνει περισσότερο ἀλαφριά τὴν περπατησιά του.

"Ἦταν ὄμορφο τὸ δράδυ κι' ὁ Μᾶνος ἔνοιωθε τὴν ἀνάγκη νὰ μείνει ἔξω, στὸ ὑπαίθρο, ὅλη τὴ νύχτα. Δὲν εἶναι καὶ μικρὸ πράμα ν' ἀποχτήσῃ κανεὶς τὴν ἐλευθερίαν του. Λίγο τῶχεις;...

Ξαφιάστηκε. Κάποιο καράβι—ποστάλι νάταν ἢ φορτηγὸ;—σφύριξε κι' ἡ χλαμύδα τῆς Σιωπῆς ἔγινε κομμάτια. Κάπου κεῖ κοντὰ θάταν κι' ἡ θάλασσα. Τ' ἄστρα θα ἔχουσαν—σάμπως νὰ ἦταν πάνω νὰ ἦταν ἀπεραντὴ πίστα—κοὶ τὸ φεγγάρι θάφτιαχνε ἕνα μονοπάτι, σὰν καμωμένο ἀπὸ χρυσοκόνη. "Ὡ!... Πόσο θάθελε ὁ Μᾶνος, αὐτὴ τὴν ὥρα, νὰ πήγαινε κοντὰ τῆς καὶ νᾶμενε κεῖ, μονάχα μὲ τὴ συν-

τροφιά της, ως τὸ πρῶτ'... Πῶς ἦταν ἄψυχη;... Μήπως ἀπὸ τ' ἄψυχα δὲ βρίσκουμε, τὶς περισσότερές φορές, μεγαλύτερη κατανόηση;..

Ἐνα ἀπότομο φρενάρισμα τὸν ἔκανε νὰ πετοχτεῖ, τρομαγμένος, πάνω στὸ πεζοδρόμιό.—«Νὰ πάρει ἡ εὐχή;... Οὔτε αὐτὴ τὴν ἀφηρημάδα του δὲ θὰ κατόρθωνε νὰ κόψει;...».

Περπάτησε. Περπάτησε ὦρα πολλή. Ξαφνικά, βρέθηκε μπροστὰ στὴ θάλασσα κι' ἡ ψυχὴ του σκίρτησε ἀπὸ ἀγαλλίαση. Τὴν κοιτοῦσε, τὴν κοιτοῦσε καὶ δὲν τὴ χόρταινε. Ἐπειτα, πήγε καὶ κάθησε πάνω σ' ἕνα βράχο, πολὺ κοντὰ της. Τόσο, πού—καθὼς εἶχε φεγγάρι—ἔβλεπε τὸν ἑαυτό του νὰ καθρεφτίζεται μέσα της, σὰ νὰ ἦταν κάτι τὸ δικό της, κάτι πού δὲν μπορούσε νὰ τὴς τὸ πάρει κανένας. Τὸ μῆστράλι, ἐρχόταν ἀπ' τ' ἀνοιχτὰ τῆς θάλασσας καὶ τὸν χαίδεψε στὸ πρόσωπο, σὰν τρυφερὴ κι' ὀρμητικὴ ἐρωμένη. Κεῖνος ἀνάπνευσε δυὸ—τρεῖς φορές, μὲ ἡδονή. Ὑστερα κοίταξε τὸν ἑαυτό του, αἰχμάλωτο τῆς θάλασσας. Ἀνατρίχιασε ἡδονικά. Πάνω στὰ μαλλιά του, ἦτανε δυὸ μαργαριτάρια. Ἐνοιωθε πολὺ κουρασμένος, στὴν ψυχὴ καὶ στὸ σῶμα. Τὰ μάτια του θάραιναν κι' ὕστερα ἀπὸ λίγο—ἔτσι, ὅπως καθόταν πάνω στὸ βράχο, πλάι στὴ θάλασσα—ἀποκοιμήθηκε...

...? Ἦταν σὲ κείνο τὸ ἐξοχικὸ μέρος, πάλι. Ὁ γιγαντώσωμος ἄνθρωπος τὸν κρατοῦσε, ψηλά, στὰ δυὸ δυνατὰ του χέρια κι' ὁ Μάνος φώναζε, παρακαλοῦσε:—Μὴ λυπήσου με, μὴ μὲ σκοτώνεις. Ἄσε με νὰ ζήσω καὶ στ' ὀρκίζομαι ὅτι δὲ θὰ τὰ ξαναβάλω, ποτὲ πιά, μαζί σου... Αὐτός, ὅμως, δὲ φάνηκε νὰ συγκινήθηκε καθόλου. Ἐτσι ὅπως τὸν κρατοῦσε, ψηλά, τὸν τίναξε μ' ὀρμὴ κάτω κι' ὁ Μάνος ἄρχισε νὰ καταρκυλᾷ τὶς σκάλες—μιά, δυὸ, τρεῖς—σὰν ἕνα ἀδύναμο, σὰν ἕνα ἄψυχο πρᾶμα. Ἐκανε νὰ σηκωθεῖ, μὰ δὲν τὰ κατάφερε. Ὑστερα, ἔγινε σκοτάδι καὶ δὲν ἔβλεπε τίποτα—σάμπως νᾶνοιξε λέει, ἡ γῆς καὶ τὸν κατάπιε...

Κάποιος περαστικός, πού εἶδε ἕνα ἀντρίκιο σῶμα νὰ πέφτει στὴ θάλασσα, ἔτρεξε κατὰ κεί—νομίζοντας ὅτι τὸ ἤθελε πού ἔπεσε κι' ὅτι θὰ προλάβαινε νὰ τὸν γλυτώσει.

Δὲν ἤξερε ὅτι, κάπου κεί κοντὰ, πλανιόταν τὸ Πνεῦμα τοῦ Κακοῦ...

ΝΙΚΟΣ ΜΠΑΤΑΓΙΑΣ

ΜΙΑ ΑΓΑΠΗ ΠΟΥΧΑΣΑ...

Γιατὶ νὰ κλείετε οὐρανοί,
κι' ὀρίζοντες στὸ βόγγο τῆς φωνῆς μου
μὲ μιᾶς νὰ γίνεστε στενοί ;
Μύριες φορές σὰς ἔκραξα,
γονατιστός, στὴ γῆς σερμένος, σερπετό,
νᾶνοίξετε,
ἢ ὄψη σας νὰ λάμψει φωτοβόλα.

Σκοτάδι γύρω μου καὶ καταχνιά,
δὲ βλέπετε; Τ' ὀλόμαυρο τὸ σύγνεφο
ἔρχεται νὰ σαρώσει τὴ στερὴν τὴ σπιθα,
πού καίγει στὴν καρδιά μου.

Τᾶστρα σας ἔχουν σῆσει ;
Ἄστροπελέκια πιά δὲ θγαίνουν ;
Δὲν τρῶν' τὰ σωθικά σας ;
Ἐρμος, ὦ συμφορὰ — μονάχος, ὄλα σθηστά.
Κακὴ μου τύχη, τί σὲ περιμένει ;

Μι' ἀγάπη ποῦσθησε — μιᾶς νύκτας ἢ μαυρίλα,
καὶ μιὰ τρικυμισμένη μέρα.
Μι' αὐγὴ χωρὶς τ' ἀχνόφεγγο.
Τάχα νὰ ζεῖς, νὰ ζεῖς, ἀγάπη μου,
ἢ μήπως πέθανες γιὰ μένα ;

Α. Σ. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΗΣ

ΟΙ ΠΡΟΔΡΟΜΟΙ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ

Δέν ξέρω γιατί, μά επίστευα πάντα, πώς ή πρώτη—καί ή καλύτερη, φυσικά—κριτική τοποθέτηση ενός όποιουδήποτε ανθρώπινου έργου είναι εκείνη που πραγματοποιεί μέσα του ό ίδιος ό δημιουργός του. Κ' έννωσ βέβαια τό δημιουργό, που σέβεται κι' άξιολογεί τόν έαυτό του όσο και τούς άλλους, τούς τρίτους. Μόνο αυτός, πιστεύω, είναι σέ θέση νά κάμη τήν καλύτερη, δηλαδή τήν πρώτη και τήν αυθόρμητη, άξιολόγηση του έργου του. Γιατί, τό ξέρουμε δά, πώς διαμορφώνεται ή δημιουργική πνοή και δράση και πώς θλασταίνει ή κριτική της αντιμετώπιση μέσα στην ψυχή και στό νοΰ του δημιουργού. Διαμορφώνεται και θλασταίνει ύποκειμενικά και άντικειμενικά. Ή καλλιτεχνική δημιουργία είναι τό σύμπλεγμα, θέλω νά πώ, τό άποτέλεσμα, τών ύποκειμενικών και τών άντικειμενικών παραγόντων, που έπενεργούν πάνω στην ιδιοφυΐα του καλλιτέχνη. Και τό έργο τής Τέχνης δέν είναι παρά ή σύνθεση τών παραγόντων αυτών. Έκτός από τήν προδιάθεση, τήν ευαισθησία, τό ταλέντο, τέλος πάντων, του δημιουργού, που είναι ό ύποκειμενικός του εξοπλισμός, ύπάρχει και τό άντικειμενικό στοιχείο, ή εξωτερική φύση, ή κοινωνία, ή εποχή, τό περιβάλλον, δηλαδή τ' άντικειμενικά κίνητρα, που έπιδρούν στην καλλιτεχνική παρόρμηση και πραγμάτωση του δημιουργού, είτε το θέλει αυτός, είτε όχι. Μέσα στ' άντικειμενικά τούτα στοιχεία, έχει τή θέση της και ή κριτική. Και δέν έννωσ τή συγκεκριμένη μόνο κριτική, που γίνεται για τόν 'ίδιο τόν καλλιτέχνη και τό έργο του, μά γενικώτερα κάθε κριτική, που άσκείται για όλα τά έργα τής τέχνης, που είδαμε σήμερα τό φώς— και που συγκροτεί τις αισθητικές άρχές, τις κριτικές αντιμετώπισεις και τά κατασταλάγματα τής εποχής του δημιουργού.

Αυτό λοιπόν οί παράγοντες βοηθούνε πολύ τόν δημιουργό, όχι μόνο στην πορεία του, αλλά και στην άξιολόγηση του ίδιου του έργου του.

Μά, θά μου πήτε, ό κάθε δημιουργός ή δέν προφταίνει—γιατί τόν προλαβαίνει ό θάνατος—ή κ' επί τέλους δέν θέλει ν' άξιολογήσει μόνος του τό έργο του, ή άκόμη, με τούς εναλλασσομένους καιρούς, αλλάζει και τής δικής του άξιολογήσεως τό βάρος. Και μεις θέλουμε όπωσδήποτε να ξέρουμε τί λέει αυτό τό έργο, τί ζυγίζει στην όλη μας πνευματική έκτίμηση; άναζητούμε μιά του άνάλυση—ψάχνουμε, τέλος, νά βρούμε τό κλειδί, που θά μάς άνοιξη τήν πόρτα τών έπιτεύξεών του. Τό ίδιο μπορεί νά θέλη νά μάθη κι' ό ίδιος του ό δημιουργός—άν ζη, γιατί άκουσε, τέλος πάντων ό άνθρωπος νά λένε, πώς όσο πιό άξιος καλλιτέχνης είσαι, τόσο και πιό πολύ άμφιβάλλεις για τήν άξία του έργου σου.

Ή δουλειά τής ήρεμης κι' άντικειμενικής τούτης δουλειάς πέφτει στους κριτικούς. Δέν θά ξεμακρύνω, βέβαια, με ιστορικές άνδρομές σέ κείμενα άρχαίων, του Άριστοτέλους π.χ. που στάθηκε ό πρώτος κι' ό πιό συνθετικός τεχνοκρίτης τών αιώνων, για νά δώσω μιά κουραστική επανάληψη γύρω από τόν κριτικό στοχασμό, που άνέδειξε τό έλληνικό πνεύμα. Μ' ένδιαφέρει περισσότερο ό Νεοελληνικός Κριτικός Λόγος. Από τή μελέτη του κι' από τήν άνάλυσή του θά όδηγηθούμε, πιστεύω, σέ ώφέλιμα συμπεράσματα.

* * *

Είναι ή άλήθεια, πώς ή πορεία και ή άπόδοση του Νεοελληνικού Κριτικού Λόγου στάθηκε φτωχότερη από τήν πορεία και τήν άπόδοση τών άλλων τομέων τής καθαρά δημιουργικής πνευματικής μας κληρονομιάς. Ποσοτικά και ποιοτικά δέν στέκει ισόβαθμη με ό,τι μάς έχουν δώσει ίσαμε σήμερα οί πορείες, οί άναζητήσεις κι' οί έπιτεύξεις τής νεώτερης Ποίησης και Πεζογραφίας. Σ' έναν που θά ήθελε νά εξηγήσει τό φαινόμενο, δέν θά έκαν' έντύπωση τούτο. Πρώτα—πρώτα, γιατί θά ήξερε, πώς ή Κριτική του Λόγου έρχεται πάντα ύστερ' από τή Δημιουργία του—κ' ύστερα, γιατί άμέσως θά είχε νά σκεφτή και ν' ανατρέξη στις ρίζες τής ψυχικής ιδιοσυστάσιας και τής πνευματικής προπαρασκευής του νεοελληνικού λαού, που, κάτω από τις άλλεπάλληλες ταλαιπωρίες του και τις κοινωνικές του μεταλλαγές, συνήθισε νά ζη και νά δρά περισσότερο με τό α ί σ θ η μ α και λιγώτερο με τή λογική, δηλαδή τήν έ λ λ ο γ η κ ρ ί σ η. Ωστόσο, «εκείνο που χρειάζεται και εκείνο που λείπει από τήν Έλλάδα, είναι ή κριτική, κάθε εκφάνσεως τής ζωής». Τό ανακάλυψε και τό πρωτοείπε αυτό ό Φώτος Πολίτης, ένας από τούς σπάνιους κριτικούς που εϋτύχησε νά έχη ή Χώρα μας—και τό φώναζε έτσι επιγραμματικά και με τήν ύψιπέτεια εκείνη, που του ήτανε τόσο οικεία.

Οι κριτικές βέβαια συνθέσεις, στον τομέα έννοω του Λόγου—γιατί αὐτὸς μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ—δὲν ἔλειψαν στὰ ἑκατὸν τόσα χρόνια τοῦ ἐλεύθερου βίου μας. Ἡ πρώτη καταβολή τους ἔχει ἀκαδημαϊκή, θέλω νὰ πῶ πανεπιστημιακή, λογοστατική φυσικά, τὴν καταγωγή. Οἱ Ἕλληνες λόγιοι—γιατί γιὰ καθαυτὸ κριτικούς τῆς Λογοτεχνίας, ὅπως τοὺς ἐννοοῦμε σήμερα, δὲν μπορούμε ἀκόμη νὰ μιλήσουμε—τὶς πρῶτες μετεπαναστατικές δεκαετίες, πολιορκοῦν τὸ ἰδεῶδες τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ πνεύματος, θαμπῶνουν μπρὸς στὸ κάλλος του—καὶ σταματᾶνε, ζητοῦν ξαναγύρισμα σ' αὐτό. Εἶναι ἡ ἐποχὴ τοῦ ἀττικισμοῦ—τοῦ ψευδαττικισμοῦ, καλύτερα. Μὲ ὅλη του τὴν ἀξία καὶ τὶς διαφορετικές του προβέσεις, μήτε κι' ὁ Κοραῆς δὲν τῆς εἶχε ξεφύγει.

Ὅχι καὶ πάρα πολὺ μακριὰ ὑπάρχει μιὰ σφριγηλή, μιὰ φρέσκια Λογοτεχνία, ὁ Ἐρωτόκριτος, ἡ Θυσία τοῦ Ἀβραάμ, ἡ Ἐρωφίλη. Ὑπάρχει ἀκόμη, σχεδὸν δίπλα τους, ὁ Σολωμὸς καὶ ἡ σύγχρονη του Λογοτεχνία, ὁ Κάλβος, ὁ Τυπάλδος, ὁ Τερτσέτης, ἡ θύμηση τοῦ Βηλαρά, τοῦ Χριστόπουλου, τοῦ πρωτομάρτυρα Ρήγα. Καὶ στὸν πεδὸ Λόγου ὁ Ράμφος, ὁ Ξένος—ἀρκετὰ ψηλότερα ὁ «Θάναος Βλέκας» τοῦ Καλλιγᾶ. Σὲ ὅλα τούτα, πολὺ λίγη, φυσικά, ἀναδεύει λογοτεχνικὴ οὐσία—μὰ ἐπὶ τέλους εἶναι μιὰ λογοτεχνικὴ πραγματικότητα. Εἶναι τὸ παρόν, ποῦ ἀνοίγει τοὺς δρόμους τοῦ μέλλοντος, ποῦ προετοιμάζει τὸν Παλαμᾶ, τὸν Παπαδιαμάντη, τὸν Κερκαβίτσα. Γιὰ τοὺς ψευδαττικιστὰς δὲν εἶναι τίποτε, εἶναι ἀμελητέα ποσότης—ἀμελητέα ποιότης καλύτερα. Οἱ γλωσσικὲς τους πεποιθήσεις ἀπὸ τὴ μιὰ κ' ἡ πεισματικὴ ἀναζήτηση ἐπαφῆς μὲ τὴν κλασσικὴν ἀρχαιότητα ἀπ' τὴν ἄλλη, τοὺς ἐμποδίζουν νὰ ἰδοῦνε καὶ νὰ χαροῦν τὴν προδρομικὴ τούτη πραγματικότητα. Κι' ἀνέχονται καὶ ὕμνολογοῦν τὸν ἀφόρητο ρομαντισμὸ, τὴν ὀλοφυρόμενη μελαγχολία, τὴν σχεδὸν σερεότυπη ρητορεία τῶν στιχοῦργῶν, ποῦ μεσουρανοῦσαν στὴν ἐποχὴ τους, τῶν Παράσχω, τῶν Βασιλειάδηδων, τῶν Βυζαντιῶν καὶ τῶν Σούτσων. Καὶ νὰ 'ταν, τοῦλάχιστου, ἑλληνικὴ ἡ μελαγχολία κι' ὁ ρομαντισμὸς τούτος! Ἦταν ξενόφερτη ψυχὴ, ντυμένη τὴν ἡρωικὴ φουστανέλλα...

***

Πρῶτος, ποῦ βγήκε ν' ἀντιπολαίψη μὲ τὰ ξόανα τοῦ ἀρχαϊσμοῦ καὶ τῆς ρομαντοπληξίας, ὑπῆρξεν ὁ Κωνσταντῖνος Ἀσώπιος, θεμελιωτὴς, καθὼς ὠνομάστηκε, τῆς κλασσικῆς παιδείας στὴν ἀπελευθερωμένη Πατρίδα καὶ «πατριάρχης τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων» τῆς ἐποχῆς του. Εἶναι πρὸς τιμὴν του, πανεπιστημιακὸς δάσκαλος αὐτὸς, νὰ βγῆ πρῶτος καὶ μὲ τὸ πολυεπίδο βιβλίον του «Σοῦτσεια» ἀπ' τὰ 1854 κιόλας, νὰ προσπαθῆσῃ νὰ ξετινάξῃ τὰ νεκρωμένα καλλιτεχνικὰ ἰδανικά, ποιητικὰ καὶ γλωσσικά, τῶν ἀρχαϊστῶν. Μὲ ὅλη τὴ σχολαστικὴν ἐπιμονὴν του σὲ φορτικὲς λεπτομερείες, ὁ πολυμαθὴς καὶ μεθοδικὸς Ἀσώπιος ἐκλόνησε κ' εἰρωνεύθηκε τὰ ἰδανικά τούτα ἔβηκε «μυθευτικούς» τοὺς στίχους τοῦ «Ἐρωτόκριτου»—ζύγωσε κ' ἴσαμε τὴν ποίηση τοῦ Σολωμοῦ, ξεχώρισε τὸν Τερτσέτη ἀπὸ τοὺς «ἀττικωτάτους»—δήθεν ἀναμρφωτὰς τοῦ ποιητικοῦ μας Λόγου». Ὁ Ἀσώπιος εἶναι ἕνας ἀνέλπιτος φίλος τῶν εὐρυτέρων ἀρχῶν τῆς Ἐφτανησιώτικης Σχολῆς, χωρὶς νὰ εἶναι Σολωμιστὴς.

Μὰ οἱ κριτικὲς ρίζες τοῦ Νεοελληνικοῦ Λόγου, στὴ Σχολὴν ἀκριβῶς τοῦ Σολωμοῦ πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν, ὅπως ἄλλωστε καὶ οἱ ρίζες τῆς καινούργιας μας Ποίησης. Ἡ Σχολὴ αὐτὴ ἔχει τὶς δικῆς τῆς (καὶ πολὺ πιὸ προσγειωμένες) γλωσσικὲς καὶ αἰσθητικὲς ἀρχές.—Τὸ μεγαλεῖο τοῦ ἀρχαίου κόσμου;—Ναί. Μὰ καὶ ἡ ζωτανὴ πραγματικότητα δίπλα του, τὸ Δημοτικὸ Τραγούδι, ἡ Κρητικὴ Λογοτεχνία, καὶ ἡ ξένη ἀκόμη, γιατί ὄχι;—μὰ στὴν πιὸ ζεστή τῆς οὐσία.

Ὁ Σπιυρίδων Ζαμπέλιος, λευκαδίτης κριτικὸς καὶ ἱστορικὸς, πρωτοστάθηκε μαθητὴς τοῦ Σολωμοῦ, ὅσο κι' ἂν ἀργότερα τὸν ἀνήθηκε. Μπορεῖ λοιπόν, ὡς ἕνα σημεῖο, νὰ χαρακτηρισθῆ κι' αὐτὸς ἀντιπρόσωπος τοῦ νέου κριτικοῦ πνεύματος, ποῦ ἔφερεν ἡ Σχολή. Δὲν πρόσεξε μόνον τὸ Βυζάντιο, ποῦ τόσο ἀγάπησε κι' ἐκτίμησε βαθιὰ τὸν πνευματικὸν του πολιτισμὸ, γιατί τὸν ἔβλεπε σὰν ἀδιάσπαστο κομμάτι τῆς ἐθνικῆς συνοχῆς. Τέντωσε τὸ οὐτὶ κ' ἔγειρε τὴν ψυχὴ του καὶ πρὸς τὸ Δημοτικὸ μας Τραγούδι, ἔσκυψε στοργικὰ πάνω στὸν ἀκριτικό ἐπικὸ κύκλο, μετατόπισε θαρρετὰ τὸ κέντρο βάρους τοῦ νεώτερου κριτικοῦ στοχασμοῦ. Σοφώτατον τῶν Ἑλλήνων, τὸν εἶπε ὁ Θερειανᾶς. Στὴ μελέτη του γιὰ τὸν Τυπάλδο, ὁ Ζαμπέλιος μιλάει γιὰ δυὸ παραδόσεις, τὴ Σχολαστικὴ καὶ τὴν Ποιητικὴ—καὶ μ' εὐρυμάθεια καὶ κριτικὴν ὀξύνοια χτυπάει κι' αὐτὸς τὸν λογοτεχνικὸ καὶ πνευματικὸ σχολαστικισμὸ τῆς ἐποχῆς του.

Μὰ κείνος πού είναι ὁ πιό γνήσιος κριτικός ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑφτανήσιας Σχολῆς καί τῶν αἰσθητικῶν ἰδεῶν τοῦ Σολωμοῦ εἶναι ὁ Ἰάκωβος Πολυλάς.

Ὁ Πολυλάς εἶναι ὁ πρῶτος νεοέλληνας κριτικός, ὁ πρῶτος πνευματικός ἄνθρωπος τοῦ ἐλευθέρου Βασιλείου, πού φανέρωσε μιάν ὀξύτατη κ' ἐγκυρώτατη κριτική πανοπλία, πέρα γιά πέρα συγχρονισμένη. Δίκαια ὀνομάστηκε πατέρας τῆς Νεοελληνικῆς Κριτικῆς. Γιατί, ἐκτός ἀπ' τὰ «Προλεγόμενα» στήν ἔκδοση τῶν Ἐύρισκομένων τοῦ Σολωμοῦ, μέ τὰ ὁποῖα κυρίως ἐγίνε γνωστός, εἶναι καί ὁ πρῶτος στή νεώτερη Ἑλλάδα, πού ἐξέτεινε τή σοφή κριτική ἐποπτεία του σέ γενικώτερα πνευματικά καί πολιτικά φαινόμενά της: Τά εἶδε καί τὰ ἤλεγξε μέ ψυχραίμο καί φωτισμένο μάτι φιλελεύθερου ὀραματιστή καί ἀδόλου πατριώτη. Κυρίως τόν κατεῖχε κι' αὐτὸν ἡ λαχτάρα ἐκείνη, πού βασάνιζε καί ἐμψύχωνε τὸν Ἀδαμάντιο Κοραῆ καί τὸν Διονύσιο Σολωμό:—Νά φωτισθῆ τὸ Γένος! Καί νά τουαθῆ τὸ φρόνημα τῆς ἀνεξαρτησίας του καί τῆς πραγματικότητός του, σέ ὅλες του τίς ἐκφάνσεις. Τὸ ἔθνικὸ αἶσθημα, παραδέχεται καί ὁ Πολυλάς, εἶναι τὸ θεμέλιο τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ λαοῦ. Χρέος μας κρίνομε, λέει, ὅσες φορές προβάλλει εὐγενικὸ γέννημά του, νὰ τὸ ἀπαντήσωμε καί νὰ τὸ χαιρετίσωμε ἀδελφικά. (1).

Ἄλλὰ, κριτικὸ πνεῦμα ἐξίσου βαθύ καί σοφὸ, ἴσως μάλιστα καί πολὺ ὀξύτερο, στάθηκε κι' ὁ Ἐμμανουὴλ Ροῖδης, σημαντικὸς σταθμὸς, πού ἐπηρεάσεν τὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς Χώρας. Δὲν ἦταν δέβαια Ἑφτανήσιος. Μᾶλλον τοῦ Ἀσώπιου μαθητῆς μπορεῖ νὰ ὀνομασθῆ «μαθητῆς ὁμοῦ κριτικώτερος καί τελειότερος ἀπὸ τὸν διδάσκαλον», ὅπως ἔγραψε καί ὁ Παλαμάς. Ἡ Σχολὴ τὸ Σολωμοῦ καί τῆς ζωντανῆς Γλώσσας βρῆκε στὸ πρόσωπο τοῦ Ροῖδη ἕνα σοφὸ μαχητὴ κι' ἀπολογητὴ. Ἀπὸ τὰ 1877, μέ τὴν ἱστορικὴ του ὁμιλία στὸ Φιλολογικὸ Σύλλογο «Παρανασὸς» «Περὶ τῆς συγχρόνου κριτικῆς καί ποιήσεως», δίδαξε πὺς ἡ Δημοτικὴ μὶνον ταιριάζει στὴ νέα μας ποίηση, γιατί μόνον αὐτὴ μπορεῖ νὰ μεταδώσῃ τὴν ὑψηλὴ συγκίνηση. Μὲ τὴν καθαρῆς καί τὸ πνεῦμα τῆς ποίησης δὲν πλάθεται, βροντοφωνάζει ὁ Ροῖδης. «Τέτοια γνώμη τότε καί ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Ροῖδη—λέει ὁ Παλαμάς—ἦτανε κάτι τὸ καινούργιο καί ἐξαντικὸ καί ἐπαναστατικὸ καὶ γιὰ τοῦτο γοήτευε καὶ σκανδαλίζε καί τάραιζε, κι' ἄνοιγε στὴ σκέψη νέους δρόμους». Ὑστερ' ἀπὸ 16 χρόνια, τὰ «Ἐἰδωλα» τοῦ Ροῖδη θὰ τσακίζαν ὀλοκληρωτικὰ τὸ κλονιζόμενον ἄλλωστε διαρκῶς ἰδανικὸ τοῦ ἀττικισμοῦ καί τῆς καθαρολόγας ποιήσεως.

Καί νά, τί σκεφτόμαστε αὐτὴ τὴ στιγμή:

Ἄν ὅλα σχεδὸν τὰ καλλιτεχνικὰ καί ποιητικὰ ἰδεώδη δὲν συμπτυκνώνονταν σ' αὐτὴ τὴν ἀγριεμένη γλωσσικὴ πολεμικὴ, πού κατέληγε πιά νὰ μὴν εἶναι κριτικὸ λογοτεχνικὸ κείμενο, ἀλλὰ μάθημα γλωσσολογικὸ· ἂν δὲν ἐδέσποζε στὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ροῖδη ὁ μοιραῖος τοῦτος κι' ἀγιάτρευτος βραχνάς· ἂν ἡ πνευματικὴ του ὀξύνουια ἀναλίσκοταν σὲ ἄλλους τομεῖς κριτικῆς ἐποπτείας· κι' ἀκόμα, ἂν ὁ Ροῖδης δὲν εἶχε τὴν κάποια φτώχεια ἐλεύθερης γνώμης, καί τὴ γεννημένη ἀπὸ τὰ ξένα κείμενα ὑπερτροφία, πού τοῦ καταλογίζει ὁ Παλαμάς καί—τέλος—ἂν, πιστὸς κι' αὐτὸς ὑπερασπιστῆς τῆς δημοτικῆς μας γλώσσας καί παραδόσεως, δὲν ἔγραφε ὡστόσο στὴν καθαρῆς, πράγμα πού ἀντιστρατευόταν λίγο στὸ μαχητικὸ του κύρος, ἀκριβῶς γιατί τὸν παρουσίαζε ἄνισον καί μὲ ἀσυνέπεια ἔργων καί λόγων, θὰ εἶχαμε σήμερα, στὴν πνευματικὴ κληρονομία τοῦ Ἑθνους, ἕνα πιό μεγάλον κριτικὸ νοῦ, ἐξ ἴσου μὲ τὸν Πολυλά—κι' ἀνώτερον τοῦ ἴσου. Κριτικὸ νοῦ μεγάλον, πού τόσην ἀνάγκη εἶχε ὁ τόπος.

Γιατί ἔτσι, ἡ ζωντανεῖα τοῦ φιλελεύθερου πνεύματος τοῦ Ροῖδη, ἡ σατιρικὴ, σχεδὸν καυστικὴ, τοποθέτησή του ἀντίκρου σὲ ὅ,τι ἀποτελεῖ ψευτιά καί ὑποκρισία στὸν τομέα τῆς πνευματικῆς ζωῆς, ἡ εὐρύτατη μορφωτικὴ καί καλλιτεχνικὴ του συγκρότηση θὰ ἦταν παλῦτιμα στοιχεῖα γιὰ μιὰ γενικώτερη καί οὐσιαστικώτερη πρόοδο καί προκοπὴ τοῦ τόπου μας.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΙΑΚΟΣ

(1) Πρόλογος στὰ «Τραγούδια ἔθνικα συναγμένα καί διασαφηνισμένα ὑπὸ Ἀντωνίου Μανουσίου».

Ο ΚΟΥΣΤΡΟΥΠΗΣ

Παναηρούδιν γίνεται στοῦ "Ἀη Λιά τὸν κάμπον
 μήτε πολλὰ μισίν ἦταν, μήτε πολλὰ μεγάλον
 δκυὸ τρεῖς σιλιάδες στὸν χορόν, τέσσερις στὰ τραπέζια!
 Πάνω στὸφ φᾶς, πάνω στὸ πκείν τζαί πάνω στὰ τραουδία
 ἀνέφανεν ὁ Κωσταντᾶς στὸν μαῦρον καθαλλάρης
 —«Καλῶς μᾶς ἤρτες Κωσταντᾶ, νὰ φάμεν τζαί νὰ πκιοῦμεν».
 —«Ἐν ἤρτα ἴγιωνι γιά φαῖν μήτε τζαί γιά τραουδίν,
 πάληωμαν ἔμ π' ἀποζητῶ τζ' ἤρτα γιά νὰ παληώσω».
 Σιλιάδες τὸν ἀκούσασιν, μ' οὔλλοι τους ἐβουθῶσαν
 μόνον τὸ Κουστρουπέτικον ἐπολοήθην τζ' εἶπεν:
 —«Ἐγίῳ ἴχω σιέρκα σίερον τζαί ράσιν ἀρτσαλένην
 τζαί πᾶμεν νὰ παληώσομεν σ' ἄλῶνιν πλακωμένον!»
 "Ὅπ' ἀκτυπᾶ ὁ Κουστρουπίης γαίματα κανουρούσαν,
 τζ' ὄπ' ἀκτυπᾶ ὁ Κωσταντᾶς ἡ Γῆς κριάς χορταίνει.
 —«Τζαί πέμ' ἀθθέλης, Κουστρουπίη ποιά ἔν τὰ γονικά σου».
 —«Ἐγίῳ ἴμαι γυιὸς τῆς Ἀρετῆς, τοῦ Κωσταντᾶ ἴμαι παιδίκιος!»
 Πκιάκει τον στὴν ἀγκάλην του τζαί στὸν γιατρόν τὸν παίρνει
 —Γιατρέ, πὺ γιάτρεψες πολλοὺς τζι' ἔβκαλες τόσον νάμιν
 γιάτρεψε τζαί τὸν γυιόκκάμ μου, τὸ γαίμαν τῆς καρκιάς μου.
 —«Ἐντζιενι τούτη ματσουτζιά ποτζεῖνες πὺ γιανίσκουν,
 ἔμ ματζουτζιά τοῦ Κωσταντᾶ πῶν ἔσιει θεραπειάν.

Διασκευή: Α. ΚΛΟΚΚΑΡΗ

Η ΚΟΤΖΙΝΟΣΙΕΙΛΗ

Τὸν Γιάγγουλλον τὸν μισαρκὸν ρωτοῦντον οἱ συντρόφοι:
 —Μά ἴντα χουσιν τὰ σιεῖλη σου, Γιάγγουλλε, τζαίθ θαμμένα;
 Μέμπα τζ' ἔρας θαβάταινους, ὄξα καρπὸν τοῦ βάτου;
 "Ὁξα θαφές τα μὲ πογιάν πὺ θάφουν τὰ κουπάδκια;
 —Μήτε τῆς συκαμίᾶς καρπὸν, μὰ μήτε τζαί τοῦ βάτου,
 τζαί μήτε μ' ἄλιτζην μπογιάν, πὺ θάφουν τὰ κουπάδκια,
 ἔθωφα ἴγιῶ τὰ σιεῖλη μου, καμένα μου θοσκάρκα.
 Μ' ἄθ θέλετε ἀγροικάτε μου, πῶς ἔλαχεν ὄς μέναν
 τούτ' ἡ δουλειά, τζαί φαίνουται τὰ σιεῖλη μου θαμμένα:
 Προχτές ἐπήα τζι' ἔκατσα εἰς τὸν ὄσχιόν νιοῦ πεύκου
 τζι' ἀντάκωσα τζι' ἐκούρεβκα τ' ἀρνιά τοῦ κουπαδικοῦ μου
 μὰ ὄδα πῶς εἶχασιν μαλιά κότζινα τζι' ἐξωβάφφαν!
 Σηκῶννουμαι πὺ τζιά χαμαί λαμνίζω προσεκάτω
 κατὰ τὰ λακκοβούναρα π' ἀρτζιέψαν τζι' ἐχορτεύκαν
 μὰ ὄδα πῶς ἦταν κότζινα τζαί χόρτα τζαί τζιαῖρκα!
 Σφυρῶ τους τζαί λουρίζουσι στ' αὐλάτζι γιά νὰ πκιοῦσιν,
 μὰ θρίσκω τὰ νερά θολὰ τζαί κοτζινοθαμμένα!
 Περν' ὄχτους σιελοπόταμα τζαί φτάν' ὡς τῆ λαόνα,
 πούταν ὁ τζεφαλόβρυσος τζαί τοῦ νεροῦ ἡ μάνα,
 τζαί τζιαχαμαί θωρῶ σχιυφτῆν μῖαν λυερῆν τζαί πίννει
 νερόν μὲ τὰ σιεילוδκια τῆς τζαί μὲ τὲς δκυὸ τῆς φουχτες.
 Τζαί ὄσοες θρύσες ἔσχιωψεν τζι' ἄπ' ὄσ' αὐλάτζια ἤπιεν
 θαφτήκαν οὔλλα τὰ νερά, θαφτήκαν τζαί τὰ χόρτα,
 θαφτήκαν τζαί τὰ πρόβατα, θαφτήκαν τὰ ψαλλίδκια
 τζι' ὄποθθεν τζι' ὄν ἐγύριζα τζι' ὄποθθεν τζι' ἄν ἐδίκλουν,
 ἐθῶρουντα ὄλοκότζινα, ἐθῶρουντα θαμμένα.
 Πετάσσω ἴφτυς πὺ πάνω μου θούρκαν, καπόττον, θέρκαν
 τζι' ἀρπάσσω τῆν στ' ἀγκάλια μου, φιῶ τῆν πᾶς τὰ σιεῖλη,
 πὺ ἦταν κότζινα θερτζίν ψιχᾶς τζι' ἐστάσσαν γαίμαν!
 "Ἐτω γιὰτί σᾶς φαίνονται τὰ σιεῖλη μου θαμμένα...

Διασκευή: Α. ΚΛΟΚΚΑΡΗ

ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΑ ΛΑΪΚΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ (*)

Στὸ τρίτο κεφάλαιο «Ἡ ἀξία τῶν παραμυθιῶν» (σ. 25—28) ὁ καθηγητὴς Dawkins προσπαθεῖ ν' ἀπαντήσει στὸ ἐρώτημα: γιατί ὁ κόσμος ἐδῆρισε εὐχαρίστηση κ' ἱκανοποίηση νὰ λείει καὶ ν' ἀκούει αὐτὰ τὰ παραμύθια. Οἱ ἀπαντήσεις δὲν μποροῦν παρά νὰ εἶναι προσωπικὲς ἀπόψεις, ἔχουν ὅμως ἐνδιαφέρον πρὸς τὴν προσωπικὴ γνώμη τοῦ συγγραφέα, γιατί ἀπλώνονται στὸ πρόβλημα τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας καὶ θίγουν βασικὰ προβλήματα τῆς τέχνης. Πρῶτος καὶ ὀλοφάνερος λόγος εἶναι ἡ ἀπλὴ εὐχαρίστηση τῆς διήγησης, εἶναι, ὅπως πολὺ σωστὰ τὸ ἔχει ἐκφράσει ὁ Κύπριος χρονογράφος Μαχαιράς, γιατί «πολλὰ πεθιμαῖν ὄλοι νὰ γροικῆσιν τὸν ἐδιάρθσαν καὶ τὰς παλαιὰς ἱστορίας». Δεύτερο μοτίβο εἶναι ἡ ἐφεση γιὰ ἠθικὴ διδασχὴ, γιατί πολλὰ παραμύθια σκοπὸν ἔχουν νὰ δώσουν μαθήματα ζωῆς καὶ συμπεριφορᾶς μετὰ τὴν ἐξυπνο ρητὰ καὶ παροιμίες καὶ μετὰ τῆς βαθιῆς παρατηρήσεως τοῦ ἀφηγητῆ στὸν ἀνθρώπινο χαρακτήρα. Ὁ τρίτος λόγος εἶναι δύσκολο νὰ καθοριστῆ ἀκριβῶς: ἴσως μίᾳ περιγραφή του νὰ βοηθήσει στὴν κατανόησή του: «Πολλὰ ἀπὸ τὰ παραμύθια αὐτὰ ἔχουν μέσα τους ἕνα ἰσχυρὸ στοιχεῖο τῆς παραβολῆς, τὸ εἶδος τῆς παραβολῆς ποῦ μπορεῖ νὰ ὀνομαστῆ ἐπεκτεταμένη μεταφορά: «ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπείραν τὸν σπόρον αὐτοῦ». Μερικὰ ἐπίσης πρέπει νὰ ὀνομαστοῦν μῦθοι, πρωτόγονες, ὄχι συνειδητὰ διανοητικῆς, ἀποδόσεις, σὲ ὄρους μυθιστορηματος, τῶν αἰσθημάτων τῶν ἀνθρώπων γιὰ τὴ ζωῆ. Αὐτὰ καὶ παρόμοια παραμύθια ἔχουν κάτι ποῦ ἀνταποκρίνεται πρὸς τὰ κοινὰ καὶ βαθιὰ αἰσθήματα καὶ κάποιον τρόπο προκαλεῖται ἀπ' αὐτὰ: αἰσθήματα ποῦ εἶναι πολὺ βαθιὰ γιὰ νὰ ἐκφραστοῦν εὐκόλα μόνον τους, ἀλλὰ εὐκολογνώριστα ὅταν μεταφραστοῦν στὴ διεθνῶς ἀντιληπτὴ γλῶσσα τῆς ἀπλῆς διήγησης. Εἶναι αὐτὴ ἡ κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια ἀλήθεια ποῦ προχωρεῖ τόσο μακριὰ ὥστε κάνει τὰ παραμύθια αὐτὰ ἐνδιαφέροντα, καὶ ἀληθινὰ τοὺς δίνει πραγματικὴ ἀξία: τὰ κάνει στὴν πραγματικότητα «καλῆς ἱστορίας», μετὰ μίᾳ σύμφυτῆ ἀρχῆ ζωῆς, ὥστε οἱ μεγάλοι μποροῦν ὄχι μόνον νὰ τῆς γευτοῦν, ἀλλὰ καὶ νὰ τῆς εὐχαριστήθουν βαθύτερα πρὸς τὰ παιδιὰ γιὰ τὰ ὅποια ἐκ πρώτης ὄψεως θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ὑποθέσει πὼς ἔχουν δημιουργηθῆ». (σ. 25). Μερικὰ παραδείγματα ποῦ διδονται ἀναλυτικὰ διαπιστώνουν τὴν ἀποψη αὐτῆ. Κι' ἐπιλέγει: «Ὅλα αὐτὰ εἶναι παραδείγματα ἱστοριῶν ποῦ ἡ κυριολεκτικὴ σημασία τῶν, ὅσο διασκεδαστικὴ κι ἂν εἶναι, θὰ ἐθεωρεῖτο ἀπίστευτὴ καὶ φανταστικὴ, ἀλλὰ παρ' ὅλα αὐτὰ εἰν' ἐνδιαφέρουσες καὶ ἀξιόλογες, γιατί αἰσθανόμαστε αἰσθανόμαστε μᾶλλον πρὸς ἀντιλαμβανόμεστε διανοητικὰ—ὅτ' ἡ φαντασία αὐτῆ εἰν' ἕνος ἐξωτερικὸν φῶρεμα ποῦ μπαίνει ἀπὸ πάνω καὶ μετὰ τὸ δικὸν τὴν τρόπο μεταδίδει μίᾳ πραγματικότητι ζωῆς: ἔχει μίαν ἀλήθεια δικὴ τῆς. Ὅχι βέβαια τὴν ἀλήθεια μίᾳς ρεαλιστικῆς ἱστορίας (ὅπως στὰ παραμύθια ἀρ. 30 καὶ 42), ἀλλὰ τὴν ἀλήθεια τῆς παραβολῆς ἢ τὸ γενικώτερον κύρος τοῦ μύθου, τὸ εἶδος τῆς ἀλήθειας κ' ἐπομένως τὸ εἶδος τῆς ἐλκυστικότητος βιβλίων ὅπως τὸ *The Shaving of Shagreen* τοῦ Meredith ἢ ἀκόμη ὅπως τὸ *Lady into Fox* τοῦ Gannett». (σ. 27). Αὐτὸ ὅμως δὲ σημαίνει πὼς εἰν' εὐκόλο ἕνας σύγχρονος λογοτέχνης, μετὰ τὸν ἐξελεγμένον διανοητισμὸν τῆς ἐποχῆς μας, νὰ γράφει παραμύθια λαϊκῆς ὕφης καὶ αὐσίας. Κ' ἔτσι «μποροῦμε νὰ δοῦμε πὼς ἡ ἀνάπτυξη ἀπὸ τὸ φανταστικὸν παραμύθιον πρὸς τὸ μυθιστόρημα δὲν ἦταν μετὰ κανένα τρόπο ὄλο κέρδος: μετὰ κάθε ἐξασθένεση τῆς δυνάμεις νὰ νιώθουμε τοὺς παλιοὺς μύθους, χάσαμε πολὺ. Οἱ ἀνθρώποι ποῦ ἄκουαν τὰ παραμύθια τοῦ βιβλίου αὐτοῦ κέρδιζαν μίᾳ καινούργια πηγὴ ἐνδιαφέροντος, ἀλλὰ δὲν ἔχασαν διόλου τὴν παλιά: μερικὰ τουλάχιστον ἀπὸ τὰ παραμύθια τους γιὰ νεράιδες καὶ δράκους δὲν εἶχαν ἀκόμη ξεπέσει σ' ἀπλὴ διασκέδαση γιὰ παιδιὰ». (σ. 27).

Γιατὶ ἐπιζοῦν τὰ παραμύθια, εἰν' ἄλλο πρόβλημα ποῦ ὁ ἐκδότης τὸ ἐξετάζει σύντομα. Ἐπιζοῦν καὶ γιὰ τὴν τέχνη τους, καὶ γιὰ τὴν ἠθικὴ διδασχὴ ποῦ παρέχουν μετὰ τὴν μορφὴ τῆς παραβολῆς, προπάντων ὅμως γιατί, ἰδιαίτερα ὅσα παίρνουν τὴν μορφὴ μύθου, περικλείουν μίᾳ πλατύτερη ἀλήθεια, ποῦ εἶναι καὶ πραγματικὴ ἀξία τους. Γι' αὐτὸ καὶ καταλήγει: «Μπορῶ ν' ἀποτολήσω τὴ γνώμη πὼς εἶναι οἱ ἱστορίες αὐτῆς ποῦ ἔχουν τὴν ἀξία αὐτῆ σὰ μῦθοι—οἱ ὅποιοι ἀντικαθρεφτίζονται μόνον καὶ διαρκῆ χαρακτηριστικὰ τῆς ἀνθρώπινης φύσεως—ποῦ πάντοτε δεῖξαν τὴ μεγαλύτερη ζωτικότητα καὶ πραγματικὰ, ἂν μὴ ἱστορία, παλιά ἢ νέα, δὲν ἔχει τουλάχιστον λίγη ἀπὸ τὴν ἀξία αὐτῆ, εἶναι ἀπίθανον νὰ ἔχει πραγματικὰ μόνιμη δύναμη.

(*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενον καὶ τέλος.

Οί μόνοι των ανταγωνιστές είναι οί ήθικες ιστορίες όπως Οί τ ρ ε ί ς σ υ β β ο υ λ έ ς (άρ. 19), κι αυτές είναι μεταγενέστερη παραγωγή. Τό είδος αυτό της ζωσας δύναμης στα έργα τέχνης δέν περιορίζεται βέβαια στα λαϊκά παραμύθια ή και στη λογοτεχνία. Είναι μέ τέτοιες μεταφράσεις, σε χρώμα και σε πέτρα, σκέψων σχεδόν ανέκφραστων κατ' άλλον τρόπο πού ή ζωγραφική και ή γλυπτική άποχτούν μεγάλο μέρος της ειδικής δύναμης των, της μόνιμης και γενικής γοητείας των. Βέβαια τό στοιχείο αυτό του μύθου μπορεί νά θεωρηθεί πώς σε κάποιο βαθμό υπάρχει στα παραμύθια όλων τών λαών. Στους άρχαίους Έλληνες ή μυθοποιητική ικανότης ήταν ισχυρή· τά παραμύθια αυτά δείχνουν πώς οί σύγχρονοι Έλληνες έχουν τουλάχιστο καθαρή αντίληψη της αξίας της». (σ. 28)).

Τό τελευταίο πρόβλημα πού θίγει ο καθηγητής Dawkins είναι οί άλληγορικές έρμηνείες πού δόθηκαν σε παραμύθια και σ' άλλα έργα της μεσαιωνικής Εύρώπης. Η άλληγορία όμως είναι επίγεννημα. Στην πρώτη σύλληψη μέ παραμυθίου μπορεί νά θρίσκεται τό ήθικό διδάγμα, όχι όμως και ή άλληγορία—άπό πρόθεση τουλάχιστο. Καί γενικεύοντας τίς σκέψεις του στη σχέση μύθου και καλλιτεχνικής δημιουργίας, γράφει: «Η μεσαιωνική moralitas είναι μεταγενέστερη προσθήκη στό παραμύθι· σάν ένα έποικοδομητικό σχόλιο ή εξήγηση. Σε μιá παραβολή ή μύθο τό κρυμμένο νόημα θρίσκεται στην ιστορία άπό τήν πρώτη της σύλληψη· δέν είναι περίπτωση προσθήκης ενός πράγματος σ' άλλο. Ίδέες και αίσθήματα μεταδίδονται στό συγκεκριμένο εξωτερικό σχήμα ενός παραμυθίου· σε μιá παραβολή μέ τό νά παίρνει σκέψη· σ' ένα μύθο μέ μιá πορεία πολύ λιγώτερο διανοητική. Ο ποιητής δέν θα μπορούσε νά δώσει άπολογισμό της σχέσης μεταξύ της κρυμμένης αξίας και της εξωτερικής μορφής της ιστορίας του ή άπολογισμό του πώς συνέβη ή συγχώνευση άναμεταξύ τους, περισσότερο παρά όσο ο άκροατής θα μπορούσε νά πεί μέ λέξεις γιατί μιá τέτοια ιστορία του έδωσε ικανοποίηση. Προκειμένου για μύθους, δέν μπορούμε μέ κανένα τρόπο νά πλησιάσουμε περισσότερο τό μυστήριο της ποιητικής δημιουργίας, παρά άκολουθώντας τόν Coleridge όταν λέει πώς σε κάποια βαθιά περιοχή οί εικόνες πού μεταβιβάζονται μέ τίς πέντε αίσθήσεις άναμειγνύονται μέ τίς ένορατικές ιδέες του ανθρώπου, και πώς ό,τι ανεβαίνει τώρα στην επιφάνεια όλοκληρωτικά σχηματισμένο και εξωτερικεύεται είναι τό είδος της ιστορίας πού ονομάζουμε μύθο. Μιά και δημιουργήθηκε από ένα ποιητή ένας μύθος, δέν μπορεί νά πάει χωρίς ν' άναγνωριστεί. Δέν χρειάζεται εξήγηση· τίποτε περισσότερο—άνκαι αυτό μπορεί νά είναι μεγάλο—παρά ένα άκροατήριο συνηθισμένο σ' αυτό τόν τρόπο κατανόησης και μέ τή δύναμη φαντασίας για νά νιώθει τήν αξία αυτού του είδους ιστορίας». (21). (σ. 28).

* * *

Έπειτα από τά τρία αυτά κεφάλαια, πού σάν «πρόσωπον τηλαυγές» άποτελούν τήν κατάλληλη είσαγωγή στό έργο, άκολουθούν τά σαρανταπέντε δωδεκαησιακά παραμύθια: τό έλληνικό κείμενο κι άπέναντι ή άγγλική μετάφραση (σ.1—524). Η μετάφραση είναι αρκετά ελεύθερη άπόδοση ώστε νά διαβάζεται εύχάριστα σα λογοτεχνικό κείμενο, αλλά και αρκετά πιστή ώστε και τό γλωσσικό ύλικό και ή λαϊκή μορφή του πρωτότυπου νά διασώζονται. Σχεδόν όλα τά παραμύθια παρουσιάζουν υπέροχα γνωρίσματα στην αφήγηση και στη σύνθεση, δηλωτικά τών εξαιρετικών ικανοτήτων τών παραμυθιάδων, πού δέν άναδιηγούνται άπλά τίς ιστορίες πού άκουσαν άλλα και τίς πλουτίζουν μέ τό προσωπικό του χρώμα ο καθένας, χωρίς ωστόσο ποτέ νά χάνουν τό λογικό έδαφος πάνω στο όποιο πατούν στερεά πάντοτε. Μερικά είναι σίγουρα άπό τά καλύτερα έλληνικά παραμύθια: γιομάτα ζωή και χάρη, πλούσια φαντασία κι όμορφιά, σχεδόν όλοκληρωμένα καλλιτεχνικά πεζού λόγου.

Έπειτ' άπό κάθε παραμύθι υπάρχουν σύντομη περίληψη του και μακρές σημειώσεις, στις όποιες ο Dawkins συζητεί τά ιδιαίτερα προβλήματα πού παρουσιάζει τό παραμύθι: τά μοτίβα του, τήν τεχνική του, τά επεισόδιά του, όρισμένες χαρακτηριστικές εκφράσεις του κ.ό. Τό τοποθετεί μέσα στα έλληνικά και ξένα παραμύθια πού έχουν τά ίδια ή ανάλογα χαρακτηριστικά, προσπαθεί νά βρει τίς πηγές, τίς επιδράσεις πού δέχτηκε κ' έδωσε τό παραμύθι, και τή γενική τάξη στην όποία άνήκει. Στίς πλούσιες ύποσημειώσεις χρησιμοποιεί άρθρωτή βιβλιογραφία, παλαιότερη και νεώτερη, έχτος άπό τή γενική βιβλιογραφία τών σ. ix-x. Αναφέρεται και σε κυπριακά

(21) Οί άπόψεις του Coleridge πού άναφέρονται έδω θρίσκονται στο 13 κεφάλαιο του έργου του *Biographia Literaria*.

παρομύθια — από τὰ Κ υ π ρ ι α κὰ τοῦ Σακελλαρίου κι ἀπὸ τὰ Κ υ π ρ ι α κὰ Χ ρ ο ν ι κὰ, καὶ σ' ἄλλα ἀπὸ ἀνέκδοτη δική του συλλογή πού τοῦ τὴν προμήθεσε ὁ κ. Χατζηγιάννου—ὄχι ὅμως πολὺ συχνὰ ὅπως θὰ περιμενε κανένας. Ἡ παράλειψη δὲν εἶναι ἀπὸ λάθος ἢ ἀμέλεια τοῦ καθ. Ithwkins, ἀλλὰ γιὰ σὲν σχετικά λίγα παρομύθια μας εἶναι ἐκδομένα. (22). Δὲν ὑπάρχει ὅμως ἀμφιβολία πὼς μιὰ πληρέστερη γνῶση τῶν κυπριακῶν παρομυθιῶν θὰ ἔδινε στὸν ἐκδότη τῶν δωδεκανησιακῶν περισσότερα καὶ καλύτερα παραδείγματα γιὰ ἀναλογίες καὶ ὁμοιότητες μεταξὺ τῶν δυὸ ομάδων. Ἐδῶ πού βρίσκουμε δὲν ἔχω στὴ διάθεσή μου ὅλα τὰ ἐκδομένα κυπριακὰ παρομύθια οὔτε δέβασα ὅσα μένουν ἀνέκδοτα σ' ἰδιωτικές συλλογές καὶ στὸ στόμα τοῦ λαοῦ μας. Ἄλλα μὲ βάση κυρίως τὴν προσωπική μου συλλογή κάνω παρακάτω μερικές προσθήκες ἀπὸ κυπριακὰ παρομύθια:

Στὸ παρομύθι ἀρ. 2 «Τὸ Χρυσουλάτσι» στὴν 4 ὑπόσημείωση τῆς σ. 54 μπορεῖ νὰ προστεθεῖ πὼς ὑπάρχει καὶ στὴν Κύπρου παρομύθι (παρομύθια μάλλον), ὅπου μιὰ φορὰς καὶ μιὰ γυναίκα, ἄτεκνες πρωτύτερα, γεννοῦν τρώγοντας ἢ πρώτη τὴ φλούδα ἑνὸς μαγικοῦ μῆλου κ' ἡ δεύτερη τὸ ἴδιο τὴ μῆλο· τὰ παιδιὰ τους μεγαλώνουν μαζί σὺν καλοῖ φίλοι καὶ μένουν πάντα συνδεμένα, καὶ τὸ ἄλογο ἰδιαίτερα βοηθαεῖ τὸ γιὸ στὶς χίλιες μύριες δυσκολίες πού ἀντιμετωπίζει.

Στὸ παρομύθι ἀρ. 4 «Τὸ Τσαγκρουναλάτσι» στὶς σημειώσεις τῆς σ. 83 νὰ προστεθεῖ πὼς ὑπάρχει καὶ ἄλλη κυπριακὴ παραλλαγή στὴν ὁποία τὸ φυλαχτὸ πού παίρνουν ἀπὸ τὸ δράκο ὁ σκύλος καὶ τὸ ποντίκι εἶν' ἕνα δαχτυλίδι. Σ' ἄλλη πάλι κυπριακὴ παραλλαγή τὸ φυλαχτὸ εἶναι μιὰ «πέτρα»—μαγικὴ πέτρα, πολὺτιμος λίθος.

Στὶς σημειώσεις σ. 122—123 τοῦ ἀρ. 8 «Ὁ Σκρίνος» νὰ προστεθεῖ πὼς ὑπάρχει κυπριακὸ παρομύθι ὅπου μιὰ γυναίκα, ἄτεκνη πρωτύτερα, γενναεῖ ἕνα κεφάλι βοδιοῦ πού μέσα του βρίσκεται ἕνας ἀγγελόμορφος νέος. Τὸ παρομύθι αὐτὸ μάλιστα ἐπιγράφεται «Ἡ τσιεφαλὴ τοῦ βοῦ».

Στὶς σημειώσεις σ. 222 τοῦ ἀρ. 17 «Ὁ Κάβουρας» γράφει ὁ ἐκδότης: «Ἡ λειτουργία αὐτὴ τῶν Μοιρῶν, νὰ βοηθοῦν ἕνα πρόσωπο σὲ δυσκολίες, εἶναι σχεδὸν οὐτο-ἀντίφαση, καὶ πολὺ σπάνια παρουσιάζεται». Καὶ σ' ὑπόσημείωση προσθέτει: «Δὲν ὑπάρχει μνεῖα τῆς στοῦ ἔργου τοῦ Lawson (Modern Greek Folklore and Ancient Greek Religion 1910) ἢ στὴν Ἑλληνικὴ Λογογραφία τοῦ Κυριακίδη, ἢ σ' ὅποιαδήποτε μελέτῃ τοῦ Πολίτη πού μπορῶ νὰ βρῶ». Κι ὅμως σὲ παραδόσεις καὶ παρομύθια κυπριακὰ συχνὰ οἱ Μοῖρες παρουσιάζονται ὅταν τὶς ἐπικαλεῖται κάποιος πού βρίσκεται σὲ δυσκολίες. Σ' ἕνα ἀπὸ τὰ παρομύθια τῆς συλλογῆς μου ἡ ἐπικλήση πού εἶναι ἡ ἴδια πού ἀπαντᾷ καὶ στὸν «Κάβουρο»: «ᾠ Μοῖρες τῶν Μοιρῶν τοῖ ἡ δική μου Μοῖρα». Σ' ἄλλο εἶναι κάπως διαφορετικὴ: «Ποῦ ἴστε πάνω, ποῦ ἴστε κάτω, ποῦ ἴστε δώδεκα Νεράδες». — Στὴν ἴδια σελίδα νὰ προστεθεῖ πὼς ὑπάρχουν καὶ στὴν Κύπρου πολλὰ παρομύθια ὅπου μιὰ κόρη παντρεύεται μ' ἕνα παραδεδεμένο πλάσμα, μισὸ ἄνθρωπο καὶ μισὸ ζῶο, καὶ τέλος καταβάλλει ἢ πείθει τὴν κακόγνωμη πεθερὰ τῆς. — Ἐπίσης στὸ ἴδιο παρομύθι, σημειώσεις σ. 223 νὰ προστεθεῖ πὼς ὑπάρχουν καὶ στὴν Κύπρου παρομύθια ὅπου ἡ κόρη διατάζεται ἀπὸ τὴ δύστροπη πεθερὰ τῆς νὰ κάνει παράδοξα κ' ἀδύνατα πράγματα: «πλυμμένα τοῖ ἄπλυτα, σαρισμένα τοῖ ἀσάριστα», κλπ.

Στὸ παρομύθι ἀρ. 20 «Ἡ Κόρη τοῦ Κηπουροῦ», σημειώσεις σ. 245, νὰ προστεθεῖ πὼς καὶ στὴν Κύπρου ὑπάρχουν λαϊκὰ ἀφηγήματα στὰ ὁποῖα ἕνας τραγουδιστὴς ἢ βιολιστὴς ἢ ἄλλος μὲ τραγοῦδι του αἰνιγματικὸ ἢ κάπως ἄλλως συνηματικὰ προεἰδοποιεῖ κρυμμένους ἀνθρώπους γιὰ ἐπερχόμενο κίντυνο Τούρκων ἢ πειρατῶν. (23).

Τὸ παρομύθι ἀρ. 23 «Μάνα καὶ κόρες», σ. 254—255, ὑπάρχουν πληρέστερες καὶ καλύτερες ἐκδοχές στὴν Κύπρου, μὲ πολλὰ, ὠραῖα καὶ ἐνδιαφέροντα ἐπεισόδια.

Στὶς σημειώσεις σ. 332 τοῦ παρομυθιοῦ ἀρ. 32 «Ὁ Βαρκάρης» ἀναφέρει ὁ ἐκδότης σὲ περιλήψη ἕνα κρητικὸ παρομύθι, στὸ ὁποῖο οἱ Νεράιδες μαζεύονται σὲ μιὰ πηγή στὴ ρίζα ἑνὸς δέντρου καὶ λένε πὼς μὲ τὸ νερὸ τῆς πηγῆς αὐτῆς μπορεῖ νὰ γιαιτρευτεῖ ἢ ἀρρωστὴ πριγκηπίσσα: ἕνας νέος κρυμμένος πάνω στὸ δέντρο τὶς ἀκούει.

(22) Μιὰ σχετικά καλὴ «Βιβλιογραφία κυπριακῶν μύθων» ἔχει καταρτίσει ὁ κ. Ν. Κληρίδης στὸ ἔργο του «Ἱστορίες τῶν ζῶων τῆς Κύπρου». Κ υ π ρ ι α κὰ ἰ Σ π ο υ δ α ῖ Ἰ Γ' (1949), Λευκωσία 1950, σ. η'—ιδ'. Πολὺ καλὴ, ἀλλὰ σὲ εἰδικότερο κύκλω. καὶ ἡ εἰςβιβλιογραφία πού δίνει ὁ κ. Κ. Χατζηγιάννου στὸ ἔργο του Κ υ π ρ ι α κὰ ἰ Μ ῦ θ ο ἰ, Λευκωσία 1948, σ. 88-92.

(23) Πρέλ. Κώστα Προυση, «Τὰ Ἱστορικὰ Κυπριακὰ Τραγοῦδια», Κ υ π ρ ι α κὰ ἰ Σ π ο υ δ α ῖ, Ζ' (1943), Λευκωσία 1945, σ. 21 κ.ε., ἰδιαίτερα σ. 30-32.

κ' ἔτσι γιαντρέυει τὴν πριγκήπισσα καὶ γίνεται πλούσιος. Καὶ προσθέτει: «Σχεδὸν ἀπαράλλαχτη μὲ τὴν κρητικὴ αὐτὴ ἱστορία εἶναι μιὰ ἀνέκδοτη παραλλαγή ἀπὸ τὴν Κύπρο». Ἐνα κυπριακὸ παραμῦθι, ποῦ δημοσιέψαμε πρὶ χρόνια, παρουσιάζει τὸ ἴδιο μοτίβο μ' ἀνάλογη πορεία καὶ παρόμοια ἀποτελέσματα. (24).

Εἶναι βέβαια πῶς ἂν περισσότερα κυπριακὰ παραμῦθα ἦταν γνωστά, θὰ μποροῦτε νὰ βρεθοῦν περισσότερες ἀναλογίαι καὶ ὁμοιότητες μὲ τὰ δωδεκανησιακὰ τῆς συλλογῆς Ζαρράφτη, καὶ θὰ βοηθοῦσα, στὸν καταρτισμὸ ἀρτιώτερης καὶ καθαρώτερης εἰκόνας τοῦ ἑλληνικοῦ παραμυθιοῦ. Ἄλλὰ γιὰ τὸ καθῆκε μας στὸ σημεῖο αὐτὸ γίνεται λόγος παρακάτω. Πρωτύτερα ἀναφέρουμε λίγες παρατηρήσεις σ' ἄλλα σημεῖα:

Τὸ αἰνίγμα στὸ σύντρητο παραμῦθι ἀρ. 22 «Τὸ Καταλόγι» θυμίζει τὸ αἰνίγμα μὲ τὸ ὅποιο ὁ Ἄδακρυτος κερδίζει τὴν Ἀγέλαστη στὸν ἐνδέκατο λόγο («Τὸ Παραμῦθι τοῦ Ἀδάκρυτου») τοῦ Δ ω δ ε κ α λ ο γ ο υ τ ο ῦ Γ ῥ ῥ ο υ τοῦ Παλαμά.—Τέτοια στοιχῆματα μ' αἰνίγματα βρίσκονται συχνὰ σ' ἑλληνικὰ παραμῦθια.

Ἐνα παραμῦθι ὁμοιο μὲ τὸν ἀρ. 27 «Τὰ γραμμένα δὲν ξεγράφονται» διασκεύασε ἡ δ: Μαρία Ρουσσιὰ στὸ ὠραῖο διήγημά της «Τὸ Μαῦρο Παλληκάρι, ποῦ πῆγε νὰ βρεῖ τὸ Ξεσά». (25).

Στὸ παραμῦθι ἀρ. 40 «Ὁ Ἐβρηὸς καὶ τὸ Παλληκάρι», τὸ μοτίβο γιὰ τὴ χαράδρα μὲ τὰ φίδια καὶ τὰ διαμάντια καὶ μὲ τοὺς ἀετοὺς ποῦ κουβαλοῦν τὰ διαμάντια κελημένα πάνω σὲ κομάτια κρέας, μπορεῖ, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Dawkins στὶς σημειώσεις σ. 437, νὰ ἔχει τὴν ἀρχὴ του στὴ διήγηση τοῦ Ἡρόδοτου (III, 111) γιὰ τὸν ὁμοιο πρέπε μὲ τὸν ὅποιο οἱ Ἀράβιοι μάζευαν τὴν κανέλλο, ὅμως στὰ λαϊκὰ παραμῦθια φαίνεται πῶς μπῆκε ἀπὸ τὶς λαϊκῆς διασκευῆς τοῦ Ψευδοκαλλισθένη γιὰ τὰ κατορθώματα καὶ τὰ ταξίδια τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Σχεδὸν ἀπαράλλαχτο τὸ βρίσκουμε στὸ «Ἰσκανταρνάμα» τοῦ Πέρση ποιητῆ Νιζάμη (γιὰ τὸ Μέγιο Ἀλέξαντρο), στὰ ταξίδια τοῦ Σεβὰχ τοῦ Θαλοσσίνου στὴ «Χαλιμά», στὰ «Ταξίδια τοῦ Μάρκε Πόλο» καὶ ἄλλοι (26).

Χαρακτηριστικὸ κ' ἐνδιαφέρον γιὰ μᾶς τοὺς Κυπρίους εἶναι πῶς τὸν περιέργο αὐτὸ θρύλο «ἦδη στὸν 5ο αἰῶνα μ.Χ. τὸν βρίσκουμε σὲ μιὰ διατριβὴ τοῦ Ἐπιφάνιου, Ἀρχιεπισκόπου Σαλαμίνας (Κύπρου) «περὶ πολυτίμων λίθων». Ὁ Ἐπιφάνιος τοποθετεῖ τὴ χαράδρα στὴ Σκυθία». (27).

* * *

Τὰ τέσσερα μικρὰ κεφάλαια γιὰ τὴ δωδεκανησιακὴ διάλεχτο (σ. 525—535) περιέχουν ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρουσες παρατηρήσεις, ποῦ βοηθοῦν πελὺ στὴν κατανόηση τῶν ἡχων τῆς καὶ τῆς μορφῆς τῆς. Σημειώνονται ἀρκετῆς ὁμοιότητες μὲ τὴν κυπριακὴ διάλεχτο, ἀλλὰ δὲ γίνεται ὀλοκληρωμένη συζήτηση, γιὰτὶ καὶ ὁ τόπος δὲν τὴν ἐπιτρέπει καὶ τὴν ἔχουν κάνει ἤδη ἄλλοι καὶ ὁ καθηγητῆς Dawkins καὶ ἄλλοι. Τὰ κεφάλαια γιὰ τὴ διάλεχτο συμπληρώνονται μὲ πλουσιώτατο Γλωσσάριο (σ. 536—558), στὸ ὅποιο ἐλάχιστες ἀβλεψίαι θὰ μπορούσε νὰ σημειώσαι κανεῖς. Τέλος ἔνας Πίνακας (σ. 559—560) τῶν σπουδαιότερων προσώπων καὶ πραγμάτων κλείει τὸ μνημειώδες αὐτὸ ἔργο, ποῦ ἀποτελεῖ σημαντικὸ σταθμὸ στὴν Ἑλληνικὴ Λαογραφία.

* * *

Δώσαμε μὲ ἔσο τὸ δυνατόν περισσότερες λεπτομέρειες τὰ κυριώτερα κεφάλαια τοῦ ἔργου αὐτοῦ, καὶ γιὰτὶ εἶναι μεγάλη ἡ ἐπιστημονικὴ ἀξία του καὶ γιὰτὶ ἡ ὑψηλὴ τιμὴ του δὲν τὸ κάνει εἰσπρόσιτο στὸ ἑλληνικὸ ἀναγνωστικὸ κοινόν. Καὶ νομίζουμε πῶς τὸ βιβλίον αὐτὸ τοῦ καθ. Dawkins πρέπει νὰ τὸ γνωρίσουν καὶ νὰ τὸ χαροῦν οἱ Ἕλληνες, ἰδιαίτερα ὅσοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴ λαογραφία. Προπάντων σὲ μᾶς τοὺς Ἕλληνες τῆς Κύπρου τὸ ἐξαιρετικὸ αὐτὸ ἔργο πρέπει νὰ χρησιμεύσει ὡς ὁδηγὸς καὶ κίνητρο καὶ μέτρο στὶς λαογραφικῆς ἐργασίες μας. Ἄτομο καὶ ὁμάδες ποῦ ἀσχολοῦνται μὲ τὴ συλλογὴ καὶ μελέτη τοῦ λαογραφικοῦ μας θησαυροῦ πρέπει νὰ στρέψουν περισσότερο τὴν προσοχὴ τους στὰ κυπριακὰ παραμῦθια, τόσο γιὰ τὴ συλλογὴ τους ὅσο καὶ γιὰ τὴν ἔκδοσιν καὶ μελέτη τους. Δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορὰ ποῦ τὸ εἶπα-

(24) Πρὸς. Κώστα Προυσιῆ, «Τὸ Βασιλόπουλλον τῆς Βενεδικίας», Κυπριακὰ Γ ρ ᾶ μ μ α τ α, Θ' (1945), σ. 244-256.

(25) Πρὸς. Κυπριακὰ Γ ρ ᾶ μ μ α τ α, ΙΓ' (1948), σ. 324-327.

(26) Πρὸς. Α. Α. Πάλλη, Ἡ Φ υ λ λ ᾶ δ α τ ο ῦ Μ ε γ ῆ Ἀ λ ε ξ ᾶ ν τ ρ ο υ, (Ἀθήνα, 1935), σ. 60-61, μὲ εἰκόνα σχετικὴ στὴ σ. 59 καὶ σχόλια γιὰ τὴν εἰκόνα στὴ σ. 15.

(27) Ἐ. ἀ. σ. 61.

με, (28) αλλά ἄς μᾶς ἐπιτραπεί νὰ τὸ ἐπαναλάβουμε καὶ τῶρα μὲ τὴν καλοσημῶδη οὕτῃ εὐκαιρία. Ἦδη οἱ δυὸ προαναφερμένες ἐργασίες τῶν κ. Κυριάκου Χατζηγιάννου καὶ Νεάρχου Κληρίδη (29), ἔχουν παρουσιάσει συστηματικὰ κυπριακὸ ὕλικὸ γιὰ ἓνα εἰδικὸ πεδίο, τὶς ἱστορίες τῶν ζῶων καὶ τοὺς διδαχτικούς μύθους. Ἄλλα ποικίλα κυπριακὰ παραμῦθια βρίσκονται σὲ βιβλίο καὶ περιοδικὰ. Χρειαζονται ὅμως περισσότερο ὕλικὸ κ' ἐργασίες γιὰ τὰ μεγάλα, ἀφηγηματικά, κυπριακὰ παραμῦθια. Προέχει βέβαια ἡ συλλογὴ καὶ ἡ ἐκδόσή τους. Κ' ἐδῶ τὸ βάρος, πέφτει ὄχι σὲ ἄτομα ὅσο κυρίως στὴν «Ἐταιρεία Κυπριακῶν Σπουδῶν». Παράλληλα π.χ. μὲ τοὺς γενικούς λαογραφικούς διαγωνισμοὺς ποὺ τόσο ἀξιέπαινα κι ἀποτελεσματικὰ κάνει, μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ προκηρῦξει καὶ εἰδικούς διαγωνισμοὺς γιὰ τὴ συλλογὴ παραμυθίων, καὶ νὰ τὰ ἐκδώσει. Ἄλλωστε ἔχει ἡ Ἐταιρεία, νομίζω, ἓνα εἰδικὸ ταμεῖο γιὰ ἐκδοσὴ κυπριακῶν παραμυθίων. Βέβαια πρέπει νὰ δοθοῦν στοὺς συλλέχτες εἰδικές καὶ λεπτομερεῖς ὁδηγίαι σχετικὰ μὲ τὸν καλύτερο τρόπο συλλογῆς καὶ καταγραφῆς, προπάντων γιὰ τὴν ἀνάγκη νὰ δηλώνουν τὶς περιστάσεις κατὰ τὶς ὁποῖες συνήθως λέγονται τὰ παραμῦθια, πληροφορίες γιὰ τὸ ἀκροατήριον, γιὰ τὸν τόπον, τὴν ἡλικία καὶ τὴ μορφωσὴ τῶν ἀφηγητῶν, καὶ ἐξηγήσεις σ' ὀρισμένα σημεῖα σκοτεινὰ, ὥστε κατόπι νὰ εὐκολυθεῖ κ' ἡ ἐπιστημονικὴ ἐπεξεργασία καὶ μελέτῃ τῶν παραμυθίων. Ἐπειτα ἡ Ἐταιρεία πρέπει νὰ ἐκδώσει τὶς συλλογὰς αὐτές, ἂν ὄχι μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ ἀριστεία ποὺ ὁ καθηγητὴς Dawkins ἔχει ἐκδώσει τὰ σαρανταπέντε δωδεκαετησιακὰ παραμῦθια, τουλάχιστο σὰν ὕλικὸ πιστὰ καταγραμμένο ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ. Εἶναι κι αὐτὸ κάτι. Ἄλλωστε ἡ Ἐταιρεία, ποὺ ἔχει ἤδη ἐκδώσει τὶς «Ἱστορίες τῶν ζῶων τῆς Κύπρου» τοῦ κ. Ν. Κληρίδη, δείχνει πὼς μπορεῖ νὰ κάνει ἐργασία περισσότερο ἀπὸ συλλεχτική. Καὶ ὅπως θυμᾶμαι, στὸ ἀρχεῖο τῆς ἡ Ἐταιρεία ἔχει ἤδη μερικὲς καλὲς ἰδιωτικὲς συλλογὰς παραμυθίων, κ' ἔτσι μπορεῖ αὐτές νὰ χρησιμεύσουν σὰν ὕλικὸ γιὰ τὶς πρώτες τῆς ἐκδόσεις κυπριακῶν παραμυθίων. Ἡ πραγματικὰ ἐπιστημονικὴ ἐργασία, συγκριτικὴ κ' ἐρευνητικὴ, γιὰ τὰ κυπριακὰ παραμῦθια θ' ἀκολουθήσει, ἅμα οἱ μελετητές ἔχουν τὸ ὕλικὸ στὴ διάθεσή τους. Χωρὶς αὐτὸ δὲν μποροῦν νὰ κάνουν τίποτε ἀξιόλογο.

Ἐνωεῖται, βέβαια, πὼς στὸ μεταξύ πρέπει νὰ μαζέψει στὴ βιβλιοθήκη τῆς ἡ Ἐταιρεία πρῶτα ὅλα τὰ βιβλία, περιοδικὰ κ' ἐφημερίδες ὅπου δημοσιεύτηκαν ὡς τώρα κυπριακὰ παραμῦθια, καί, ὅσο εἶναι δυνατό, καὶ τὰ ἐντυποὺ ποὺ περιέχουν παραμῦθια ἀπὸ τὴν ἄλλη Ἑλλάδα κι ἀπὸ γειτονικούς λαούς. Ἐπίσης, σιγὰ σιγὰ νὰ πλουτίσει τὴ βιβλιοθήκη τῆς τουλάχιστο μὲ τὰ σπουδαιότερα βοηθήματα ποὺ ὁ Dawkins ἀναγράφει στὸ βιβλίο του αὐτὸ καθὼς καὶ μὲ ὅ,τι ἄλλο σχετικὸ παρουσιάζεται στὴ διεθνή λαογραφικὴ ἐπιστήμη. Μόνο μὲ τὸ ἄριστο ὕλικὸ καὶ τὰ πλούσια βοηθήματα θὰ μπορέσουν οἱ εἰδικοί μελετητές νὰ ἐργασθοῦν κι αὐτὰ ἄρτια γιὰ τὴ μελέτῃ τοῦ κυπριακοῦ παραμυθιοῦ, νὰ δείξουν τὴν πραγματικὴ του ἀξία, καὶ νὰ τὸ τοποθετήσουν ὀρθὰ μέσα στοὺς κύκλους τοῦ παγκόσμιου παραμυθιοῦ. Τὰ ἐπιστημονικὰ ἀποτελέσματα θὰ εἶναι κ' ἔθνικα μαζί, γιατί θὰ δείξουν πιὸ ἀνάγλυφα τὸν ἐθνικὸ μας χαραχτήρα.

Χρειαζονται χρήματα, φυσικὰ, γιὰ νὰ γίνουν αὐτὰ, ἀλλὰ καὶ οἱ κατάλληλοι ἄνθρωποι ποὺ θὰ διεκπεραιώσουν καλὰ τὴν ἐργασία στὰ διάφορα στάδια τῆς. Πολὺ περισσότερο ὅμως χρειάζεται ἐνθουσιασμός καὶ πίστη, ἐνθουσιασμός ἐμπραχτος καὶ πίστη δημιουργικὴ. Ἡ «Ἐταιρεία Κυπριακῶν Σπουδῶν» ἄς ἀναλάβει, ὅσο εἶναι καιρὸς, καὶ τὴν ἐργασία αὐτὴ μὲ τὴ σοβαρότητα ποὺ διακρίνει κάθε τῆς ἐνέργεια. Τὸ μνημειῶδες ἔργο τοῦ R. M. Dawkins μᾶς δείχνει τὸ ἐπιταχτικὸ καθήκον μας καὶ μᾶς ἀνοίγει τὸ σωστὸ δρόμο.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ

(28) Πρὸβλ. π.χ. Κ υ π ρ ι α κ ἄ κ αὶ Σ π ο υ δ α ῖ, Σ τ' (1942), Λευκωσία 1943, σ. XXI—XXII.

(29) Πρὸβλ. πιὸ πάνω σημεῖωση 22.

Ο ΚΟΥΜΠΑΡΟΣ (*)

(ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΕΝΟΣ ΓΑΤΟΥ)

Ἡ μητερούλα μας ἦ καυμένη—ἄχ, τί κακὸ κι' αὐτό!—ὄλες αὐτὲς τὶς μέρες τριγύριζε ὄλενα γύρω ἀπ' τὸ σπίτι, μᾶς φώναζε, μᾶς καλοῦσε κοντά της, κ' ὡστόσο δὲν κοιτοῦσε νὰ ρεῖ μῆσα. Μόλις καὶ πού τολμοῦσε καμιὰ φορὰ νὰ πηδήξῃ τὴ μάντρα καὶ νὰ τρέξῃ νὰ μᾶς ἀντομῶσῃ, μὰ μόλις ἀντίκρυζε ἄνθρωπο ἢ μόλις ἀκουγε φωνὴν νὰ τὴν κράξῃ, ἔδινε μιὰ κοὶ χανότον σὰν καπνός.

Καὶ κάθε φορὰ πού τὴ βλέπαμε ἦταν καὶ πιὸ ἀδυνατισμένη, πιὸ κοκκαλιάρια. Φαίνεται δὲν τὴς ἔδινε κανένας νὰ φάῃ τὴς καυμένης. Καὶ ποιὸς θὰ τὴς ἔδινε! Ἄχ μητερούλα μου! Νηστικὴ εἶσαι τόσες μέρες; Μὰ γιατί σκιάζεσαι ἔτσι, γιατί δὲν ἔρχεσαι πού σὲ φωνάζουν, γιατί μᾶς παρατάς καὶ φεύγεις! Δὲν θέλει κανένας τὸ κακὸ σοῦ, θέλουν νὰ σοῦ δώσουνε νὰ φάῃς γιατί ἀδυνατίσεις, γιατί ἔμεινες πετσοὶ καὶ κόκκαλο.

Καὶ τὶς νύχτες ὄλο νὰ γρατσουναίει τὶς πόρτες κι' ὄλο νὰ μᾶς κράξῃ μὲ τὴ λεπτὴ φωνούλα της, πού ὄλο καὶ πού ἀδυνατοῦσε, ὄλο καὶ πιὸ ἔσθυνε. Μάταια γρατσουναίει, μάταια μᾶς καλοῦσε. Κι' ἡ καρδιά μας μάτωνε.

Στὸ τέλος—εἶχαν περᾶσει κάμποσες μέρες— μόλις πού σερνότανε. Μιὰ μέρα πούμαστε στὸν κῆπο πήδησε τὴ μάντρα. Ἄνοτριχιάσαμε πού τὴν εἶδαμε σ' αὐτὰ τὰ χάλια. Ἐτρέξε κοντά μας. Κύτταξε ἕνα γύρω καὶ μὴ βλέποντας κανένα μ' ἀρπάξῃ ἀπ' τὸ σβέρκο κι' ἔκανε νὰ μὲ σηκώσῃ. Μὰ δὲν ὑπόρεσε. Ἐκανε νὰ σηκώσῃ τὴν ἀδελφούλα μου, μάταια. Μᾶς κύτταξε περίλυπα καὶ νιαούρισε νὰ τὴν ἀκολουθήσουμε. Τρεῖς προσπάθειες ἔκανε νὰ πηδήξῃ πίσω τὴ μάντρα. Καὶ σὰν στὸ τέλος τὰ κατάφερε γύρισε κατὰ μᾶς καὶ μᾶς κάλεσε πάλι. Τρέξαμε στὰ ριζὰ τῆς μάντρας. Ὁρθώσαμε πρὸς τὸ πάνω τὸ κεφάλι μας κι' ὕστερα τὸ κατεβάσαμε περίλυπα. Κι' ἡ μητερούλα μας, ἀλφιασμένη ἀπὸ κάποιον πού πέραγε στὸ δρόμο ἔδωσε μιὰ καὶ χάθηκε ἀπὸ μπροστά μας.

Κεῖνὴ τὴ μέρα εἶδα κι' ἕνα πρᾶμα πού πολὺ μὲ παραξένεψε. Εἶχανε φέρει μέσα στὴν κάμαρα ἕνα κοφίνι σκεπᾶσμένο μ' ἕνα κανναβάτσο. Καὶ μέσα ἀκουσα ν' ἀναδεύοντε πρᾶμοτο ζωντανὰ κι' ἀκουγα καὶ κᾶτι «τί, πί, πί», σὰν πουλάκια. Ἐτρέξα κοντὰ καὶ μυριζόμενα, παρκίζοντας νὰ δῶ ἀπὸ καμιά χαραμάδα. Μὰ μοῦ δώσανε μιὰ κλωτσιὰ καὶ τῶβρα στὰ πόδια. Σίγουρα πουλιὰ ἦταν ἀπὸ κείνα πού πετοῦνε καὶ τὰ κλείσανε μέσα στὸ κοφίνι γιὰ νὰ μὴν πετάξουν. Θὰ τὰ τρώγανε ὡς φαίνεται κι' ἔπρεπε νᾶχ τὸ νοῦ μου μπάς κι' ἀρπάξω καὶ γὼ κανένα. Εἶναι τόσος καιρὸς πού τὰ λιμπίζουμαι τ' ἀναθεματισμένα. Μὰ πετοῦν. Πού νὰ σταθοῦν νὰ τὰ πιάσω!

Σὲ κάποια στιγμή εἶδα νὰ τὰ βγάδουν ἀπ' τὸ κοφίνι. Ἦταν μαζί καὶ μιὰ κόττα πού κράκιζε παράξενα. Καὶ τὰ πουλάκια ἦταν κίτρινα, κατακίτρινα, καὶ δὲν πετοῦσαν, μόνο τῶχανε γύρω ἀπ' τὴν κόττα πιπίζοντας ὄλενα καὶ τσιμπολογώντας τὸ πάτωμα. Ἐμείνα καὶ τὰ κύτταξα κρυμμένος σὲ μιὰ γωνιά, μὲ τὴν ἀδερφοῦλα μου πλάι μου, μὴ ξέροντας τί νὰ κάνω. Τὰ μπάνιζε καὶ κείνὴ μὲ μάτι λαίμαργο. Κι' ἀληθινὰ ἡ μυρωδιά τους ἦταν γαργαλιστικὴ. Ἡ ἀδελφοῦλα μου προχώρησε μὲ προφύλαξη πρὸς τὰ κεί. Τὴν ἀκολούθησα. Κοντοστεκόταν αὐτὴ, κοντοστεκόμου καὶ γὼ. Ὁσπευ χυμεί, μὰ σ' ὕκαιρα, προτοῦ νὰ καταλάβω κολὰ-καλὰ τί ἔτρεξε, γυρίζει πίσω ἀλαλιασμένη μὲ τὴν κόττα ξεπίσω της. Καὶ πρὶν προφτάσω νὰ ξεκίψω, τρώω δυὸ γερὲς κουκουφιὲς στὸ κεφάλι πού μὲ ζάλισαν. Ζαρώσαμε καὶ τὰ δυὸ μας στὴν πιὸ μακρυνὴ γωνιά, ὄλο ἀπορία. Ὑστερα βγῆκε ἀπ' τὴν ἄλλη κάμαρα τὸ κορίτσι τοῦ σπιτιοῦ καὶ μὲ μιὰ ἄβρα μᾶς χτύπησε. Πεταχτήκαμε ὅσω στὸν κῆπο.

Δὲν πελκαταλάβαμε, γιατί γένονταν αὐτὰ. Τί γυρεύανε αὐτὰ τὰ πουλιὰ ἐκεῖ, καὶ γιατί δὲν μᾶς ἀφίνανε νὰ βουτήξουμε κανένα. Καὶ φαίνονταν τ' ἀναθεματισμένα τόσο ὀρεχτικά!

Τὴν ἄλλη μέρα βγάλανε τὰ πουλάκια στὸν κῆπο. Δέσανε τὴν κόττα ἀπ' τὸ πόδι σ' ἕνο δεντοῖ καὶ τὰ κίτρινα πουλάκια σκορπίσανε πέρα-δῶθε καὶ τσιμπολογούσανε τὴ γῆ ξένοντάς τὴν μὲ τὰ ποδαράκια τους. Καμιὰ φορὰ ξομάκραιναι μερικά, μὰ ἡ κόττα τὰ κράζε κοντὰ της καὶ κείνα τρέχανε στὴν προσταγὴ της τιτιβίζοντας.

Ἐμεῖς, κρυμμένα πίσω ἀπὸ κᾶτι πυκνόφυλλα καὶ φουντωτὰ λουλούδια, παρα-

(*) Συνεχεῖα ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

μονεύαμε... "Αχ, τί όρεχτικά πού φαινόντουσαν με κείνο τώ κίτρινό τους χρώμα! Σάν ροδοκοκκινισμένα στό τηγάκι ήσαν! "Αρα γε νάχανε έτσι ώραία γεύση σάν τώ τηγατισμένο μεζέ πού μάς έδωσε χτές βράδυ ό κύριος Γιώργος;

Πρόβαλο με προφύλαξη τώ κεφάλι και κύτταξα άν φαινόταν πουθενά κανένας τού σπιτιού. Κανείς. Τότες λαγοπατώντας πήγα και κρύφτηκα πίσω από κάτι ψηλά χόρτα, σιμά, πολύ σιμά στό πουλάκι. "Η άδερφούλα μου μ' άκούσθησε ως ένα ώρισμένο διάστημα και τενώθηκε στη γή έτοιμη να χυμής. Πήρα και γώ τή φορά μου κιαλάροντας ένα άσπριδερό πουλάκι πού ξουμάκρνε άπ' τ' άλλα κι' έρχόταν κατά τώ μέρος μου ταιμπολογώντας και ξαίνοντας με τά ποδαράκια του όλοένα. "Α, αυτό δέν θά μου γλυτώση. Θά τ' άρπάξω κι' ότι τρέξ' άς κατεβάση!

Μά κεί πούκανα να χυμής, άβηλα τά μάτια μου πέσανε πάνω σε κάτι μάτια λαμπυριστά πού άστραφτοβολούσαν άπ' άντίκρυ μέσ' από κάτι θάμνους. "Η μητέρα! Συμμαζεύτηκα. "Εκείνη τράβηξε κατά δώ σερνάμενη σχεδόν με την κοιλιά. "Ηταν έλεεινή, πετσι και κόκκολο, κατασδιασμένη, μαδημένη. Σάν σύρθηκε λιγάκι κοντοστάθηκε και τά λαμπυριστά της μάτια καρφωθήκανε στό πουλάκι με λάιμαρφη σκληρόδα. Και ξαφνικά δίνει μιá κι' άρπάζει ένα και ροβόλησε σάν σφαίρα κατά τή μάντρα. "Η κόττα άρχισε να βγάξει φωνές στριγγές τραβώντας τώ σκρινί της να τώ κόψει.

Πρόβαλαν άπ' τήν πόρτα τώ παιδι και τώ κορίτσι τού σπιτιού. "Η μάννα μας έκανε δυό άκαρπες προσπάθειες να πηδήξει τή μάντρα. Τώ παιδι και τώ κορίτσι με μιá βέργα ό καθένας χυμήςσε άπάνω της. Με μιá στερνή προσπάθεια ή μητέρα βρέθηκε στό μαντρότοιχο. Μά τώ παιδι προλαβαίνοντας τής έδωσε μιá με τή βέργα και τήν γκρεμοσαάκκισε στόν κήπο. Τότες ριχτήκανε κι' οι δυό με λύσσα άπάνω της και τής δώσανε, τής δώσανε με τίς βέργες ώσπου δέν σάλευε πειά.

Πήραν τώ πουλλι άπ' τώ στόμα της, μά ήτανε πόλο. Τώ πετάξανε. "Εμεις κρυφθήκαμε άλαλιασμένα. Και σάν φύγαν τά παιδιá τρέξαμε κοντά στη μαμά. Αίμα έτρεχε άπ' τώ στόμα κι' άπ' τά ρουθούνια. Τής νιαούρισαμε. Τριφτήκαμε άπάνω της. Μά κείνη δέν σάλεψε. Τότες καθήσαμε και τήν κυττάσαμε και δέν ξέραμε τί να κάνουμε. "Ωσου σε λίγο έρχεται τώ παιδι, μάς διώχνει με τίς κλωσιές, άρπάζει τή μητέρα άπ' τήν ουρά και φεύγει. "Εχτοτες δέν τήν ξανάδαμε πειά. Καύμένη μητερούλα! Μάταιο προσμέναμε νύχτες και νύχτες να ρθής να γρατσούνισης τήν πόρτα και να μάς καλέσης με τή λεπτή, τήν παραπονιαρίκη φωνούλα σου!

* * *

Κι' ό καιρός περνούσε κ' ή ζωή κυλούσε ξέγνοιαστη. Πειά όλα μας τά βράδυα τά περνούσαμε στην κάμαρα τού κυρίου Γιώργου. Κάθε βράδυ και κάποιο μεζέ θά μάς έφερνε άπ' όξω: ψαροκόκκαλα, μαριδίτσες, πλεμόνι και τά παρόμοια. Και σάν τρώγαμε μάς έπιανε και μάς χάιδευε και μάς έλεγε διάφορα λόγια πού δέν τά καταλαβαίναμε...

Σχεδόν κάθε βράδυ έρχότανε νωρίς στό σπίτι και καθόταν ώρες όλάκερες σκυμμένος στό τραπέζι και διάβαζε. Και σάν αυτός άρχιζε τώ διάβασμα, έμεις τώ ρίχναμε στό παιγνίδι, στό κωιηγητό, στό κρυφτούλι. Καμιá φορά φαίνεται πώς κάναμε πολλή φασαρία και δέν ήθελε, γιατί μάς φώναζε κάτι λόγια βιωωμένα χτυπάντας χάμω τώ πόδι του. Τότες καθόμαστε φρόνιμο. Μάς έπιανε ή νύστα και κουλουριαζόμαστε σε καμιά γωνιά ή ανεβαίναμε στό κρεβάτι του και κοιμόμαστε.

Σάν ήτανε να κοιμηθής, τότε μάς ξυπνούσε, μάς έπαιρνε και μάς πήγαινε στην άλλη κάμαρα να κοιμηθούμε στη γωνιά μας. Αυτές οι στιγμές ήταν οι πιό δυσάρεστες για μάς, γιατί δέν μάς άρεζε ναύμαστε πουθενά άλλου είτε ξυπνητοί είτε κοιμισμένοι, παρά μονάχα κοντά του, σάν ήτανε στό σπίτι. Μά τί να κάνουμε; Παρ' όλο πού μάς αγαπούσε τόσο, δέν μάς άφηνε να κοιμόμαστε μαζί του έλη τή νύχτα, δέν κατάλαβα ποτές μου τώ γιατί.

Ότώςο έπιασε τώ καλοκαίρι για καλά, οι πόρτες και τά παράθυρα δέν κλείνανε ποτές τή νύχτα και πάψαμε να κοιμόμαστε στη συνηθισμένη μας γωνιά. Είχαμε πιá βαρεθής αυτό τώ μέρος και μιá κι' είχαμε τώ ελεύθερο να τρέχουμε όπου θέλαμε — είχαμε πιá μεγαλώσει όρκετά—κοιμόμαστε σε κάθε γωνιά τού σπιτιού, τής αλληής, τών ύπóστρων, πού βρίσκαμε μπροστά μας.

Πιό πολύ όμως κοιμόμαστε τώρα στό άχούρι, από τώ βράδυ πού βρήκαμε κεί μέσα ένα πεντικί, πού ή μυρωδιά του κ' ή γεύση του μάς έκανε να μεθύσουμε άπο είχρησθησή. Και πραγματικά πολλές φορές, από τότες, τώ άχούρι μάς πρόσφερε πολλούς τέτοιους έκλεκτους μεζέδες: και όπως μάς άρεζε και ή ζεστασιά του, και

τό μαλακό στρωσίδι του άχουρου, τις πιό πολλές νυχτιές εκεί μέσα τις περνούσαμε.

Ένα βράδυ όμως ο κύρ-Γιώργος σάν έπεσε νά κοιμηθῆ δέν μάς έδιωξε, όπως πάντα. Έσβυσε τό φώς, ξάπλωσε, και μάς άφισε εκεί πούμαστε κουλουριασμένοι άγκαλιά πάνω σέ μιá στίβα χαρτιά, σύρριζα στόν τοίχο. Ευχριστηθήκαμε πολύ. Κοιμηθήκαμε χωρίς νά θυμηθούμε ούτε τό άχούρι, ούτε τά ποντίκια του. Κάποια ώρα ξύπνησα—μέσ στην καρδιά τῆς νύχτας—κι' είδα πώς έπρεπε νά βγώ έξω.

Περπάτησα λίγο μέ τά πόδια άνοιχτά νά ξεμουδιάσω και νισούρισα. Μά ο καλός μάς άφέντης κοιμότανε. Τότες όμως πρόσεξα πώς τά παραθύρια τάχε άφίσει άνοιχτά. Ζύγισα τό ύψος, πήρα φόρα και πήδηξα. Μά γκρεμοσκαίστηκα πίσω. Δέν μπόρεσα νά φτάσω ως άπάνω. Έμεινα μιá στιγμή κυττάζοντας τό ύψος. Έπειτα γύρισα πρὸς τόν άφέντη μου νισουρίζοντας, μά κείνος δέν ξύπναγε. Σφίχτηκα πιό πολύ και ξαναπήδηξα. Άρπάχτηκα μέ τά νύχια μου, σκούνηξα τό κεφάλι μου πρὸς τά μπρός και θρέθηκα άπάνω. Τά κατάφερα!

Γύρισα και κύτταξα τῆν αδερφούλα μου. Τῆς φώναξα νά μ' άκολουθήσει. Μά κείνη καθόταν από κάτω και μέ κύτταζε χωρίς νά τολμάη νά πηδήξει. Τότες τῆν άφησα κι' έφυγα, έκαμα κάμποσες βόλτες στην αϋλή, στό άχούρι, στό σταύλο, θρήκα κι' ένα ποντίκι και τόφαγα, και κατά τά ημερώματα γύρισα πίσω στην κάμαρα και ξάπλωσα ξανά πλάι στην αδερφούλα μου, πού τῆν θρήκα νά κοιμάται βαθείά.

Έχτοτες μπεινόβγαινα λήφτερα στην κάμαρα του κύριου Γιώργου, πηδώντας από τ' άνοιχτό παράθυρο. Τις πρώτες μέρες ἡ αδερφούλα μου δέν μ' άκολουθοῦσε, γιατί δέν κατάφερε νά πηδήξει τό παράθυρο. Μά σέ μιá βδομάδα τά κατάφερε κι' αϋτή κι' έτσι συντροφιά τά δυό μέθγαίναμε τῆ νύχτα στην αϋλή, στὸν κῆπο, έξερεινούσαμε τις γωνιές, τ' άχούρι, τους στάβλους, θρίσκαμε ζουζούνια και χάφταμε και πότε-πότε και κανένα ποντίκι. Και σάν βαριόμαστε τό σεργιάνι γυρίζαμε πίσω στην κάμαρα και κοιμόμαστε ως τό πρωί. Μάλιστα τώρα μάς άρεζε νά κοιμόμαστε άγκαλιά πάνω στην καρέκλα πού καθότανε ὁ κύριος Γιώργος κι' έγραφε, γιατί είχε ένα ὁμορφο μαλακό μαξιλαράκι πού βούλιαζε ἠδονικά κάτω απ' τό κορμιά μας. Κάπου-κάπου ανεβαινόμα κι' άπάνω στό κρεβάτι του και κοιμόμαστε στά πόδια του, μά φαίνεται πώς δέν του άρεζε αϋτό, γιατί καμιά φορά μάς κλωτσούσε και μάς έρριχνε κάτω.

Τό πρωί πού ξυπνοῦσε ὁ κύριος Γιώργος έβγαινε στην αϋλή και πλενόταν, κι' ἡ αδερφούλα μου τὸν άκολουθοῦσε και περίμενε κοντά στά πόδια του ως νά τελειώση. Ύστερα χοροπηδώντας μπροστά γυρίζει μαζί του στό δωμάτιο. Έγώ δέν πήγαινα μαζί μ' έμεινα μέσ στην κάμαρα καρτερώντας τους. Ύστερα από λίγο μάς έδινε και τρώγαμε τυράκι, ψωμί βουτηγμένο στὸν καφέ κι' άλλα πράματα. Μά σάν έφευγε και έρχόντουσαν άλλοι νά αιγιούρουν τό δωμάτιο, μάς διώχνανε άγρια κλωτσώντας μας, αν μάς πετυχαίνανε.

Άλήθεια, τί κακοί πού ἦσαν αϋτοί. Όσο πήγαινε χειρότερα μάς φερνόντουσαν. Κι' ὄλο ψωμί μάς έρριχναν νά φάμε. Ούτε γάλα πιά ούτε τίποτε. Αν δέν είχαμε τὸν κύριο Γιώργο, τὸν καλό μας τὸν άφέντη, πολύ θά κακοπερνούσαμε.

* * *

Ἡ μέρα μας περνοῦσε στά παιγνίδια, στή ξάπλα ανάμεσα στά λουλούδια, στή σκιά, ἢ κάτω απ' τά δέντρα, ἢ σέ καμιά γωνιά τῶν ὑπόστεγων, και στό κυνηγητό τῶν άκρίδων, τῶν πεταλούδων και τῶν άλλων ζουζουγιῶν πού ἦσαν ὑπόλικά στην αϋλή και στὸν κῆπο. Πού και πού πετυχαίναμε και καμιά σαύρα πού τῆν καταβροχθίζαμε μέ βουλιμία. Άλήθεια, τί νόστιμος μεζές κι' αϋτός! Και τό θράδυ πού γύριζε ὁ καλός μας ὁ άφέντης τρέχαμε χαρούμενα κοντά του, κι' ἡ ζωῆ περνοῦσε ἡ ἴδια καθεμέρα ευχάριστη και ξεγνοιαστή και ζούσαμε ευτυχισμένα, μεγαλώνοντας ὄλοένα.

Τώρα μάλιστα είχαμε και ὀνόματα. Μάς τάβγαλε ὁ άφέντης μας. Τῆν αδερφούλα μου τῆ φώναζε Μπούμπα και μένα Κουμπάρο. Δέν ξερω τί πάει νά πῆ Μπούμπα και τί πάει νά πῆ Κουμπάρος, και μάλιστα για κάμποσες μέρες ούτε και προσέξαμε πώς φώναζε έμάς σάν έλεγε οϋτές τις λέξεις. Ύστερα καταλάβαμε πώς ἦτανε τά ὀνόματά μας αϋτά, και πώς έπρεπε νά πηγαίνουμε κοντά του σάν μάς έκραζε μέ εαϋτα.

Τένομά μου μ' άρεσε πολύ και φχαριστιόμουνα πού με φώναζε έτσι. Μάλιστα μέσα μου έλεγα και γώ τὸν άφέντη μου «Κουμπάρο». Και θλιβόμουνα πού δέν είχα και γώ ανθρώπινη λαλιά νά του τό φωνάζω.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ ΚΥΠΡΟΛΕΩΝ

(Τ'Η συνέχεια στο έπόμενο).

ΝΙΚΟΚΛΗΣ - ΑΞΙΟΘΕΑ (*)

(ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΘΕΣΗ)

ΔΕΥΤΕΡΗ ΠΡΑΞΗ

(Ἡ σκηνὴ στὸ ἀνώγειο τῶν ἀνακτόρων. Μεγάλῃ σάλα ἐπιπλωμένη μὲ καλαισθησία. Σ' ἓνα βάθρο τὸ ἀγάλμα τῆς Ἀφροδίτης. Ἡ Ἀξιοθέα κάθεται σὲ χαμηλὸ θρόνι καὶ γύρω τῆς οἱ πριγκήπισσες τῆς Αὐλῆς.)

ΑΞΙΟΘΕΑ :

Φίλες καὶ συνυφάδες μου κι' ἀρχόντισσες τῆς Πάφου, ἔστειλα καὶ σὰς φώναξα νὰ ρθῆτε στὸ παλάτι, γιὰ νὰ σὰς πῶ τὸ ὄνειρο, ποῦδα ταχεῖα τὴ νύχτα, ἴσως τὸ ἐξηγήσετε σὰν τί σημάδι δείχνει.

ΧΟΡΟΣ :

Πές μας, καλὴ βασίλισσα, σὰν τί εἶναι τ' ὄνειρό σου, ὅπου σοῦ στέλλου, οἱ θεοί; Μακάρι σέ καλὸ σοῦ!

ΑΞΙΟΘΕΑ :

Προτοῦ ροδίσει ἡ αὐγὴ, πρὶν κρᾶξουνε τὰ ὄρνιθια, εἶδα κατὰ τὴ θάλασσα, πῶς ἔβλεπα ξυπνὴ μου, κι' ἦταν ἡ θάλασσα γυαλί κι' ὁ ἥλιος μεσουράνια, χαρούμενα ἐφώτιζε τριγύρω τὸ παλάτι· καὶ κάτω στὴν ἀκρογιαλιά παιγνίδιζε τὸ κύμα θρέχοντας μὲ λευκοὺς ἀφρούς τὴν ἄμμο, τὰ χαλίκια. Καὶ πέρα ἀπὸ τὰ ἀνάκτορα ἦταν πλατὺ χωράφι, κι' ἔζωνεν ὀλοτριγύρα τὸ κάστρο καὶ τὴν πόλη, κι' ἦταν χαρὰ νὰ τὸ θωρῶ σπαρμένο μὲ σιτάρι, ὄριμο μὲ τὸ στάχυα του νὰ γέρνουν τὸ κεφάλι. Κι' ἀπάνου στὸν ψηλότερο τοῦ παλατιοῦ τὸν τροῦλλο ἦταν φωλιά τῶν πελαργῶν μὲ μαστοριά κτισμένη, καὶ στὴ φωλιά εἶχε μικρὰ κι' ἀφτέρωτα λελέκια, ποῦ τὰ τρίζα, στοργικὰ μὲ χάρην οἱ γονιοὶ τους, κι' ἐχαίρουμον, ποῦ τάβλεπα δεξιὰ-ζερβὰ νὰ τρέχουν καὶ νὰ τοὺς φέρουν τὴν τροφή, γιὰ νὰ τὰ μεγαλώσουν. Μὰ ἔτσι σὰν ἐκοίταξα κι' ἐχαίρετο ἡ καρδιά μου, καταμεσὶς στὴ θάλασσα εἶδα σκοτεινιασοῦρα καὶ σύννεφο κατὰμαυρο γοργὰ-γοργὰ νὰ τρέχει κατὰ τὸ κάστρο. Καὶ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου νὰ θαμπώνει καὶ μαυροσοῦρα καὶ θροντὲς καὶ χαλασμός τοῦ κόσμου· κι' ἔβλεπα πῶς ἡ θάλασσα, γικρεμὸς θαθὺς τὸ κύμα. Κι' ἐπὶ τὰ βάθη τοῦ γυαλοῦ ἐπρόβαλε ἓνα φίδι κι' ἔβγαζ' ἀφρούς τὸ στόμα του κι' ἀπὸ τὰ μάτια σπιθες. Φόθος μοῦ πήρε τὴν καρδιά καὶ σύγκρα τὸ σῶμα, κι' ἐκοίταξα τὸ δράκοντα σὰν τὴν ὑπνωτισμένη. Μὰ ὦρα δὲν ἐπέρασε καὶ τὸ θεριὸ ἐφάνη, νὰ σέρνεται καὶ νὰ κτυπᾷ τοῦ παλατιοῦ τὴ ρίζα, καὶ νὰ μακραίνει τὸ κορμὶ τὸν τροῦλλο γιὰ νὰ φτάσει. Ἐτρεμα γιὰ τοὺς πελαργούς καὶ τὰ μικρὰ λελέκια καὶ παρακάλεια τὴ θεὰ νὰ μὴ τὸ φτάξ' ὁ δράκος. Κι' αὐτὰ, σὰν νὰ κατάλαβαν τὸν κίνδυνο, τὸ χάρο, κλαῖνε παραπονιάρικα ζητώντας προστασία. Ἐπέταξεν ὁ πελαργὸς γοργὰ κι' ἡ πελαργίνα, γιὰ νὰ γλυτώσουν τὰ μικρὰ ἀπ' τοῦ θεριοῦ τὸ στόμα. Μὰ σὰν ἐφτερουγίζαε μὲ σπαραγμὸ, μὲ πόνο, γύρω τριγύρω στὴ φωλιά νὰ σώσουν τὰ μικρὰ τους, ἄγριο τὸ φίδι ἐξαφικὰ τὸν πελαργὸν ἀρπάζει, τὸν καταπίνει, κι' ὕστερα πιάνει τὴν πελαργίνα. Καὶ σὰν τὴν ἔπιασε κι' αὐτὴ πνίγει καὶ τὰ μικρὰ τῆς. Ἐσφινιάστηκα καὶ μιά φωγιὴ ἀγριεμένη βγάξω· ἔξυπνησα, καὶ κρῦον ἰδρῶ ἔσταξε τὸ κορμὶ μου.

(*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο καὶ τέλος.

Πέστε μου, φίλες κι' αδερφές κι' αρχόντισσες τῆς Πάφου, σάν τί σημαίνει τόνειρο, σάν τί σημάδι δείχνει, γιατί πολλά τὸ μελετῶ κι' ἐγνοια μεγάλην ἔχω.

ΧΟΡΟΣ :

Κακὸ σημάδι τόνειρο δείχνει, Βασίλισσά μας: Χάρο τὸ φίδι μαρτυρᾶ, καὶ ἡ φωλιά τὴν πόλη, κι' ὁ Πελαργὸς μὲ τὰ μικρὰ δείχνει τὸ Βασίλειά ἀντάμα μὲ τὸ ταίρι του καὶ τὸ λαὸ πού ὀρίζει. Μὰ πρόσταξε, Βασίλισσα, τίς δοῦλες τοῦ σπιτιοῦ σου, νὰ πᾶν θυσιεὶ στὴ θεὰ καὶ δῶρα στὸν Ἀπόλλω, ἴσως μαλάξουν τοὺς θεοὺς καὶ τόνειρον ἀλλάξει κι' ἔλθῃ καλὸν ἀντὶ κακοῦ σάν τὸ θελήσει ὁ Δίας.

ΛΕΙΟΘΕΑ :

Καλὰ μοῦ παραγγέλλετε, πριγκήπισσες τῆς Πάφου, γιατί κι' ἐμένα ἡ γνώμη μου μὲ τὴ δική σας μοιάζει. Δῶρα θὰ στείλω στοὺς θεοὺς ἄξια καὶ τιμημένα, ἴσως τὴν πόλη λυπηθοῦν καὶ τὸ κακὸ τὸ διώξουν. Δώδεκα τάζω πρόβατα τοῦ Φοίβου γιὰ θυσία χρονιάρικα τετράπαχα τὴν πόλη γιὰ νὰ σώσει, καὶ πέπλο χρυσοῦφαντο μὲ ζόμπλια καὶ μὲ τέχνη ἔλατε νὰ κεντήσωμεν καὶ γιὰ τὴν Ἀφροδίτη. Καὶ σάν τελειώσει τάζω τῆς στὰ Κούκλια νὰ τὸν πάρω, καὶ νὰ τὸν βάλω εὐλαβικὰ ἐπάνω στὸ βωμὸ τῆς, γιὰ νὰ σκεπάξ' ὁ Ἀρχιερεὺς τ' Ἀδωνι τὴν παστάδα. Κι' ἀκόμα τάζω εἴκοσι ζευγάρια περιστέρια κατὰλευκα σάν τὸν ἀφρό, ὅπου τὸ κύμα κάμνει σάν παίζει μὲ τὰ βότσαλα στὸ ἐρημικὸ ἀκρογιάλι. Σάν τὸν πατέρα τῶν θεῶν, τὸ δυνατὸ τὸ Δία, δώδεκα ταύρους τρίτηδες καὶ δώδεκα γελάδες ἀπειράχτες κι' ἀμέρωτες τάζω του γιὰ θυσίαν, ἴσως ἀλλάξει ἡ γνώμη του καὶ μαλαθῇ ἡ καρδιά του κι' εὐσπλαχνιστῇ τὸ κάστρο μας, τὴν πόλη, τὸ βασίλειο. Καὶ τώρα, συννυφάδες μου καὶ φίλες κι' αδερφές μου, μὲ δάκρυα ἄς γονατίσουμε μπροστὰ στὴν Ἀφροδίτη, νὰ τὴν παρακαλέσουμε ἴσως καὶ μᾶς ἀκούσει καὶ μεσιτέψῃ στοὺς θεοὺς γιὰ νὰ γλυτώσει ἡ Πόλη.

(Βασίλισσα καὶ χορὸς γονατίζουν μπροστὰ στὸ ἄγαλμα τῆς Ἀφροδίτης.)

ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ καὶ ΧΟΡΟΣ :

Ἀφρώ, τοῦ κόσμου Δέσποινα καὶ τοῦ Νησιοῦ Ἀφέντρα, πού κατοικᾶς στὸν Ὀλυμπο, στὰ Κύθηρα, στὴν Πάφο! Ἄκου τὰ παρακάλια μας, πού κάμνουμε, θεὰ μου, μπροστὰ στὸ θεῖο σου κορμὶ γονατιστὲς μὲ πόνο. Λυπήσου τὸ Βασίλειο, τὴν πόλη, τὸ λαὸ σου, πού σέ λατρεύει ταπεινὰ καὶ σ' ἀγαπᾶ μὲ σέβας. Κάμε ν' ἀλλάξει τόνειρο καὶ τὸ κακὸ νὰ φύγῃ. Φύλαε τὴν πόλη, τὸ λαὸ, τὸ Βασίλειά, τὸ κάστρο!

(Ἀπὸ τὸ ἰσόγειο τοῦ ἀνακτόρου ἀκούεται θόρυβος καὶ μοιρολόγια)

ΜΙΑ ΦΩΝΗ :

Ἄλοι! Κακὸ πού πλάκωσε. Ἄλοι! Κακὸ πού ἐγίνη.

(Ἡ Βασίλισσα ἀκροάζεται ξαφνιασμένη)

ΛΕΙΟΘΕΑ :

Σάν ν' ἄκουσα ὄχλοβοή, κλάματα, μοιρολόγια ἢ μήπως καὶ τὸ ὄνειρο ἀρχίζει ν' ἀληθεύει;

(Μπαίνει μιὰ θεραπαινίδα κλαίοντας.)

ΦΟΙΒΗ :

Ἄλοιμονο, Βασίλισσα κι' ἀρχόντισσες τῆς Πάφου,

κάλλιε· νά μου χαθή ἡ μιλιά, νά μου κοπή ἡ γλῶσσα
γιὰ τὸ κακὸ τὸ μήνυμα, ποῦ θεὸ νά ποῦν τὰ χεῖλη.

ΑΞΙΟΘΕΑ :

Μίλησε, Φοίβη, θαρρετά, σὰν τί μαντάτα φέρνεις
κι' εἶσαι κλαμένη καὶ χλωμὴ καὶ κατατρομαγμένη.
"Ὅ,τι κι' ἂν ποῦν τὰ χεῖλη σου κι' ὅ,τι μαντάτο φέρνεις
εἶτε καλὸ, εἶτε κακὸ, δὲν εἶσαι σὺ ποῦ φταίεις.
Εἶναι στὸ χέρι τῶν θεῶν καὶ τοῦ μεγάλου Δία
νά διαφεντεύουν τοὺς λαοὺς, νά διοικοῦν τὸν κόσμον,
σύμφωνα μὲ τὸ κέφι τους καὶ τὴν τρανὴ βουλή τους·
σ' ἄλλους νά στέλλουν τὴν χαρὰ καὶ σ' ἄλλους δυστυχία.
Σ' ἐμᾶς καλοδεχόμενον ὅ,τι καὶ νά μᾶς στέλλουν,
εἶτε κακὸ, εἶτε καλὸ, γιατί θεοὶ τὸ στέλλουν.

ΦΟΙΒΗ :

Βασίλισσα, συχώρα με γιὰ τὸ κακὸ μαντάτο:
"Ὁ Βασιλιάς σκοτώθηκε, μαζί κι' οἱ ἀδερφοὶ του...

ΑΞΙΟΘΕΑ :

"Ὁ Βασιλιάς σκοτώθηκε;

ΧΟΡΟΣ :

Καὶ ἀπὸ ποιὰν αἰτίαν,
καὶ ποῖο χέρι ἐτόλμησε τέτοιο κακὸ νά κάμει;

ΦΟΙΒΗ :

Κανένας δὲν τὸν σκότωσε, οὔτε καὶ τοὺς συμβούλους,
μὰ μόνοι τους σκοτώθηκαν, κι' ἀκοῦτε τὴν αἰτία:
"Ὁ Βασιλιάς τῆς Αἴγυπτου, ὁ Ρήγας Πτολεμαῖος
δυσμυστικούς του ἔστειλε στὸ Βασιλιά τῆς Πάφου,
μ' ἀμέτρητα στρατεύματα καὶ μὲ τρανὴ ἀρμάδα,
καὶ γύρω-γύρω τὸ καστρί ἐξώσαν καὶ τὴν πόλη·
καὶ μήνυμα στὸ Νικοκλῆ στέλλει ὁ Πτολεμαῖος
νά παραδώσει τὰ κλειδιά τῆς πόλης καὶ τοῦ Κάστρου,
κι' αὐτὸς νά γίνει δοῦλος του καὶ ὁ λαὸς τῆς Πάφου,
καὶ τοῦ χαρίζει τὴν ζωὴ κι' αὐτοῦ καὶ τῶν συμβούλων.
Σὰν ἀκουσεν ὁ Βασιλιάς κι' οἱ σύμβουλοι τὸ δόλο
καὶ τ' ἄτιμα μηνύματα τοῦ Ρήγα τῆς Αἴγυπτου,
προτίμησαν τὸ θάνατο ἀπὸ τὴν ἀτιμία.
Κάλιον ἐλεύθεροι νεκροὶ ἢ ζωντανοὶ καὶ σκλάβοι.

ΑΞΙΟΘΕΑ :

Κάλιο νεκροὶ κι' ἐλεύθεροι ἢ ζωντανοὶ καὶ σκλάβοι.
Δὲν εἶναι θάνατος αὐτὸς· εἶναι ἀθανασία
καὶ τίμημα καὶ παίνεμα γιὰ κείνον ποῦ πεθαίνει.
Κι' ὁ Βασιλιάς κι' οἱ σύμβουλοι, κι' ἐγὼ κι' ἐσεῖς, γυναῖκες,
εἴμαστε κλῶνοι ἀπ' τὸ δεντρί, ποῦ λέγεται Ἑλλάδα.
Ἑλλάδα, σύμβολο τιμῆς, σημάδι περηφάνειας.
Γυναῖκες Κυπριώτισσες, γυναῖκες Ἑλληνίδες,
ἀκοῦστε μου, τῆς ἄτυχης, τὴν ὑστερὴν βουλή μου:
Κάτ' ἀπ' αὐτὰ τὰ στήθεια μου εἶναι καρδιά θλιμμένη,
ποῦ κλαίει γιὰ τὸ ταῖρι τῆς, τὸν ἄδικο χαμὸ του.
Μὰ ἤθελε κλαίει πῶς πολὺ καὶ νὰ μοιρολογεῖ,
ἂν προτιμοῦσε ὁ Νικοκλῆς νά ζῆ καὶ νάναί σκλάβος.
Σκλάβος, ἂν εἶναι δυνατόν ὁ Βασιλιάς τῆς Πάφου!...
Λόγια πικρὰ καὶ κλάματα νομίζω δὲν ταιριάζουν
γιὰ τοὺς ἐλεύθερους νεκρούς, γιὰ τὰ δικά μας ταῖρια·
γιατὶ τὴν τύχη τῶν θνητῶν πάντα τὴν κανονίζει
μὲ τὴ δική του θέληση ὁ Δίας καὶ οἱ Μοῖρες.
Τῶρ' ἄς παρακαλέσουμε τὸν Πλούτωνα, τὸν Ἄδη,
νά στείλει τοὺς καλοὺς νεκρούς στὸν τόπο τῶν Μακάρων,
μαζί μὲ τοὺς προγόνους μας, μαζί μὲ τὸν Κινύρα.

ΧΟΡΟΣ :

Καὶ ὕστερα, Βασίλισσα, ποῖός εἶναι ὁ ὀρισμός σου;

ΑΞΙΟΘΕΑ :

Νά κάμει κάθε μιὰ ἀπὸ μᾶς, ὅ,τι νομίζει πρέπον.

- ΧΟΡΟΣ : Μὰ εἶναι ὀλοφάνερο τὸ τί πρέπει νὰ γίνηι:
Κάλιο νεκρὲς κ' ἐλεύθερες ἢ ζωντανὲς καὶ σκλάβες.
- ΑΞΙΟΘΕΑ : Φίλες καὶ συνιυφάδες μου, ἄξιες Κυπριοπούλες,
ξέρω τὴν γνώμη σας καλὰ, μὰ δὲν μοῦ πέφτει λόγος
τὸ τί πρέπει νὰ κάμετε γιὰ νὰ σᾶς παραγγείλω.
Φτάνει μονάχα τοῦτο δά: Κάμετε ὅ,τι πρέπει.
(Ὁ Χορὸς ἀγκαλιάζει τὴν Ἀξιοθέα καὶ τὴ φιλεῖ)
- ΧΟΡΟΣ : Δὲ μᾶς φοβίζει ὁ θάνατος, δὲ μᾶς τρομάζει ὁ Χάρος.
Χαῖρε, καλὴ Βασίλισσα. Φῶς τῆς ἡμέρας, χαῖρε!
- ΑΞΙΟΘΕΑ : Συντρόφισσά σας στὴ ζωὴ, συντρόφισσα στὸν τάφο.
(Ὁ Χορὸς φεύγει. Ἡ Βασίλισσα διευθύνεται ἀργὰ πρὸς
τὴ θύρα καὶ κτυπᾷ ἕνα δίσκο, γιὰ νὰ καλέσει τὴ θερα-
παινίδα. Μποῖνει ἢ θεραπαίνις)
- ΦΟΙΒΗ: Μ' ἐφώνηξες, Βασίλισσα;
- ΑΞΙΟΘΕΑ : "Ἐλα, καλὴ μου Φοίβη,
καὶ πὲς μου, εἶναι ἀληθινὸ πὼς γύρω τὸ παλάτι
τὸ ζώσανε στρατεύματα τοῦ Ρήγα τῆς Αἰγύπτου;
- ΦΟΙΒΗ: Ἀλήθεια εἶναι, Βασίλισσα. Ὅλοῦρα τὸ Κάστρο,
τὴν πόλη καὶ τ' ἀνάκτορα τὰ ἔχουνε ζωσμένα
ἀμέτρητα στρατεύματα. Καὶ στὸ παλάτι κάτω
θρῖσκονται οἱ πεμπάμενοι καὶ τοὺς νεκροὺς κοιτάζουν.
- ΑΞΙΟΘΕΑ : Κατέβα, Φοίβη, γρήγορα κ' ἀμπάρωσε τὶς πόρτες
τοῦ ὑπερώου· οἱ ἐχθροὶ δὲ θέλω ν' ἀνεβούνε,
τὴ συφορὰ μας νὰ χαροῦν ἢ νὰ μᾶς πιάσουν σκλάβες.
Πὲς στὶς γυναῖκες γρήγορα νὰ κάμουν, ὅ,τι πρέπει,
κ' ἔλα κοντά μου νὰ μοῦ πεῖς ὅ,τι κ' ἄν θὲ νὰ γίνηι.
- ΦΟΙΒΗ: Περίμενέ με κ' ἐφθασα, Βασίλισσα, κοντά σου.
(Φεύγει ἢ θεραπαίνιδα, κ' ἡ Βασίλισσα κοιτάζει ἀπὸ
τὰ παράθυρα τοῦ ἀνακτόρου κάτω στὴν αὐλή. Παντοῦ
βλέπει στρατιῶτες).
- ΑΞΙΟΘΕΑ : Ὡσπου θωροῦν τὰ μάτια μου κ' ὅπου γυρίσω, βλέπω
ὄλο κοντάρια καὶ σπαθιά κ' ἀσπίδες καὶ μαχαίρια
καὶ στρατιῶτες ἄγριους, νὰ περιτριγυρίζουν
τὴν ἅγιαν πόλη τῆς θεᾶς σᾶ, ὄρνεα τὸ ψοφίμι.
(Ἀπλώνει τὸ χέρι τῆς πρὸς τοὺς στρατιῶτες.)
- ΑΞΙΟΘΕΑ : Κατάρρα στὸν Ἀφέντη σας, κατάρρα στὸ στρατό του,
κατάρρα γιὰ τὸ δόλο του καὶ γιὰ τὴν ἀτιμία.
(Μπαίνει ἢ Φοίβη κλαίοντας).
- ΦΟΙΒΗ: Χαῖρε, καλὴ Βασίλισσα, χαῖρε, Ἀξιοθέα.
Ἐλεύθερες σὲ χαιρετοῦν νεκρὲς οἱ φιλενάδες.
- ΑΞΙΟΘΕΑ : Νεκρὲς οἱ φιλενάδες μου; Τί μήνυμα μοῦ φέρνεις;
λέγε ν' ἀκούσω, γρήγορα, νὰ ζεῖς, καλὴ μου Φοίβη.
- ΦΟΙΒΗ: Στὸ πᾶλατιοῦ τὸ πιὸ ψηλὸ τὸ μέρος μαζεμένες
τῆς Πάφου οἱ Πριγκήπισσες, σάν ἄξιες Ἑλληνίδες,
γιὰ τὸ στεφάνι τῆς τιμῆς, στήνουν χορὸ τοῦ χάρου,
σφίγγοντας στὶς ἀγκάλες τοὺς τὰ δύστυχα μικρὰ τοὺς
καὶ ρίχνοντάς τα στὸ κενό, θυσία στὴν πατριδα.
Καὶ τὸ σπαθὶ τῆς κάθε μιᾶ χώνει βαθιὰ στὸ στήθος
καὶ πέφτει κάτω στὸν γκρεμὸ νεκρὴ, μὰ ὄχι σκλάβη.

Κοίτα, καλή Βασίλισσα, μές τήν αύλη τριγύρω,
πόσα κορμιά καί αίματα στίς πλάκες σκορπισμένα...

ΑΞΙΟΘΕΑ:

(Αφού κοιτάζει κάτω στήν αύλη καί ἰδεῖ τὰ πτώματα)

Φοίθη, ἀλήθεια τὰ μιλάς τ' ὄνειρον ἀληθεύει:
τὸ φίδι τρώει τὸν πελαργὸ καί τὰ μικρὰ λελέκια.
Κι' ἡ Πελαργίνα; "Ερημη, χωρὶς δικούς καί φίλους,
γύρω πετᾷ ἀπὸ τῆ φωλιά κι' ὁ δράκος παραστέκει.
Χαίρε, πατρίδα μου γλυκειά, ἄξια καί τιμημένη,
σπίτι πού πρωταντίκρυσσά τὸ φέγγος τῆς ἡμέρας,
θάλασσα μὲ τίς αὔρες σου, κύμα μὲ τὸν ἀφρό σου,
πεῦκα μὲ τὸ τραγούδι σας, κάμποι μὲ τὸ αἰτάρι!
Χαίρε καί σύ, ὦ Νικοκλῆ, ἀδικοσκοτωμένε,
ἀφέντη μου καί ταῖρι μου καί φίλε κι' ἀδερφέ μου,
χαίρε, ἀθάνατη θεά, ἀφέντρα τοῦ Νησιοῦ μας,
καί σύ, πατέρα τῶν θεῶν καί σύ, λαμπρέ μου Φοῖβε.
Πατρίδα μου περήφανε, πατρίδα τιμημένη,
ἦταν γραφτὸ τὰ μάτια μου γιὰ νὰ σέ πικροκλάψουν.
Χαίρετε, φιλενάδες μου, σύντροφοι στίς χαρές μου,
παρηγοριά στίς λύπες μου, στήριγμα τῆς ζωῆς μου.
Χαίρετε, δέντρα καί πουλιά, ἄστρα μου καί φεγγάρι,
λύχτες μὲ τὸ μυστήριο καί μέρες μὲ τὸ φῶς σας,
σχυφτὴ σας ἀποχαιρετᾷ ἡ δόλι' Ἀξιοθέα.
Χαίρε, ζωὴ μου ἔρημη! Καλὴ μου Φοίθη χαίρε!

(Κτυπιέται μὲ τὸ ἐγχειρίδιο καί πέφτει).
(Κλείει ἡ αὐλαία).

ΚΩΣΤΑΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

Θ Α Φ Θ Α Σ Ε Τ Ε

ῥΩ Σεῖς, πού ἔρχεσθε ἀπὸ πέρα!...
Σᾶς βλέπω κι' ἄς εἴσθε τόσο μακρῶς,
Κι' ὁ χρόνος σύννεφο καί σᾶς σκεπάζει,
Σᾶς βλέπω καί ἡ ψυχὴ μου ἀγαλλιᾷ.

Θά φθάσετε!... Θά φθάσετε μιά μέρα,
Ὅμοια μὲ διαβατάρικα πουλιά,
Στὴ γῆ μιὰν ἀνοιξὴ νὰ φέρετε ὠραία,
πού χαρούμενη θ' ἀνθεῖ ἡ μυγδαλιά.

Καί μέσ' ἀπ' τ' ἀθισμένα τὰ κλωνάρια
Τῆς ὀλόλευκης υφούλας, μὲ χαρὰ
Θά τραγουδάτε τῆς Ἀγάπης σας τραγούδια
πού σάν βασίλισσα τῆ γῆ θά κυβερνᾷ.

Γιὰ Σᾶς θε νὰ 'ναί ἡ γῆ μας ὁ παράδεισος,
Αὐτὴ πού εἶν' τώρα κόλαση δική μας,
Γιατί, πασκίζοντας νὰ θροῦμε τὸν παράδεισο,
Ἔχουμε κάνει κόλαση τῆ γῆ μας.

Τότες!... Τότες ἐμεῖς γυρεύοντας μιὰν ὄσση
Στὰ ζοφερά σκοτάδια μιᾶς ἀβύσσου,
Μέσα στὴ νέα μας τὴν κόλαση,
Θά κλαίμε δυὸ χαμένους παραδείσους.

ῥΩ Σεῖς, πού ἔρχεσθε ἀπὸ πέρα!...
Σᾶς βλέπω κι' ἄς εἴσθε τόσο μακρῶς
Κι' ὁ χρόνος σύννεφο καί σᾶς σκεπάζει,
Σᾶς βλέπω καί ἡ ψυχὴ μου ἀγαλλιᾷ.

Ν. Κ. ΚΑΝΙΚΛΙΔΗΣ

ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

ΖΗΤΗΜΑ ΑΞΙΟΠΡΕΠΕΙΑΣ

Τὸ τελευταῖο πέρασμα τοῦ μουσικοῦ θιάσου τῆς κ. Βέμπο ἀπὸ τὴν Κύπρο μᾶς ἐπαναφέρει μοιραία σὲ μερικές σκέψεις πὸς θὰ θέλαμε εἰλικρινά νὰ μὴ ξεναυτηθοῦμε. Γιατὶ ἡ ἐπιμονὴ ἀπάνω σὲ πράγματα χιλοειπωμένα καὶ κοινοκρατικὰ καταντᾷ, καὶ σὺν στενοκορδῇ καὶ ἄγνοια μεμνημοῖα μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῆ. Ὅμως φαίνεται πὸς εἶναι ἀνάγκη νὰ μιλήσουμε καὶ σήμερα... Ὑπάρχει πάντα πιθανότης νὰ μᾶς ἀκούσει κάποιος στὸ τέλος... Πρόκειται γιὰ τὴν ἐλαφρότητα μὲ τὴν ὁποίαν μᾶς ἀντιμετωπίζουν μερικοὶ ἑλληνικοὶ καλλιτεχνικοὶ ὀργανισμοί.

Τονίσαμε καὶ ἄλλοτε πὸς πρέπει νὰ λαμβάνεται σοβαρὰ ἕν' ὄψη ἡ κρίση τοῦ ἀγῶνα πὸν διεξάγουμε ἐδῶ στὴν Κύπρο. Ἐνὸς ἀγῶνα δύσκολου καὶ πολύπλευρου, πὸν ἔχει κοντὰ στὰ πολλὰ ἄλλα, νὰ ἐξουδετερώσει μὰ τρομερὰ ἐπιτήδεια ἀφ' ἑλληνιστικῆ προσπάθεια πὸν τεχνουργοῦν ὄχι μονάχα οἱ βρεττανοὶ κίριοί μας, μὰ καὶ οἱ ἐυθεοὶ ἀνθέλληνες σὲ συνδυασμὸ μὲ τοὺς ὀλιγόπιστους καὶ τοὺς πράκτορες μερικῶν μειονοτήτων. Ἐνὸς ἀγῶνα πὸν σήμερα, παραπάνω ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ, ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἐνίσχυση καὶ συμπαράσταση.

Μᾶς ἐνισχύουν, ὅμως, τὰ θεατροικὰ συγχροτήματα πὸν μᾶς κατεβαίνουν κάθε λίγο καὶ λιγάκι, γιὰ νὰ μᾶς σεοβίσουν ὑπὸ τὸ ἔνδυμα τῆς ἐπιθεώρησης καὶ τῆς ψυχαιωτικῆς προσφοράς, τὸν ἐξευτελισμὸ κάθε κρατικῆς ἑλληνικῆς ἐκδηλώσεως. Ἀπὸ τὸ θίασο τῆς κ. Βέμπο π.χ. πληροφορηθήκαμε πὸς ἡ πολιτικὴ ἡγεσία τῆς χώρας δὲ μπορεῖ νὰ ξεχωρίσει τὸ ἄγχο ἀπ' τὸ κοινῶν, πὸς οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι λιμοκτονοῦν, πὸς τὸ ἔτος Ἀποδήμιον Ἑλληνικοῦ ἀπότυχε παταγωδῶς, πὸς οἱ τελωνειακοὶ ὑπάλληλοι γδύνουν τοὺς ὁμογενεῖς ἐπισκέπτες, πὸς ἡ Ἑλλάδα δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξει παρὰ ἐρεσία καὶ πέτρος... Κι' ἀκόμα πὸς ἡ ἐπιθεώρηση ἔξελεσε τόσο ὥστε νὰ μὴν ἀποτελεῖ λιὰ παρὰ ἐπίδειξη γθνηοῦ καραγοζελισμοῦ! Ἄν ἀναλογισθῆ κανεὶς πὸς ἡ κ. Σοφία Βέμπο εἶχε ἓνα ὄνομα πὸν συγκινοῦσε—τραγουδιστοῖα τῆς Νίκης—καὶ πὸς ὅλα τὰ σημαθῆ στελέχη τοῦ θιάσου τῆς ἄξιαν σὺν καλλιτέχνες τῆς πὸν μεγάλης ἐκτίμησής ἀπὸ μέρους τοῦ κοινοῦ μας, μπορεῖ εὐκόλα νὰ νιώσει

καὶ τὴν ἀπογοήτευσή καὶ τὴν ἀγανάκτησή πὸν δοκιμάσαμε. Ἄκουσα μὲ τ' αὐτιά μου ἀπλοϊκοὺς ἀνθρώπους τοῦ λαοῦ ποῦβγαίνουν ἀπὸ παρόσταση νὰ λένε, κουνώντας τὸ κεφάλι τους μὲ πόνο: «Αὐτὴ εἶναι ἡ Ἑλλάδα!»

Μᾶς εἶπανε πὸς τίς ἴδιες ἐπιθεωρήσεις ἀνέβασαν καὶ στὴν Ἀθήνα, πὸν τίς καταχειροκρότησε. Δὲν τὸ ξέρω αὐτό. Ξέρω, ὅμως, πὸς ὀρισμένα πράγματα πὸν τυχόν χρησιμοποιοῦνται γιὰ κατανώληση ἐσωτερικῆ δὲν εἶναι νοητὸ νὰ προβάλλουν καὶ ἐδῶ, γιατί φθείρουν καὶ ὑποοκάπτουν. Καὶ εἰδικὰ ἡ κ. Βέμπο εἶχε ὑποχρέωση νὰ τὸ προσέξει αὐτό. Ἐπλάτουμε πὸς ἡ πικρία πὸν δοκιμάσε ἀπὸ τίς ἀλλεπάλληλες δυσμενεῖς κριτικὰς τοῦ καθημερινοῦ τύπου θὰ τῆς ἔχει ἤδη δώσει νὰ καταλάβει πὸς δὲν εἶν' εὐκόλο νὰ παῖξει κανεὶς μὲ τὸ κοινό—ἔστω καὶ ἂν πρόκειται γιὰ κοινό... ἐπαρχίας.

Τοῦς παληοῦς καλοῦς καιροῦς — τότε πὸν οἱ Ἕλληνες ἦταν ὀλοκροτωικὰ δοσμένοι στὴν ἰδέα τὸν ὅσιον τους καὶ πάλευαν γιὰ τὴ λευτεριά τους—χρησιμοποιοῦσαν τὸ θέατρο γιὰ νὰ φρονιματίζουν καὶ νὰ καλλιεργοῦν. Σήμερα ὀχρσοῦνομαστε πίσω ἀπὸ τὸ μυγάγγιχτο τῆς Τέχνης γιὰ νὰ σαχλαμαρίζουμε καὶ νὰ περιφρονοῦμε τὰ αἰσθήματα τοῦ λαοῦ. Στὸ κάτω-κάτω οὐδέποτε ζητήσαμε ἀπὸ ὀποιοδήποτε θίασο ἐνοτικὴν προσπαγάνδα. Ἀπλῶς ζητήσαμε περιφροῦση τῆς Ἑλλάδας. Περιφροῦση τῆς πολιτιστικῆς τῆς ἀξιοπρέπειας. Περιφροῦση ὀλων ἐκείνων γιὰ τὰ ὀποῖα, αἰῶνες τώρα, ἀγωνιζόμαστε νὰ κερδίσουμε. Γι' αὐτὸ εἴμαστε καὶ θάμαστε ἀδυσώπητοι ἔναντι ὀποιασδήποτε ἐπιτολαιότητος — ὀσοδήποτε μεγαλόσημης.

Ἐδῶ, ὀπον τὰ πάντα καὶ οἱ πάντες μᾶς σεναγωνίζονται, θὰ πρέπει νὰ καταλάβουν ὀσοι κατεβαίνουν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ὀτι ἀπατοῦμε σοβαρῇ καὶ ἄξιαν προβολὴ τῆς πνευματικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς Ἀθήνας. Καὶ στὴν ἐπιθεώρησή... Καὶ σ' ὀλα. Ἄν ἤξεραν πὸς τοὺς περιμένομε καὶ πὸς τοὺς ἀντικοιζοῦμε θάνιωθαν καὶ τί θέλομε νὰ τοὺς ποῦμε. Ἐρχόμενοι στὴν Κύπρο ἐπιτελοῦν ἀποστολή...

Πὸς νὰ ξεκάσει κανεὶς τὴν κ. Κοτοπούλη καὶ τὸν κ. Μυράτ; Μὲ πόση συνείδηση εἰθύνης, μὲ πόση ἀξιοπρέπεια, μὲ πόση ἑλληνικότητα ἐργάστηκαν τὸ

περυσινό καλοκαίρι; Ἀθηνοὶ ἱερονόγοι τῆς Τέχνης ἄφησαν πίσω τους μοναχὰ εὐγνωμοσύνη. Ἡ προσφορά τους θὰ μείνει ἀλημονή. Ὅπως κ' ἡ προσχεσινή προσφορά διὸ χορηφαίων ἐλλήνων—τῶν κ.κ. Ἀγαπητὴν καὶ Μυριβήλη. Ὁ πόθος μετ' ἡν τετραγωνική ἐπισημονική του σέψει ὕψους μέσα στὶς ψυχές μας τὸ ἀναγεννητικὸ τρώταιο τῆς μεταπολεμικῆς Ἑλλάδας. Κι' ὁ δευτέρως μετ' ἡν ἀνοτερο ἐλληνοζο του ἦθος καὶ μετ' ἡν παλμὸ τῆς μεγάλης Τέχνης του μᾶς ἔκανε νὰ αἰσθανθοῦμε δίπλα του πῶ ἀνθρώποι καὶ πῶ Ἑλλήνες. Μᾶς γυρῶσε στὶς πιο ἀγνές, στὶς πιο ρομαλέες πηγές τῆς ἐλληνικῆς μας πίστης. Μαζὶ τους ἀφήσαμε τίς ἀπογοητεύσεις γιὰ τὰ ἄλλα, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ συγχωροῦμε. Γι' αὐτὸ καὶ μιλῆσαμε πάλιν σήμερα. Γιὰ νὰ τεθῆ τελεία καὶ παύλα.—

Φ. Π. ΒΡΑΧΑΣ

ΚΥΠΡΙΑΚΟΙ ΠΕΡΙΠΑΤΟΙ

Horror vacui

Ὁ φόβος τοῦ κενοῦ ποὺ ἀποτελεῖ κανόνα γιὰ τὴ φύση κ' ἡ φύσις ἀποστρέφεται τὸ κενὸν καὶ τὴν τέχνη, ἔχει τὴν ἐφαρμογὴν του καὶ στὴ ζωὴ. Τὸ κενὸ, ποὺ κόβει τὴν αἰσθητικὴ ἐντύπωση καὶ σταματᾷ τὴ λειτουργία τῶν αἰσθητηρίων καὶ τῶν πνευματικῶν δυνάμεων, πόσο τὸ φοβοῦνται οἱ καλλιτέχνες! Τόσο πολὺ, ποὺ βόηκαν ἄπειρα μέσα γιὰ τὴν καταπολέμησή του. Τὸ στάσιμον στὴν ἀεχαία τραγωδία, τὸ ἰντερομέντιο στὴ Ρωμαϊκὴ, τὸ φόντο στὴ ζωγραφικὴ, ἡ συνοδεία στὴ μουσικὴ, βασικὸ ἀποτὸ ἔχουν τὴν ἐξουδετέρωσιν τοῦ κενοῦ.

Δυσκολώτερον ἐξουδετερόνεται τὸ κενὸ ποὺ δημιουργεῖται στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἀδιάκοπος ἀγῶνας ἀπὸ τὴν παιδικὴ ἡλικία ὡς τὰ γεράματα, στὴν πλήρωση αὐτοῦ τοῦ κενοῦ ἀποβλέπει. Κενὸ στὴ ζωὴ τοῦ παιδιοῦ; Παιγνίδι καὶ μαθήματα γιὰ νὰ γεμίση. Κενὸ στὴ ζωὴ τοῦ νέου; ἔρωτας καὶ δουλειά. Στὴ ζωὴ τοῦ ὄριμον, ἀγῶνας καὶ δημιουργία. Στὴ ζωὴ τοῦ σπύργου; παιδί. Τοῦ γέρον; ἔγγον.

Εὐτυχημένοι, ὅσοι ἔχουν τὰ μέσα νὰ γεμίσουν τὰ κενά. Δυστυχημένοι, ὅσοι δὲν τὰ ἔχουν. Πῆτε μὴν μεγαλύτην δυστυχία γιὰ τὸ παιδί νὰ μὴ μπορεῖ νὰ παίξει, γιὰ τὸ νέον νὰ μὴ μπορεῖ νὰ χαρεῖ τὸν ἔρωτα, γιὰ τὸ σπύργο νὰ μὴ ἔχει παιδί.

Κι' ἡ γλῶσσα ἀκόμα μαρτυρεῖ, πόσο τὸ γιόμισμα τῶν κενῶν ἀποτελεῖ τὴν ἐπιτυχία στὴ ζωὴ. «Ἐκπλήρωσε τὸν σκο-

πὸ του, συμπλήρωσε τὸ ἔργο του, γιόμισε ἢ ζωὴ του, εἶναι οἱ σπουδαιότερες ἐκφράσεις ποὺ φανεροῦν τὴν ἐπιτυχία.

Τὸ τρομερότερον ὅμως κενὸ εἶναι αὐτὸ, ποὺ δημιουργεῖται στὴν ἐσωτερικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὸ δύσκολον ἐξουδετερόνεται. Δὲν ἔχει συνεργασία ἔδω. Στὸν ἑαυτὸ του θὰ στηριχτεῖ ὁ ἀνθρώπος γιὰ τὸ γιόμισμα τῶν ἐσωτερικῶν κενῶν. Στὸν ἐσωτερικὸν σου ἑαυτὸ μόνον ἐὰν μπορεῖς νὰ σκέψῃς, γιὰ νὰ ἴδῃς τὰ κενὰ μετ' ἡν ἀτομικὸν σου ἐνδοσκόπιον. Τὰ βόηκες; Μένει τὸ ζήτημα νὰ τὰ γιόμισῃς. Χειροῦργος πρέπει νὰ γενεῖς καὶ κόποντας κομμάτια ἀπὸ τὸν κοσμὸν τῶν ἐπιθυμιῶν σου νὰ κανεῖς μεταμόσχησιν καὶ νὰ γιόμισῃς τὰ κενὰ τοῦ ἑαυτοῦ σου. Ἀντέχεις στὸν πόνο; Πέτυχες. Δὲν ἀντέχεις; Θὰ σοῦ μείνουν τὰ κενὰ, καὶ ὅσα κενὰ καὶ τόσοὶ ἴλιγγοι, καὶ ὅσοι ἴλιγγοι καὶ τόσες ψυχώσεις.

Σφίξε τὸν ἑαυτὸν σου. Προτιμώτερον νὰ πονέσῃς μιὰ φορὰ γερά, παρὰ νὰ ζεῖς μετ' ἡν ἀίσθημα τοῦ ἐσωτερικοῦ ἴλιγγου. Ὁ ἄρρωστος ποὺ πέφτει στὸ κρεβάτι καὶ σηκώνεται καλά, εἶναι πολὺ καλύτερον ἀπὸ κείνον ποὺ προλατᾷ ὀλοένα καὶ ζαλιέται. Αὐτὸς θὰ πέσει κάποτε καὶ μπορεῖ νὰ μὴν τὸ γροῦμισμα σκληρὸ. Μὰ κ' ἂν δὲν πέσει, τί νὰ τὴν κάνει μιὰ ζωὴ ἴλιγγου, ποὺ δὲ θάνα σὲ θέσῃ τίποτε νὰ δεῖ.

Γνωστὴ κυρία, ποὺ εἶχε ἀτυχῆσιν στὴ ζωὴ της, μοῦ λεγε κάποτε.

—Εἶναι τρομερὸ, κύριε, νὰ γινώσθῃς τὴν ἀνάγκη ν' ἀκουμπήσῃς κάποιον καὶ νὰ μὴ βρίζοιτε στὴν γύμνα.

Ἡ κυρία χρησιμοποιοῦσε τὸ ἀτομικὸ ἐνδοσκόπιον, ἀνακάλυπτε τὰ κενὰ τοῦ ἑαυτοῦ της, μὰ δὲ μποροῦσε νὰ ὑποβληθεῖ σὲ αἰτοσπέμβαση καὶ νὰ γιόμισῃ τὰ κενά. Πονοῦσε, καὶ προτιμοῦσε ν' ἀκουμπᾷ στὸ κενὸ ζώντας μιὰ ζωὴ ἐσωτερικοῦ ἴλιγγου. Ἦταν καταδικασμένη.

ΧΡ. ΠΑΠΑΧΡΥΣΟΣ ΤΟΜΟΥ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Π. Διτσίου, F. S. A.: Ὁδηγὸς Κυπριακοῦ Μουσείου. Λευκωσία 1951. σ.ΧVIII+221+IIIV.I-XXVIII. Τιμὴ 5 σελ. Ἐκδόσεις τοῦ Τμήματος Ἀρχαιοτήτων τῆς Κυβερνήσεως Κύπρου.

Ἡ ἔκδοσις αὐτὴ τοῦ Ὁδηγοῦ τοῦ Κυπριακοῦ Μουσείου ἢ γενομένη ὑπὸ τοῦ τμήματος Ἀρχαιοτήτων τῆς Κυβερνήσεως Κύπρου εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον μετάφρασις τοῦ πρό τινων ἐτῶν ὑπὸ τοῦ

αὐτοῦ τμήματος ἐκδοθέντος ἀγγλιστὶ ἔργον ὑπὸ τίτλον A Guide of Cyprus Museum. Περὶ τῆς ἀγγλικῆς ταύτης ἐκδόσεως διελάβομεν εἰς σημείωμά μας εἰς τὸ περιοδικὸν τοῦτο τομ. ΙΒ' (1947) σελ. 184 κ. ἑ. Ἐξήραμεν εἰς τὸ σημείωμα ἐκεῖνο τὰς ἐξαιρετικὰς ἀρετὰς καὶ τὴν ἰδιαιτέραν σοφισμότητα, τὰς ὁποίας εἶχεν ἡ ἔκδοσις ἐκείνη τοῦ Ὀδηγοῦ τοῦ Κυπριακοῦ Μουσείου τόσον διὰ τοὺς ἐπιστήμονας ὅσον καὶ διὰ τοὺς ἰδιώτας. Ἡ ἑλληνικὴ ἔκδοσις, ἡ ὁποία εἶδε τόσα τὸ φῶς, ὄχι μόνον δὲν ὕστερόν ἐστι ἀξίαν, ἀλλὰ τοῖναντίον εἶναι πληρεστέρα, ὥστε νὰ καθίσταται ἀναγκαία ἡ ἀπόκλισις καὶ μελέτη τῆς καὶ δι' αὐτὸν τὸν ἔχοντα εἰς τὴν διάθεσίν του τὴν ἀγγλικὴν ἔκδοσιν. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἔργου, ὁ ὁποῖος ἔχει συνδεθῆ στενότερα μὲ τὴν ἀρχαιολογίαν τῆς Κύπρου γινόμενος εἰς ἐκ τῶν κριωτέρων σαλαρινῶν τῆς ἐπιστήμης ταύτης, διεθνούς δὲ ἐκτιμήσεως, παρέχει εἰς τὸ ἔργον τοῦτο μίαν πολὺ συστηματικὴν εἰκόνα τῆς Κυπριακῆς ἀρχαιολογίας ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῆς ἱστορίας αὐτῆς ἐξ εὐκαρίας τῆς περιγραφῆς καὶ ἀναλύσεως τῶν κριωτάτων ἐκθεμάτων τοῦ Κυπριακοῦ Μουσείου, τῶν τόσον πλουσίων εἰς ἀριθμὸν καὶ εἰς ποιότητα. Ἡ πληρωσις μᾶς τοιαύτης ἀνάγκης ὄχι μόνον θὰ εἶναι ἐξυπηρετικὴ παντός ἐπισκέπτον τοῦ Μουσείου, ἀλλὰ καὶ παντός προσιθιμένου νὰ γνωρίσῃ μετ' ἀπολύτου ἀκριβείας τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀρχαίου κυπριακοῦ πολιτισμοῦ.

Ὁ κ. Δίκαιος παρέχει τὰ μέσα πρὸς τοῦτο εἰς τὸν περιεπιτικὸν μὲν, ἀλλ' ἀφθονωτάτον ὄλιγον Ὀδηγὸν τοῦτον, ἀναλύσας μετὰ πλεονεκτητικῆς σαφηνείας τὰ εὐρήματα ἐκ τῆς Κυπριακῆς γῆς τὰ ἐκτεθειμένα εἰς τὸ Μουσεῖον ἀπὸ τῶν λιθινῶν μέχρι τῶν βυζαντινῶν, ἀζοικῆ καὶ τῶν μεταβυζαντινῶν χρόνων. Τὰ ἔργα τῆς γλυπτικῆς, τῆς ἀγγειολογικῆς, τῆς κοσμηματοποιίας, τῆς βελονίας, τῆς ἐν γένει μικροτεχνίας κτλ., τὰ ὁποῖα ἔχον ἐκτεθῆ κατὰ πολὺ συστηματικὸν τρόπον, ὅσον ἐπέτρεπεν ἡ ἀρχιτεκτονικὴ διαρρύθμισις τοῦ Μουσείου, περιγράφονται λίαν λεπτομερῶς καὶ παραστατικῶς, ἀναλυόμενον τοῦ ἰδίου χαρακτηρισμοῦ καὶ τῶν ποικίλων πολλαχόθεν ἐπιδράσεων τῶν διαφόρων εὐρημάτων.

Ἰδιαιτέραν ὄμως σημασίαν ἔχει ἡ ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἔκδοσει συμπεριλήμνη δύο ἐξαιρετικῶν ἐνδιαφέροντος κεφαλαίων, τοῦ τῶν νομισμάτων καὶ τοῦ τῶν ἐπιγραφῶν. Ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν σχετικῶν

πρὸς τὰ κυπριακὰ νομίσματα ζητημάτων ὁ συγγραφεὺς παραθέτει πολλὰς ἀντιπροσωπικὰς ἀπόψεις διαφόρων μελετητῶν, χωρὶς νὰ ἀποκαλύπτῃ τὰς ἰδίας αὐτοῦ γνώμας, καὶ τοῦτο, διὰ νὰ παρασχητῆν τὴν εὐκαιρίαν εἰς τὸν μὴ εἰδὸν μελετητὴν νὰ σχηματίσῃ γενικότεραν ἰδέαν περὶ τῶν προβλημάτων τῶν ἀσχολουμένων τούτων ἐπιστήμονας. Ἰσως μερικὰ ἐκ τῶν προβληθεισῶν τούτων ἀπόψεων νὰ μὴ εὐσταθοῦν εἰς ἐπιστημονικὴν βάσανον, ἀλλὰ συμφωνοῦμεν ὅτι ἡ παράδεισις τῶν διαφόρων τούτων γνώμων εἶναι ἐξυπηρετικὴ τοῦ γενικοῦ σκοποῦ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Ὀδηγοῦ. Σημαντικὴ εἶναι ἡ διαπίστωσις ἐκ τῶν νομισμάτων νέων, ἀγνωστων προηγουμένων, βασιλείων τῆς Κύπρου, νέων ὀρθότερων χρονολογιῶν καὶ τοποθετήσεως γενικῶς βασιλείων εἰς ἄλλα περιοχὰς τῆς νήσου (Δημόνιος). Τὸ κεφάλαιον τῶν ἐπιγραφῶν εἶναι ὡσαύτως πολὺ ἐνδιαφέρον καὶ συμπληρωτικὸν ἐπαρκῶς ὅσα προηγουμένως εἶχε γράψῃ περὶ τοῦ σημαντικοῦ τούτου τμήματος τῆς Κυπριακῆς Ἀρχαιολογίας ὁ πολὺ γνωστὸς καθηγητῆς τῆς Ὁξφόρδης κ. J. Myres. Εἰς τοῦτο ἐβοήθησε προσωπικῶς ὁ ἐπίσης γνωστὸς ἐπιγραφολόγος κ. Mitford, ὅπως καὶ αἱ σχετικαὶ τὸν δημοσιεύσεις. Καὶ εἰς ἄλλα κεφάλαια ἐχρησιμοποιοῦσαν αἱ πολῖτιμοι γνώσεις τοῦ διευθυντοῦ τῶν Ἀρχαιοτήτων κ. Megaw καὶ ἄλλων εἰδικῶν περὶ τοὺς διαφόρους κλάδους (νομίσματα κτλ.).

Τὸ ἔργον οὕτω παρουσιάζεται πληρέστερον καὶ ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴν ἔκδοσιν. Ἐκείνου μόνον, τὸ ὁποῖον θὰ ἐπεθύμει ἓνας νὰ ἴδῃ εἰς ἄλλην ἔκδοσιν, εἶναι καλύτεροι πίνακες, οἱ ὁποῖοι τόσα ἀδικοῦν τὸ βιβλίον, πίνακες νομισμάτων καὶ ἐπιγραφῶν, οἱ ὁποῖοι τόσα λείπουν, καλύτερος χάρις καὶ ἔλλειψις τυπογραφικῶν λαθῶν, τὰ ὁποῖα δυστυχῶς παρεσέφθησαν εἰς ἀρχαίον βαθμὸν.

Ἀλλὰ παρὰ ταῦτα τὰ μικρὰ μειονεκτήματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχον νὰ κάμουν τίποτε μετὰ τὴν ἐπιστημονικότητα τοῦ ἔργου, ἡ ὑπηρεσία, τὴν ὁποίαν προσφέρει εἰς τὴν Κύπρον, τοὺς Κυπρίους καὶ τὴν περὶ τὴν Κύπρον ἐπιστήμην ἡ ἔκδοσις αὕτη τοῦ Ὀδηγοῦ τοῦ Κυπριακοῦ Μουσείου, εἶναι μεγίστη καὶ τινὰ τόσον τὸ τμήμα, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ κ. Δίκαιος ἀφιέρωσεν ὅλην τὴν ζωὴν, ὅσον καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιον ἰδιαιτέρως.

Ἄς ἐχρηθῶμεν οἱ Ἕλληνες Κύπριοι διὰ τοὺς ὁποίους ἡ ἔκδοσις αὕτη κριτικῶς προσορίζεται, νὰ κάμωσιν ἀφθον

χοήσων του έργου, το όποιον θα τοῦς κάμει νά γνωοῖσιν καλά τήν πατρίδα των εἰς τήν δραματικήν της ζῶην χιλιάδων ἐτόν.

Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΙΣ

Ἄνδρέα Σ. Ἰωάννου: Ἀνθολογία Κυπρίων Ποιητῶν. Ἀθήνα 1951, σ.182.

Κάθε Ἀνθολογία εἶναι καί μιᾶ μαρτυρία, ὀπλή μαρτυρία: γιά τὸ περιεχομένο της ποῦτα, καί ἔπειτα γιά τὸν ἀνθολόγο της. Τὸ περιεχόμενο μαρτυροῦσε π.χ. γιά τήν ποίηση ἐνός λαοῦ, μιᾶς περιόδου ἢ καί ἐνός ποιητῆ ἀκόμη, γιά ἕνα ποιητικὸ εἶδος ἢ γιά μιᾶ ποιητικὴ σχολή. Εἶναι μιᾶ μαρτυρία οὐσίας αὐτῆ, ἀντικειμένου μαρτυρία. Ἀλλά σὲ κάθε μιᾶ πάλι ἀπὸ τίς περιπτώσεις αὐτὲς δίνεται καί μιᾶ μαρτυρία γιά τὸν ἀνθολόγο, γιά τίς τάσεις καί προτιμήσεις του, γιά τήν αἰσθητικὴ καί ζωητικὴ καλλιέργειά του: εἶναι μιᾶ προσωπικὴ μαρτυρία αὐτῆ, ὑποκειμένου μαρτυρία. Καί ἔπειδή στὸ διάβασμα μιᾶς Ἀνθολογίας, πολλὴ περισσότερη παρὰ στὸ διάβασμα ὁποιοδήποτε ἄλλου βιβλίου, μπαίνει καί ἕνα τρίτο στοιχεῖο, ἡ δεοντολογικὴ ἀντίληψη τοῦ ἀναγνώστη γιά τήν ἀξία ἢ ἀπαξία τούτου ἢ ἐξείνουν τοῦ ποιήματος, ἢ προσωπικὴ προτίμηση (προῖον ἀτομικῶν ὅσων διαφορετικῶν στοὺς διαφοροῦς ἀναγνώστες), — εἶναι πολλὴ δύσκολο νά συμφιλιωθοῦν πάντα καί νά συμβαδίζω ἀπόλυτα οἱ τρεῖς αὐτὲς διαφορῶς δυνάμεις—ποιήματα, ἀνθολόγος, κοινό—ποῦ ἐνσυνείδητα ἢ ἀσυνείδητα ἐνεργοῦν στὴν ὀργάνωσή μιᾶς Ἀνθολογίας παρουσιασμένης γιά πλατιὰν ἀναγνώση. Ἔτσι πολλὲς φορές ὑπερισχύει ἡ ἀνάγκη τῆς ὅσο τὸ δυνατό πρὸ ἀντιπροσωπευτικῆς παρουσίας τῆς ποιητικῆς παραγωγῆς ἐνός τόπου, μιᾶς περιόδου, ἐνός ποιητῆ, ὀπότε ὁ ἀνθολόγος μπορεῖ νά κάνει καί ὑποχωρήσεις στὶς δικάς του αἰσθητικὲς ἀντιλήψεις καί ἀσχές. Αὐτὸ συμβαίνει ἰδίως ὅταν ὁ κριτικὸς σκοπὸς τῆς Ἀνθολογίας εἶναι διδακτικὸς: νά δώσει π.χ. ὅσο τὸ δυνατό πρὸ πιστῆ καί πλήρη εἰκόνα τῆς ποιητικῆς παραγωγῆς, καλῆς ἢ κακῆς, ἐνός τόπου, μιᾶς ἐποχῆς, ἐνός ποιητῆ, ὥστε ὁ ἀναγνώστης νά πάρει ὅσο τὸ δυνατό καθαρὴν ἰδέαν τῆς ποιητικῆς δράσεως στὸν ὀρισμένο αὐτὸ τομεᾶ. Στὴν περίπτωσιν αὐτῆ ὁ ἀνθολόγος προσπαθεῖ ν' ἀποφύγει τὸν καθορισμὸ καί τὴν ἐπιβολὴν αἰσθητικῶν αἰτημάτων, καί ἀφήνει ἐλεύθερο τὸν ἀναγνώστη ν' ἀσκήσει τὴν κρίση του, νά κάνει τὴν ἐκλογὴν του. Ἡ ἀνθολογία εἶναι τότε μιᾶ ἀνθοδόμη ἀπὸ ποικίλα

λουλούδια μὲ διάφορο χῶμα, ἄρωμα καί μορφή, ἢ καλύτερα: ἕνα δειγματολόγιο, ὅπου ὅλα τὰ λουλούδια μιᾶς περιοχῆς ἀντιπροσωπεύονται, γιά νά τὴ γνωοῖσει ὁ ἀναγνώστης, νά τὰ μάθει. Οἱ προσωπικὲς προτιμήσεις τοῦ ἀνθολόγου ὑποχωροῦν στὴν ἀνάγκη τῆς ὀλοκληρωμένης καί ἀδιάβλητης μαρτυρίας. Ἡ Ἀνθολογία γίνεται ὀδηγὸς, πληροφοροδότης, ἔργο ἐπιστήμης περισσότερο παρὰ αἰσθητικῆς καταξίωσης.

Ἀλλὰ ἀκόμη καί στὴν περίπτωση αὐτῆ ἡ προσωποκρίση τοῦ ἀνθολόγου δὲ γίνεται ὀλότελα. Ποῦ καί τοῦ προσωποῦ ἀξεται ἡ ἀτομικὴ προτίμησή του, ἢ ζωητικὴ καί αἰσθητικὴ ἐπιλογή, ποῦ ὑποδηλώνει τὴ διάθεσή του νά ὑποβάλει τοῦλάχιστο τὴ γνώμη του. Συγγνώμη ὁμοῦς ἡ Ἀνθολογία εἶναι καθορὰ προσωπικὸ ἔργο τοῦ ἀνθολόγου, ἐκδήλωσις τῆς δικῆς του αἰσθαντικῆς ἀποτέλεσμα τῶν καθαρὰ δικῶν του προτιμήσεων καί ἀντιλήψεων γιά τὴν ποίηση. Ἐκφέρει ὁ ἀνθολόγος ὅτι ταιριάζει μὲ τὴ δική του ψυχὴ, ὅτι πλησιάζει πρὸς τὴ δική του αἰσθητικὴ, ὅτι ἰδιαίτερα τὸ δέχεται αὐτὸς σὰν ἀξία ποιητικὴ ἐκδήλωσις. Καί τότε κριτικῶς ἡ Ἀνθολογία εἶναι ἕνα τεκμήριον γιά τὴ διάγνωση τοῦ ψυχικοῦ κόσμου τοῦ ἀνθολόγου, μιᾶ μαρτυρία γιά τὴν προσωποκρίση του, καί γίνεται, λίγο πολλὴ, προσωπικὴ δημογραφία. Βέβαια οἱ ἀντιρροήσεις τῶν ἀναγνωστῶν εἶναι ἰσχυρότερες στὴν περίπτωσιν αὐτῆ, γιὰτὶ ἀποκλείονται ἴσως ποιήματα ποῦ αὐτὰ θὰ τὰ ἤθελαν στὴν Ἀνθολογία, ἐνὸς παρουσιάζονται ἄλλα ποῦ δὲ θὰ τοῦς ἔγνοιε ἀν' ἔλπισιν ἀπ' αὐτῆ. Ἀλλὰ πῶς ἀνθολόγος καί πῶς θὰ μποροῦσε νά ικανοποιήσει ὅλον—τον τοῦς ἀναγνώστες στὸ σημεῖο αὐτὸ, ἰδιαίτερα ὅταν πρόκειται γιά ἐπιλογή ἀπὸ ἔργα σχετικὰ πρόσφατα, ποῦ ὁ χρόνος δὲν ἔχει ἀκόμη κατακροῦσει ἀπόλυτα τὴν ἀξία τους; Στὴν περίπτωσιν αὐτῆ ἔχει τοῦλάχιστο ὁ ἀνθολόγος τὴν εὐθυμία νά προσβάλει τὴ δικὴν του προτίμησιν καί νά τὴν ὑποβάλει στὴ δοκιμασίαν τοῦ κοινοῦ ἐλέγχου. Ἔτσι καί ὁ ἀναγνώστης θὰ κρίνει τὴν ποιητικὴν δεξιότητά του ἀνθολόγου περισσότερο παρὰ τὰ ἴδια τὰ ποιήματα. Γιατὶ θὰ χαρεῖ, βέβαια, ἢ θ' ἀποδοκιμάσει τὰ κοινά μιᾶς τέτοιας ἐπιλογῆς, ἀλλὰ μαζί θὰ γνωοῖσει καί τὴν ἀντιλήψιν τοῦ ἀνθολόγου γιά τὴν ποίηση, καί ἔτσι θ' ἀποφασίσει γιά τὴν ἐπιτυχία ἢ ἀποτυχία του, γιά τὴν ἀξία τῆς προσφοράς του. Καί ὅσο πρὸ πλατιᾶ ἀναπαύουσι στὸ μεγάλο κοινὸν βραβεῖ μιᾶ Ἀνθολογία, τόσο καί οἱ αἰσθητικὲς ἀρ-

χές του ἀνθολόγου συμφωνοῦν πρὸς τὴς ἀπαιτήσεις τοῦ κοινού.

**

Παραμάχουμε ἴσως ὁ πρόλογος αὐτός, ὅμως ἐπρεπε νὰ θίξουμε τουλάχιστο γενικά τὸ πρόβλημα τῆς ἀνθολογήσεως καὶ γιὰ νὰ τοποθετήσουμε οσοῦτα τὴν «Ἀνθολογία Κυπρίων Ποιητῶν» τοῦ κ. Ἰωάννα Σ. Ἰωάννου, καὶ γιὰ τοὺς οἱ παρατηρήσεις αὐτὲς θὰ μᾶς χρειαστοῦν γιὰ τὴν κριτικὴ ἐπιθεώρηση μᾶς ἄλλης ἑλληνικῆς ἀνθολογίας σ' ἓνα ἀπὸ τὰ ἐρόμενα τεύχη τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ. Ὅσοτό τὸ πρόβλημα δὲ λύνεται καὶ τὸ ζήτημα δὲν τελειώνει μ' ὅσα γράφουμε πρὸ πάντων χρειάζεται ἐνδύστερη ἀνάλυση καὶ μεγαλύτερη συζήτηση, ὑπομνηματισμένη, πὸν ἴσως νὰ γίνει ἄλλη φορὰ. Τώρα πρέπει νὰ βιαστοῦμε νὰ γυρίσουμε στὴν ὥραία «Ἀνθολογία Κυπρίων Ποιητῶν».

Τὸ βιβλίον αὐτὸ εἶναι πρῶτα καὶ κύρια ἓνα ἔργο ἀγάπης: ἀγάπης πρὸς τὴν Κύπρον καὶ ἀγάπης πρὸς τὴν ποίησιν. Ἡ διπλὴ αὐτὴ ἀγάπη εἶναι τὸ μότο του, πολὺν περισσότερο ἴσως παρὰ τὸ γνωστὸ χωρίο τοῦ Στράβωνα πὸν μπαίνει προμετωπίδα του. Γι' αὐτὸ ἄλλοστε γίνεται προσπάθεια στὸ βιβλίον αὐτὸ ν' ἀντιπροσωπευθεῖ μὲ σχετικὴ πληρότητα ὅλη ἡ νεώτερη ποιητικὴ παραγωγὴ τῆς Κύπρου, ἀλλὰ κάτω ἀπὸ τὴν ἀσθητικὴ ἐπιλογὴ τοῦ ἀνθολόγου πὸν γυριάζεται ἐξ ἴσου καὶ γιὰ τὴν ποίησιν. Ὁ κ. Ἰωάννου προσπαθεῖ νὰ συνδυάσει τὴς δυὸ ἀνάγκες: νὰ δεῖξει τὴν πορεία τῆς ἑλληνικῆς ποιητικῆς παραγωγῆς στὴν Κύπρον κατὰ τὴς τελευταῖες δεκαετηρίδες, ἀλλὰ καὶ νὰ μὴ χαμηλώσει τὸ ἐπίπεδο τῶν ἀισθητικῶν κριτηρίων του. Ἔτσι ἡ «Ἀνθολογία» του θέλει νὰ εἶναι ἀδιάβλητο ντοκουμέντο τοῦ ποιητικοῦ λόγου στὴν Κύπρον, μαζί ὅμως γίνεται καὶ προσωπικὴ μαρτυρία καὶ ἔξομολόγησιν τοῦ ἀνθολόγου γιὰ τὴς ἀντιλήψεις του σχετικὰ μὲ τὴν ποίησιν. Ὁ συνδυασμός εἶναι πολὺ δύσκολος, ὅμως τολμῶ νὰ πιστεῖω πὸς ὁ κ. Ἰωάννου τὸν ἔφερε σὲ καλὸ τέλος. Στὰ τριάντα ὀνόματα ποὺ παρουσιάζονται ἐδῶ λίγα εἶναι ὅσα θὰ μπορούσαν νὰ προστεθοῦν γιὰ νὰ εἶναι ὀλόκληρα ἀντιπροσωπευτικὴ ἡ «Ἀνθολογία» τῆς ποιητικῆς παραγωγῆς στὴν Κύπρον κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴ. Ἡ ἀπουσία τοῦ Νίκου Νικολαΐδη εἶναι ἡ πρὸ ἀισθητὴ. Ἐχτός ὅμως ἀπ' αὐτῶν, εἶναι, ἀλθία, ζήτημα ἀν θὰ κέρδιζε σὲ ποίησιν ἡ «Ἀνθολογία» μὲ τὴν προσθήκην τῶν τριῶν-τεσσάρων ἄλλων ὀνομάτων πὸν

λείπουν τώρα ἀπ' αὐτὴ. Ἡ ἐπιτυχία εἶναι ἀζόμη μεγαλύτερη στὴν ποιότητα τῶν κομματιῶν πὸν στολίζουν τὸ βιβλίον: μοιρονοὶ καὶ στὴν οὐσία καὶ στὴ μορφὴ ἀντιπροσωπεύονται ὅλες οἱ τάσεις καὶ τεχνοτροπίες, ποικίλες ἰδέες καὶ καταστάσεις, ὅμως σχεδὸν ὅλα ἀποπνεύουν ἐκεῖνο τὸ ἀούληπτον γνώρισμα πὸν τὰ κάνει ποιήματα. Τὸ ποιητικὸ κριτήριο τοῦ κ. Ἰωάννου στάθηκε πολὺ ψηλά, μὲ κύρια χαρακτηριστικὰ τὸ λυρικό στοιχεῖο καὶ τὴν τεχνικὴ ἀπαρίτιση. Κι' ἔτσι λίγα εἶναι τὰ ποιήματα πὸν θὰ μπορούσαν ν' ἀντικατασταθοῦν μὲ ἄλλα καλύτερα κατὰ τὴν ἀντίληψίν μας. «Κατὰ τὴν ἀντίληψίν μας», ὅμως. Καὶ ἡ ποιητικὴ ἀντίληψιν τοῦ κάθε ἀναγνώστη σίγουρα διαφέρει. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ ἀνθολόγου αὐτὰ εἶναι τὰ καλύτερα, ὅσα παρουσιάζονται στὸ βιβλίον του. Κ' εἰν' αὐτὴ πὸν ἔχει τὴ βασικὴ σημασία στὴν ἐκλογὴ τῶν ποιημάτων. Φτάνει πὸν διαπιστόνουμε πὸς ὁ κ. Ἰωάννου δὲν ἔκανε σημαντικὰς ὑποχωρήσεις καὶ πὸς κράτησε ψηλά τὸ ἐπίπεδο τῆς ἐκλογῆς του γιὰ ν' ἀντιληφθοῦμε τὴν ἀξία τοῦ ἔργου του στὸ σημεῖον αὐτό.

Ἐχτός ὅμως ἀπὸ τὴ χαρὰ τοῦ ποιητικοῦ λόγου, ἐχτός ἀπὸ τὴν ἀισθητικὴ ἀπόλαυση πὸν μᾶς δίνει ἡ «Ἀνθολογία» αὐτὴ, ἔχει καὶ μὴ ἄλλη σημασία: ἀποτελεῖ χειροπιαστὴ ἀπόδειξιν τοῦ ἀδιάσπαστου πνευματικοῦ δεσμοῦ ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδας καὶ ἑλληνικῆς Κύπρου. Τὰ ἴδια θέματα, οἱ ἴδιες τεχνοτροπίες, τὸ ἴδιο πνεῦμα, οἱ ἴδιες ἀναζητήσεις χαρακτηρίζουν τὴν κυπριακὴν ποίησιν ὅπως καὶ τὴν ἄλλη ἑλληνικὴν ποίησιν. Εἶναι ἡ ἴδια ψυχὴ πὸν τραγουδάει, μὲ τὴν ἴδια γλῶσσαν, μὲ τοὺς ἴδιους τόνους, μὲ τὰ ἴδια μέτρα. Δὲ λείπει βέβαια κάποιο τοπικὸν χροῦμα στὰ κυπριακὰ ποιήματα, ὄχι μόνο στὰ διαλεκτικὰ ἀλλὰ καὶ σ' ὅσα εἶναι γραμμένα στὴν πανελληνία δημοτικὴν στοιχεῖον, κάποια τραφερότητα, ἡ νοσταλγικὴ σκέψιν, μιὰ τάση περιγραφικῆς. Αὐτὰ ὅμως δὲν εἶναι γνωρίσματα βαθιὰ διαχωριστικὰ—πολὺ λιγότερον ἀποξενωτικὰ— ἀπὸ τὴν καθιερωμένη ἑλληνικὴν ποίησιν. Εἶναι μικροὲς νότες μόνον, πὸν κάνουν ἴσως πρὸ πηγαία, πρὸ ἀνθρώπινην τὴν κυπριακὴν ποίησιν, χωρὶς ὅμως νὰ τὴν ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸν ποιητικὸν λόγο. Γενικά, ἄλλωστε, ἡ κυπριακὴ ποίησιν διαφέρει τοὺς ἴδιους δεσμούς πὸν καὶ ἡ ἄλλη ἑλληνικὴ ποίησιν βάδισε στὴς ἀνάλογες ἐποχές: τὰ διαδοχικὰ στάδια πὸν πέρασε ἡ μιὰ τὰ πέρασε

κ' ἢ ἄλλη, μὲ τὰ ἴδια χαρακτηριστικά, τις ἴδιες ἐπιδράσεις κ' ἐπιδῶξεις. Στὴν πραγματικότητα δὲν ὑπάρχει ἰδιαιτέρα κυπριακὴ ποίηση: εἶναι ἑλληνικὴ ποίηση ποῦ τὴ γράφουν Ἕλληνες ποῦ ἔτυχε νὰ κατὰγονται ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ Κύπρο. Γι' αὐτὸ ὑπάρχει βάσιμη ἐλπίδα τώρα μὲ τὴν «Ἀνθολογία Κυπρίων Ποιητῶν» τοῦ κ. Ἰωάννου νὰ δοῦνε τὴν ἀλήθεια αὐτὴ ἐπιτέλους καὶ οἱ πνευματικοὶ ἐργάτες στὴν Ἑλλάδα, νὰ γνωρίσουν ἔστω κ' ἓνα μέρος τῆς πνευματικῆς δημιουργίας τῆς Κύπρου, νὰ ἐνδιαφεροῦν γι' αὐτὴ καὶ νὰ τὴν καταξιώσουν μὲ τὴν στοργὴ καὶ τὴ μελέτῃ ποῦ τὴς ἀξίζει.

Μιά ἔλλειψη ὥστόσο τοῦ βιβλίου αὐτοῦ δὲν μπορούμε παρὰ νὰ τὴν ἀναφέρουμε: ἐννοοῦμε τὴν ἀπουσία κάθε βιβλιογραφικοῦ στοιχείου γιὰ τὰ ποιήματα ποῦ ἀποτελοῦν τὴν Ἀνθολογία. Ἐχθὸς ἀπὸ μιά χρονολογία γιὰ κάθε ποιητὴ (οἱ ποιητὲς κατατάσσονται χρονολογικά: ἀνάλογα μὲ τὸ χρόνο τῆς γέννησης των) κανένα ἄλλο στοιχεῖο βιογραφικὸ ἢ βιβλιογραφικὸ δὲ δίδεται. Καταλαβαίνομε τὸ κίνητρο τοῦ κ. Ἰωάννου: θέλησε νὰ δώσει τὰ ποιήματα αὐτὰ σὰν ποίηση, ἑλληνικὴ ποίηση ἀπὸ τὴν Κύπρο, — καὶ τίποτ' ἄλλο. Γι' αὐτὸ ἴσως ἀπόφυγε καὶ νὰ προλογίσῃ τὸ βιβλίο του, νὰ τὸ σχολιάσῃ, νὰ τὸ ἐξηγήσῃ. Θέλησε νὰ κινήσῃ τὸ δικὸ του μόχθο, νὰ μὴ διαλαλήσῃ τὴν ἐργασία του καὶ τοὺς σκοποὺς τῆς. Θέλησε, σερνὰ κ' εἰσυνειδητὰ, νὰ μείνῃ ἀπόρροια τῆς συμῶλης του. Ἀλλὰ θὰ μεγάλωνε περισσότερο ἢ χρησιμότητὰ τοῦ βιβλίου καὶ θὰ ἐνδυνάμωνε πολὺ ὁ ἀναγνώστης, ἰδιαίτερα ἐκεῖνος ποῦ θὰ θελήσῃ νὰ μελετήσῃ βαθύτερα καὶ πλατύτερα τὴν κυπριακὴ λογοτεχνία, ἂν γιὰ κάθε ποίημα δηλωνόταν ἡ πηγὴ του, κατὰ τὸ παραδείγμα τῆς «Ἀνθολογίας» τοῦ Ἡ. Ν. Ἀποστολίδη. Ἐλπίζουμε νὰ γίνῃ ἡ προσθήκη αὐτὴ στὴ δευτέρῃ ἐκδόσει.

Ἡ «Ἀνθολογία Κυπρίων Ποιητῶν» τοῦ κ. Α. Σ. Ἰωάννου ἀξίζει κάθε ἔπαινο. Γιατί—καὶ δίκατα μεταφέρω ἐδῶ ὅτι ἄλλος ἔγραψε γιὰ τὴν «Ἀνθολογία» τοῦ Ἀποστολίδη — «καὶ μόχθο ὄχι τυχαῖο μαρτυρεῖ αὐτὴ ἡ ἐργασία, κ' εἰσυνειδησία σπάνια, καὶ μεθοδικότητα ζηλευτὴ, καὶ καλαισθησία μεγάλη, καὶ ἀμεροληψία ἀναμφισβήτητη. Ὅσο γιὰ τὴν χρησιμότητά της, ἀφοῦ μάλιστα συμβαίνει νὰ παρουσιάσῃ τόσα προτερήματα, θαρρῶ πὼς δὲν μορεῖ ν' ἀμφιβάλλῃ κανεὶς».

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΗΣΗΣ

Δ. Λευκοπέλου—Δ. Λευκάτου:
Παροιμίες τῶν Φαράσων. Athènes 1951, σ.219. Collection de l' Institut Français d' Athènes.

Τὸ βιβλίο αὐτὸ εἶναι τὸ πέμπτο στὴ σειρά τοῦ κέντρου Μιζοασιατικῶν Σπουδῶν καὶ τὸ τρίτο ποῦ δημοσιεύεται γιὰ τὰ Φάρασα. Προηγουμένως κυκλοφορήσανε «Τὸ γλωσσικὸ ἰδιῶμα τῶν Φαράσων» ἀπὸ τὸν κ. Ν. Ἀνδριώτῃ κ' «Ἡ λατρεία τῶν Φαράσων» ἀπὸ τὸν μ. Δ. Λουκόπουλο καὶ τὸν κ. Δ. Πετρόπουλο. Τὰ Φάρασα εἶν' ἓνα χωριὸ τῆς χαμένης πιά γιὰ τὸν ἑλληνισμὸ Κάρπαδοκίας. Στὴ συλλογὴ αὐτὴ δημοσιεύονται 900 παροιμίες καὶ παροιμώδεις φράσεις. Τὰ δύο τρίτα ἀπ' αὐτὲς μαζεύτηκαν ἀπὸ τὸ μ. Λουκόπουλο καὶ οἱ ὑπολοιπὲς ἀπὸ τὸν κ. Λουκάτο.

Οἱ Παροιμίες τῶν Φαράσων περιλαμβάνουν μιά εἰσαγωγὴ (σ. 5'-11') γραμμένη ἀπὸ τὸν κ. Α. Σ' αὐτὴ γίνεται λόγος γιὰ τὸν τρόπο ποῦ ἐργάστηκε ὁ ἐκδότης, γιὰ τίς «τυπικὲς φράσεις μὲ τίς ὁποῖες εἰσάγουν τὴν παροιμία τους οἱ Φαρασιῶτες», γιὰ τὰ πρόσωπα στὰ ὁποῖα κατὰ προτίμησιν ἐκφέρονται οἱ παροιμίες τῆς συλλογῆς (ὁ συγγραφεὺς παρατηρεῖ ἔλλειψη ρυθμικοῦ τόνου καὶ ἔξωτερικῆς λογοτεχνικότητος), γιὰ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν «γνωμικῶν παροιμιῶν» ἀπὸ τὸ λαὸ καὶ γιὰ τὸ ὄλιγο περιεχόμενό τους, ποῦ «χαρακτηρίζουν ὄχι μονάχα τὴ φαντασία, ἀλλὰ καὶ τὴ φρονικὴ ἐπιτοτεία καὶ τὴν ἀλληγορικὴν προτίμησιν τῶν Φαρασιῶτων».

«Κ' ἂν ὑποθέσουμε, ὑποστηρίζει ὁ κ. Α., πὼς δὲν ξέραμε τίποτε ἄλλο γιὰ τὰ Φάρασα καὶ τοὺς Φαρασιῶτες καὶ πὼς προσπαθοῦσαμε μόνο ἀπὸ τίς παροιμίες τους νὰ μάθουμε κάτι γι' αὐτοὺς, θὰ μπορούσαμε μὲ ἀρκετὸ πλησίασμα τῆς ἀλήθειας νὰ συγκεντρώσουμε ὁρισμένα χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα. Τελευταία σημειώνει τὸ «ἐντράπελο στοιχεῖο» τους ποῦ χρωματίζεται ἀκόμα πολὺ μὲ τὸν ἰδιωματικὸ τρόπο τῆς διατύπωσης τους.

Ἀκολουθεῖ ὁ Πρόλογος τοῦ μ. Λουκοπούλου (σ. 13'-κα'), Βιβλιογραφία καὶ συντομογραφίες (σ. κβ'), ἡ φωνητικὴ ἀξία τῶν ἰδιαιτέρων τυπογραφικῶν στοιχείων (σ. κγ'), οἱ Παροιμίες (σ. 1-170) καταταγμένες κατ' ἀλφαβητικὴν σειράν τῶν λημμάτων, μὲ τὴν μετάφραση τους στὴν κοινὴ νεοελληνικὴ, τὴν ἐρμηνεία τους κ' ἄλλες σημειώσεις κάτω ἀπὸ τὸ κείμενο. Ὅτιστα εἶναι τὸ Λεξιλόγιό (σ. 171-190), ὁ Πίνακας

των λημμάτων (σ. 191-198), τὸ Εὐρετήριο των κυριότερων παροιματικῶν ἐνοπιῶν (σ. 199-202)-ἐννοιολογικὴ κατὰ τάξιν-, οἱ πληροφρονητές (σ. 203-4), οἱ 256 παροιμίαι τοῦ Λεβίδου (σ. 205-215) ποὺ δημοσίευσεν ὁ καθ. Dawkins στὸν ἐντέτατο τόμο τῆς Λαογραφίας καὶ τὰ Παροράματα (σ. 216-19).

Ὅπως ἀντιλαμβάνεται κανεὶς ἀπὸ τὴν ἀπλὴν παράθεση των περιεχομένων τοῦ βιβλίου πρόκειται γιὰ μιὰ πολὺ φροντισμένη ἔκδοσις καὶ ἄρτια ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ πλευρὰ. Ἐκτός ἀπὸ τὴν ἀκριβεία τῆς καταγραφῆς τῶν παροιμιῶν, ιδιαίτερη ἀξία ἔχουν οἱ ἐρμηνείαι καὶ οἱ διάφοροι ἐπεξηγήσεις τοῦ συγγραφέα ποὺ εἶναι σαφεῖς, σύντομοι, ἐπιγραμματικὲς κάποτε. Ἀξίζει ἀκόμη ν' ἀναφερθῆ ἡ παραβολὴ τῶν παροιμιῶν τῆς συλλογῆς πρὸς τὶς Ποντιακὰς ποὺ ἔχουν δημοσιευθῆ, πρὸς τὶς ὁποῖαι πραγματικὰ παρουσιάζουν ιδιαίτερη συγγένεια οἱ Φαρασιώτικαις.

Βέβαια καὶ μετὰ τὶς παροιμίαις ἄλλων ἐπαρχιῶν τοῦ ἑλληνισμοῦ-συγγενεῶν οἱ παροιμίαις τῆς συλλογῆς. Μετὰ τὶς Κυπριακὰς ὕστερα ἀπὸ ἓνα πρῶχειο ὑπολογισμὸν βρῆκα πὼς πάνω ἀπὸ ἑκατὸν συμπύκνουν καὶ ποσοτικῆς ἀντιπαροβολῆ τὸς ν' ἀποδείξῃ μεγαλύτερη ἀντιστοιχία. Ἔτσι καὶ μετὰ τὴ βοήθεια των παροιμιῶν θὰ μπορούσε ἴσως νὰ ὑποστηρικθῆ κάποιοι χαρακτηριστικὸς σύνδεσμος καὶ κάποια συγγένεια ἀνάμεσα στὴν Καππαδοκίαν καὶ στὴν Κύπρον. Ἡδὴ τὰ προηγούμενα στοιχεῖα τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ τῆς Καππαδοκίας, δηλ. ἡ γλῶσσα καὶ ἡ λατρεία, ποὺ ἔγιναν γνωστά, ἔκαμαν μερικὸν λόγιον νὰ ἐκφράσουν τὴν ὑπόνοιαν αὐτῆ. Τὸ ζήτημα θὰ λυθῆ ὅταν συμπληρωθῆ ἡ δημοσίευσσις καὶ τοῦ ἄλλου ὕλικου τῆς Καππαδοκίας ποὺ ἔχει συγκεντρωθῆ τὸ Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν. Ὡς τότε πρόκειται νὰ εἴμαστε ἐπιφυλακτικοί.

Ν. Χ. ΚΟΝΟΜΗΣ

ΟΙ ΕΚΘΕΣΕΙΣ

Ἡ ἔκθεσις ζωγραφικῆς τοῦ Ἀνδρέα Κόδρου στὸ Ζάππειο.

Σὲ προηγούμενον σημείωμά μας γιὰ τὴν ἔκθεσις τοῦ Κυρίου ζωγράφου Τάκη Φραγκοῦδου εἴχαμε ἐκφράσει τὴν εὐχὴ νὰ βλέπαμε σύντομα καὶ ἄλλαις ἐκθέσεις Κυπρίων ζωγράφων στὴν Ἀθήναν. Καὶ ἡ χαρὰ μας ἦταν μεγάλη ὅταν εἶδαμε νὰ ἀναγγέλλεται, ἓνα μονάχα μῆνα μετὰ, ἡ ἔκθεσις ἐνὸς ἄλλου, ἐντελῶς ἀγνώστου ὡς τὴν ὥρα ἐκείνην σὲ

μᾶς, Κυρίου ζωγράφου, τοῦ κ. Ἀνδρέα Κόδρου.

Ὁ ζωγράφος μας, νέος στὴν ἡλικίαν, ποὺ τώρα μόλις τελειώνει τὶς σπουδὰς του στὴν Ἱατρικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, γεννήθηκε στὴν Ἀθηναίον τῆς Κύπρου, ἀλλὰ μικρὸς ἀκόμα ἐγκαταστάθηκε στὴν Λευκωσίαν, ὅπου τελείωσε καὶ τὶς γυμνασιακὰς του σπουδὰς. Τονίζω ξεχωριστὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο γεγονός ὡς ἓνα σημεῖον ἀφειρητικῶς τῶν πρῶτων καλλιτεχνικῶν ἀνησιχίων του. Γιατὶ ἐκεῖ, στὸ Παγκύπριον Γυμνάσιον τῆς Λευκωσίας, ὁ μαθητὴς τότε Ν. Α. Κόδρος διδάχθηκε τὰ πρῶτα στοιχεῖα σκιτσογραφίας καὶ ζωγραφικῆς ἀπὸ τὸ γνωστὸ καθηγητὴ καὶ διαλεκτὸν Κύριον ζωγράφον κ. Α. Διαμαντῆ.

Στὸ μικρὸ τοῦτο σημείωμα, δὲν μᾶς παίρνει ὁ χρόνος γιὰ νὰ μιλήσωμεν γιὰ τὴ μεγάλη ἐπίδρασις τοῦ κ. Α. Διαμαντῆ ἀπάνω στὴν γενιὰ των νέων ποὺ εἶχαν τὴν καλλιτεχνικὴν εὐκαιρίαν τὰ περὶ αὐτῶν καὶ νὰ «διδάχθωσιν» ζωγραφικὴν ἀπὸ τὸ Παγκύπριον Γυμνάσιον. Ἡ περισιγῆ ἔκθεσις ἔργων των μαθητῶν τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου, ποὺ μετὰ τὴν φροντίδα ὁργανώθηκε στὴν Ἀθήναν κάττω ἀπὸ τὴν προσοτικὴν ἐπίβλεψιν τοῦ κ. Διαμαντῆ, εἶναι ἓνα φωτεινὸν παράδειγμα μᾶς μεγάλης καὶ ἀποφασιστικῆς καλλιτεχνικῆς δουλειᾶς πάνω στὰ Κυπριακὰ νεῖατα.

Ὁ κ. Ἀνδρέας Κόδρος εἶναι ἓνας ἐρασιτέχνης. Μετὰ ἀσκητὴν εὐαισθησίαν στὸ διάγραμμα καὶ στὸ χρῶμα, δὲν ξεπέρασε ἀκόμα τὸ στάδιον τοῦ ἠθογραφικοῦ νατουραλισμοῦ. Ἐπιηρεάζεται βαθύτατα ἀπὸ τὸ ἠθογραφικὸν στοιχεῖον τοῦ Κυπριακοῦ ὑπαίθρου. Σηκνὲς ἀπὸ τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶναι τὰ περισσώτερα ἀπὸ τὰ ἔργα του, ἀλλὰ ἀδέξια καὶ πρωτόλεια ὅπως τὸ «Πότισμα», τὸ «Ἀλώνημα», τὸ «Γέριον πεύκο στὸν Προδρόμον», καὶ ἄλλα μεστότερα, ἐκφραστικώτερα, καμωμένα μετὰ κάποια εὐαισθησίαν, ὅπως τὸ «Σπίτια στὴν Κερύνεια», τὸ «Περιβόλι», τὸ «Μαγκανοπήγαδος».

Τὸν καλλιτέχνην, ἐκτός ἀπὸ τὸ Κυπριακὸν τοπίον, τὸν ἔχει ἀπασχολήσει καὶ τὸ Ἀττικὸν ὑπαίθρον. Τὰ ἔργα του «Βάρκις», «Ἅγιος Βασίλειος Καισαριανῆς», «Μαργαρίτες» καὶ «Ἀπὸ τὴν Ταράσσα» εἶναι κομμάτια φτιαγμένα μετὰ κάποια δεξιότητα, στὰ πλαίσια ὅμως πάντα ἐνὸς ἀπλοῦ νατουραλισμοῦ καὶ χωρὶς μεγάλαις ἀξιώσεσι. Στὴν κατηγορίαν των ἔργων του τούτων ξεχωρίζω ἰδιαίτερα τὸ «Σπίτια στὴν Κερύνεια»

πὸ ἀνέφερα παραπάνω. Εἶναι ἓνα κομμάτι μὲ χρωματικὴ εὐαισθησία καὶ λυρισμὸ. Ξεχωρίζω ἀκόμα τὴ «Βαρβάδα», πὸ εἶναι ἴσως καὶ ἡ καλλίτερη καλλιτεχνικὴ ἐπίτευξη τοῦ ζωγράφου μας. Τὸ ἔργο τοῦτο ἔχει πολλή κίνηση, χρῶμα καὶ χαρακτήρα, ἔτσι πὸν ἐνταγμένο δὲ πὰ στὰ ἄλλα ἔργα τοῦ καλλιτέχνη, νὰ δίνεται στὸ μάτι τοῦ θεατῆ σάν μιὰ παραφῶνια καὶ μιὰ εὐχάριστη ἐκπληξη μαζί. Εὐχόμεστε στὸν καλλιτέχνη, ξεπερνώντας κάποτε τὴν νατουραλιστικὴ διάθεσή του καὶ τὸ ἠθογραφικὸ τῆς περιοχόμενου, πὸ τὸν ἀναγκάζουν σήμερα νὰ ἐκφράζεται μὲ μιὰ στατικὴ καὶ πολὺ φρεσὲς ἀμυχή ἐπιφάνεια, νὰ φτάσει ἐκεῖ ὅπου τοῦ δείχνει ὁ δρόμος τοῦ ἔργου του τοῦτου.

Ξεχωρίζω ἀκόμα καὶ τὸ ἔργο του «Ὁ Κωστάκης καὶ οἱ παπαρῶνες». Εἶναι μιὰ ἀπόπειρα ἐμπρεσιονιστικοῦ συνασθηματισμοῦ μὲ πολλή χάρη!

Δουλεύοντας τὴν νατῆ-μόρτ, ὁ καλλιτέχνης προτιμᾷ νὰ ζωγραφίζει λουλούδια. Μερικὰ μάλιστα ἀρετὰ καλά. «Τὰ γαρύφαλλα» εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ καλλίτερα κομμάτια μέσα σ' ὅλη τὴν ἔκθεση.

Ἀπὸ τὰ σχέδιά του ξεχωρίζει κανεῖς, τὰ δύο «Γυμνά».

Γενικά ἡ ζωγραφικὴ τοῦ κ. Κόδρου δὲν ἔχει ξεπεράσει ἀκόμα τὸ ὅριο τῆς προσπάθειάς. Μιὰς προσπάθειας καλόπιστης πὸν δὲν ἔγινε ὅμως ὡς σήμερα μὲ τὴν ἐφεση πὸς τὰ μεγάλα «αἰτήματα» τῆς σύγχρονης τέχνης καὶ μὲ βαθύτην τὴ «συνείδηση» τῆς δημιουργίας. Μ' ὅλα τοῦτα, πρέπει νὰ ὁμολογήσει κανεῖς, ὅτι μέσα ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ καλλιτέχνη διαφαίνεται μιὰ πρῶν καὶ μιὰ ὑπόσχεση πὸν μποροῦν νὰ νὰ μᾶς δώσουν στὸ μέλλον.

ΑΝΔΡΕΑΣ Σ. ΙΩΑΝΝΟΥ

Η ΜΟΥΣΙΚΗ

Ἡ ἐκτέλεση τῆς «Δημιουργίας» τοῦ Χάϋνδ ἀπὸ τὸν «Ἄρη» Λεμεσοῦ.

Καλλιτεχνικὸ γεγονός ἐπῆρξεν ἡ ἐκτέλεση τοῦ ὁρατορίου τοῦ Χάϋνδ «Δημιουργία» ἀπὸ τὸ Σύλλογο «Ἄρης» τῆς Λεμεσοῦ ὑπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ Κυρίου μουσουροῦ κ. Σόλωνος Μιχαηλίδη.

Τὸ ἔργο δόθηκε τὸν περασμένο μῆνα στὴ Λεμεσοῦ καὶ τὴ Λευκωσία, μὲ συμπλοκή τῆς μικτῆς χορωδίας τοῦ «Ἄρη», τῆς συμφωνικῆς ὀρχήστρας «Μόσσαρτ», τοῦ πιανίστα κ. Γ. Μιχαηλίδη, τῆς σοπράνο κ. Ἀσπασίας Σάππα Γάβρη, τοῦ μπάρου κ. Π. Μαρκουλλῆ καὶ τοῦ τε-

νόρου κ. Μ. Σιακατίδη. Ἡ ἀπόδοση τοῦ ἔργου ὑπῆρξε ἀφογη ἀπὸ κάθε ἄποψη. Τόσο ἡ ὀρχήστρα, ὅσο καὶ ἡ χορωδία καὶ οἱ μονωδοὶ ἐμψέυσαν τὸ μέρος τους μὲ βαθιὰ καλλιτεχνικὴν ἀντίληψη, καὶ ἔδωσαν ἓνα σύνολο ἁρμονικώτατο, μέσα ἀπὸ τὸ ὅποιον ἐπρόβαλε καθαρός καὶ ὁλόδροσος ὁ βαθύς δυναμισμός, ὁ πηγαῖος λυρισμὸς καὶ ὁ μελωδικὸς πλοῦτος τοῦ ἐξαιρετικοῦ αὐτοῦ ὁρατορίου.

Μετὰ τὸ περυσινὸ ἀνέβασμα τῆς «Διδούς καὶ τοῦ Αἰνεῖα» τοῦ Πάροελ, ὁ κ. Σόλων Μιχαηλίδης μᾶς ἔδωσε ἐφέτος μὲ τὴν ἐκτέλεση τῆς «Δημιουργίας» ἡπέροχο δείγμα τῶν ἐξαιρετικῶν ἱκανότητων καὶ τῆς λαμπρᾶς δημιουργικῆς ἐργασίας του.

Ν. Κ.

ΝΕΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

«Πνευματικὴ Ζωή»

Στις 15 τοῦ Μάουθ θὰ κυκλοφορήσει στὴν Ἀθήνα τὸ πρῶτο τεῦχος τοῦ μηνιαίου λογοτεχνικοῦ καὶ μορφωτικοῦ περιοδικοῦ «Πνευματικὴ Ζωή», πὸν ἰδιοκτήτης του καὶ διευθυντῆς του εἶναι ὁ γνωστός συμπατριώτης μας λογοτέχνης καὶ δημοσιογράφος κ. Μελεῆς Νικολαΐδης.

Ἡ «Πνευματικὴ Ζωή» ἔδωκε προπολεμικά στὴν Ἀθήνα, ὡς τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1941, δηλαδὴ ὡς τὴν κατάχτηση τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοὺς Χιτλερικούς. Τὸ περιοδικὸ ἔχει κίβλας πίσω του μιὰ πλούσια παράδοση πνευματικῶν ἀγόνων, ἡ ἐπανεκδόσή του ὅμως, πιστεύουμε, θὰ σημάνει μιὰ πὸ πλούσια καὶ πὸ μεστή ἐξορμησιὴ γιὰ τὴν ἐξυγίανση, τὴν ἀναγέννηση καὶ τὴν ἀνάπτυξη τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ τόπου, μὲ βάση τὶς ἀρχές καὶ τὰ ἰδανικά τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Στὴ μεγάλη αὐτὴ πνευματικὴ ἀποστολῆ του τὸ περιοδικὸ θάχει γιὰ ἐγγύηση τὴ γνήσια πνευματικὴ προσωπικότητα τοῦ διευθυντῆ του, καὶ μὲ τὸ τόσο σοβαρὸ μέχρι σήμερα ἔργο του.

Χαιρετίζουμε μὲ χαρὰ τὴν ἐπανεκδόση τοῦ περιοδικοῦ καὶ ἐυχόμεστε κάθε πρόοδο καὶ εὐδοκίμηση.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

—Στις 19 Ἰανουαρίου τὸ Ἀνώτερον Ἑμπορικὸ Λύκειο Λευκωσίας, μὲ συμπλοκή τοῦ Ἰνστιτούτου Νεοκλέους, ἔδωσε στὸ θεάτρο «Ρόγιαλ» θεατρικὴ παράσταση μὲ τὸ ἔργο τοῦ Σπύρου Μελά «Ὁ Γυῖος τοῦ Ἰσκιου».

—Στις 26 Ἰανουαρίου ὁ κ. Φρ. Π. Βράχας μίλησε στὴ σειρά τῶν διαλέξεων

της Πνευματικής 'Αδελφότητος Λευκοσίας με θέμα «Παιδεία».

—Στις 30 'Ιανουαρίου ὁ «Ἀττικός "Ομιλος» ὄργάνωσε στὸν «Παρνασσό» (Ἀθηνῶν) Κυπριακὴ γιορτὴ με ὀμιλητὴ τὸν κ. Π. Κυριαζὴ καὶ θέμα «Ταξίδι στὸ Ἑλληνικὸ νησί». Μετὰ τὴν ὀμιλία τοῦ κ. Κυριαζή, ἡ κ. Μαρούλλα Μπενά καὶ ὁ κ. Τάκης Φραγκοκύβης ἀπάγγειλαν ποιήματα Κυπρίων ποιητῶν, ὁ δὲ κ. Ν. Κλ. Λανίτης ἀπηύθυνε ἐνθουσιώδη προσφώνησιν.

—Τὸν περασμένο μῆνα ἀνακοινώθηκαν τὰ ἀποτελέσματα τοῦ λογοτεχνικοῦ διαγωνισμοῦ τῆς «Ἐνώσεως Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν». Ἀπὸ τὰ ὑποβληθέντα ποιητικὰ ἔργα ἐραεύθησαν οἱ συλλογές «Νιφάδες» τοῦ Κυπρίου ποιητῆ κ. Σάνθου Λυσιώτη καὶ «Πορεία πρὸς τὸ φῶς» τοῦ κ. Δ. Ζαδέ. Ὁ πρῶτος ἔπαινος ἀπονεμήθηκε στὴ συλλογὴ «Ζητώντας τὸ μίτο τῆς Ἀριάδνης» τοῦ ἑπιστοῦ Κυπρίου κ. Κ. Κύρην.

—Στις 20 'Ιανουαρίου ἐφθάσε στὴν Κύπρον ὁ λογοτεχνῆς κ. Στρατῆς Μυριθήλης καὶ παραμένει στὸ νησί περίπου ἕνα μῆνα. Σειρὰν ἐντυπώσεων του ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψιν αὐτὴ δημοσίευσε ἡ Ἀθηναϊκὴ ἔφημερς «Ἑλληνικὴ Ἡμέρα». Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἐδῶ παραμονῆς του ὁ κ. Μυριθήλης, προσκληθεὶς ἀπὸ διάφορα Σωματεία καὶ Ἰδρύματα, ἔδωσε διαλέξεις σ' ὅλες τίς πόλεις τοῦ Νησιοῦ με θέματα «Ἡ πρώτη καὶ τελευταία λάμπα τοῦ Παλαμά», «Ταῦτος, τὸ ἀρσενικὸ θοῦνο» καὶ «Ἱερές Τέχνες τοῦ "Ἐθνους μας». Τὴ διάλεξιν «Ἡ πρώτη καὶ τελευταία λάμπα τοῦ Παλαμά», ποῦ ἔδωσε στὶς 5 Φεβρουαρίου, ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ Ὁμίλου Κύπρου, σὴν αἴθουσα τελετῶν τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου, κατ' ἐυγένειαν παραχώρησιν του, θὰ δημοσιεύσουμε στὸ προσεχές τεῦχος τῶν «Κυπριακῶν Γραμμάτων».

—Στὸ τεῦχος 1ης Φεβρουαρίου τοῦ περιοδικοῦ «Ἑλληνικὴ Δημογραφία», τὸ ὁποῖον διευθύνει ὁ κ. Σπύρος Μελάς, δημοσιεύεται ἀπὸ τὸν κ. Δημήτρην Γιάνκο εὐμενῆς κριτικὴ γιὰ τὸ βιβλίου τοῦ κ. Ν. Κρανιδιώτη «Σπουδές».

—Ὁ συνεργάτης μας κ. Ἀνδρέας Ἰωάννου, μετὰ τὴν ἐκδοσὴ τῆς Ἀνθολογίας Κυπρίων Ποιητῶν, ποῦ ἡ κριτικὴ ἐπαίνεσε ὁμόφωνα, ἐτοιμάζει τὴν ἐκδόσιν Ἀνθολογίας Κυπρίων Πεζογράφων καὶ παρακαλεῖ ὅλους τοὺς ἐνδιαφερομένους νὰ τοῦ στείλουν τὰ ἔργα τους στὴ διευθύνσιν του: ὁδὸς Ὁμήρου ἀρ. 4, Ἀθήνας.

—Τὸ περιοδικὸ τῶν Χανίων «Κρητικὴ Ἔστια» ἐτοιμάζει τὴν ἐκδόσιν Ἀνθολογίας Κρητῶν Ποιητῶν (1912—1952) καὶ παρακαλεῖ ὅλους τοὺς ἐνδιαφερομένους νὰ τοῦ ἀποστείλουν τὰ ποιήματα τους (ἐκδεδωμένα ἢ ἀνεκδότα) γιὰ τὴ σχετικὴ ἐπιλογή.

—Τὰ «Κυπριακὰ Γράμματα» θ' ἀρχίσουν ἀπὸ τὴ 1ης Ἀπριλίου τὴ δημοσίευσιν λογοτεχνικῶν μεταφράσεων χαρακτηριστικῶν κειμένων συγχρόνων Ἀμερικανῶν ποιητῶν καὶ πεζογράφων με εἰσαγωγικὰ σημειώματα καὶ σχόλια τοῦ συνεργάτη τους κ. Νίκου Σπάνια. Στὸ προσεχές τεῦχος θὰ δημοσιεύθουν μεταφράσεις ποιημάτων τοῦ Heinrich Heine με εἰσαγωγικὸ σημείωμα γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του.

ΝΕΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Report of the Department of Antiquities Cyprus, 1937—1939. Nicosia. Printed and published by the Govern-

ment Printing Office, 1951. Price: Twenty-one shillings.

Dr. Dascalakis, Professeur d' Histoire à l' Université d' Athènes: L' Hellenicité de Chypre et le droit d' un peuple de disposer librement de ses destinées. Réponse aux arguments anglais, 1952.

Μίμη Δ. Λέου: Ἡ ζωὴ ποῦ δὲν ἐξήσεν. Διηγήματα. Μαυρίδης, 1951.

Νότη Κ. Ρουσιάνου: Ἡ μάχη τῶν πελαργῶν. Μυθιστόρημα. Ἐκδότης: Μαυρίδης. Ἀθήνα, 1951.

Νότη Κ. Ρουσιάνου: Ἡ φαντασία τοῦ Θεοῦ. Διηγήματα. Μαυρίδης, 1952.

Τάκη Γιαννοπούλου: Πράσινο αἶμα. Ποιήματα, Ἀθήνα, 1951.

Δίλλας Καρναϊκέλα: Τραγουδία στὰ παιδιὰ μου. Ποιήματα. Μαυρίδης, 1952.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Θ. Ε. Εὐθυμίου, Κοινά: Τὰ ποιήματά σας εἶναι ἀκόμη πρωτόλεια. Χρειαζόσαστε πολλὴ μελέτη, ἐργασία καὶ ἀσκήσιν.— Α. Ἰ & κ ῶ θ ο υ, Τεμερία: Σὰς ἀπεστελλόμενα τὰ τεύχη καὶ σὰς ἐνεγράμματα. Πολλὰ σωστὰ ὅσα παρατηρεῖτε στὸ γράμμα σας. Χρειαζέσαστε τώρα δουλειά.— Γ. Χ. Γεωργιάδου, Κτήμα: Ἀξιεπαινή ἡ προσήλωσίν σας στὴν ιδέα τῆς εὐθερίας, οἱ στίχοί σας ὅμως χαλαινὸν εἰς πολλὰ σημεία καὶ ὑστεροῦν σὲ ἔξαρσιν.— Δ. Ὁ ρ ῆ σ τ η ν, Κερνία: Ἡ «Ἀπριλιάτικὴ μέρα» εἶται τεχνικῶς ἀδυναμίες καὶ, ἀπὸ ἀποφωσῶς περιχομένου, εἶναι πολὺ κατώτερο ἀπὸ τὴν «Ἄγλη», ποῦ δημοσιεύσαμε στὸ προηγούμενο τεῦχος μας. Τὸ «Ἀνοιξὴ» ὑστερεῖ τεχνικά. Συναστέλλουμε τὸ τεῦχος Ἰανουαρίου, τὸ ὁποῖον θὰ παρέπεσε.— Μ. Κ α λ ο ζ ῶ η ν, Λάρνακα: Τὸ ποιήμα ποῦ μὰς στείλατε καλὸ θὰ δημοσιεῖθὴ με διαφορετικὸ ὄμως τίτλο. Εὐχάριστοῦμε γιὰ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν τιμὴν. Τὸ «Νυχτερινὴ» εἶναι φυσιολατρικὸ στιγματότυπο, χωρὶς γενικώτερον ἐνδιαφέρον, τὸ «Ἦρως» εἶται ἀφηγηματικῶς ἰκανότητες. Τὸ θέμα τοῦ ὄμως εἶναι ἐξῶ ἀπὸ τὴν ζωὴν σας καὶ τὴν πείρα σας. Γι' αὐτὸ καὶ ὄλο τὸ διήγημα σματάξ ἀπλῶς στὸ στάδιο ἐνὸς προμελετημένου προσχεδίου, χωρὶς νὰ παίρνη τὴ ζέσταν τοῦ αἰσθηματος καὶ τὴν ἀλήθειαν τῆς ζωῆς. Ἄλλοτε νὰ ἀντλήτη τὰ θέματα τῶν διηγημάτων σας ἀπὸ τὸν ἄμεσο κύκλο τῶν παραστάσεων σας.— Ρ. Χ ρ ι σ τ ο φ ῖ δ η ν, Λεμεσόν: Τὰ νέα τραγουδία σας ὑστεροῦν τεχνικά. Ὅσα ἐνεκρίθησαν θὰ δημοσιεῖσθουν. Ἡ καθυστέρησιν ὀφείλεται στὴν πληθώρα τῆς συνεργασίας καὶ τὴ στενότητα τοῦ χώρου.— Τ. Κ α τ τ ἄ μ η ν, Ἀθήνα: Σημειώσαμε τὴ νέα διευθύνσιν σας. Πολλὰ καλὰς οἱ μεταφράσεις σας θὰ δημοσιεῖσθουν. Περιμένουμε νεώτερα πεζὰ σας, πὸ πυκνὰ καὶ πὸ συγκρατημένα.— Α. Ἰ α κ ῶ θ ῖ δ η ν, Λευκοσία: Τὰ νέα σας ποιήματα ἔχουν διάθεσιν, τοὺς λείπει ὄμως ἡ ἄρτια λυρική ἔκφρασιν.— Μ ε τ χ. Π α ρ ῖ δ η ν, Λάρνακα: Τὸ ποιήμα σας «Σαλάφρωμα» καλὸ θὰ δημοσιεῖσθὴ με τὸν τίτλο «Ἰὼρως». Ἡ διευθύνσιν ποῦ μὰς ζητᾶτε εἶναι: Ρ. Ο. Box 295, Arusha, Tanganyika.